

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK
LİSANS
TEZİ**

**MUHYİDDİN RÛMÎ VE DİVANÇESİ
(İNCELEME-METİN)**

AYTEN AKKESE

ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

ARALIK 2014

**MUHYİDDİN RÛMÎ VE DİVANÇESİ
(İNCELEME-METİN)**

Ayten AKKESE

**YÛKSEK LİSANS TEZİ
TÛRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÛSÜ**

ARALIK 2014

Ayten AKKESE tarafından hazırlanan “Muhyiddin Rümî ve Divançesi (İnceleme-Metin)” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / ~~OY ÇOKLUĞU~~ ile Gazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Ahmet MERMER

Türk Dili ve Edebiyatı, Gazi Üniversitesi

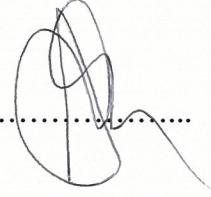
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Başkan : Prof. Dr. İsmail Hakkı AKSOYAK

Türk Dili ve Edebiyatı, Gazi Üniversitesi

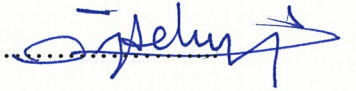
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Üye : Doç. Dr. Özge ÖZTEKİN

Türk Dili ve Edebiyatı, Hacettepe Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Tez Savunma Tarihi: 26/12/2014

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Hikmet KAVRUK
Sosyal Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Ayten AKKESE

26.12.2014

MUHYİDDİN RÛMÎ VE DİVANÇESİ
(Yüksek Lisans Tezi)

Ayten AKKESE

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Aralık 2014

ÖZET

Yaklaşık altı asır boyunca işlenerek ince bir zevk mahsulü hüviyetini kazanan Divan Edebiyatı, son ezgilerini söylediği XIX. yüzyılın özellikle ikinci yarısı içinde tarih sahnesinden çekilmeye başlamıştır. Bu dönemde yetişen şairler geleneğin zevk ve anlayışı içinde şairlik iddiasında bulunmakla birlikte pek çoğu geçmişi taklitten öteye geçememiş ve bir nev-edâ meydana getirememiştir. Divan Edebiyatının son belgelerinden biri olan ve çalışmamızın esasını teşkil eden XIX.yüzyıl şairi Muhyiddin Rûmî'nin bilinen tek eseri Divançesi'dir. Eserin, Millet Kütüphanesi Ali Emiri yazma eserler bölümünde AEmnz 187 no.lu ve tarafımızdan tespit edilen, Konya Koyunoğlu Müzesi 12320 no.lu iki nüshası bulunmaktadır. Çalışmamız, Rûmî'nin edebî kişiliği hakkında bilgiyi ve divançesini edebiyat tarihine malzeme teşkil edecek şekilde hazırlanmıştır.

Bilim Kodu : 4.011
Anahtar Kelimeler : XIX.yüzyıl, Divan Edebiyatı, Rûmî, Divançe
Sayfa Adedi :148
Danışman : Prof. Dr. Ahmet Mermer

MUHYİDDİN RÛMÎ AND HIS DİVANÇE
(M. Sc. Thesis)

Ayten AKKESE

GAZİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
December 2014

ABSTRACT

Divan literature which gained an identity of delicate product by being written for about seven centuries started to leave its place from the stage of history especially in the second half of the XIX. century where the Divan literature telling its last melodies. The poets growing in this period claimed themselves as poets in the pleasure and perception of the tradition, however; many of them could not do anything apart from imitating the past and could not create a new style. The XIX. Century poet Rûmî's the only known work which is one of the last documents of the Divan literature is his divançe. And, this divançe has been the resource for this study. There are two transcripts of the work. One exists in the department of manuscripts of Alî Emirî in Millet Library with the number of AEmnz 187, and the other, which was found by us, is in the Museum of Konya Koyunoglu with the number of 12320. Our study has been prepared to include the enough information about the literary personality of Rûmî and his divançe for the literature history.

Science Code : 4.011
Key Words : XIX.century, Divan Literature, Rûmî, Divançe
Page Number : 148
Supervisor : Prof. Dr. Ahmet Mermer

ÖN SÖZ

Türk edebiyatının en uzun, en şaşaalı ve kendinden en çok bahsedilen dönemi olan Divan Edebiyatı yahut Osmanlı Edebiyatı, halen açığa çıkarılmayı bekleyen pek çok kültür hazinesine sahiplik etmektedir. Bu hazine başta divanlar olmak üzere mesneviler, mecmualar, tezkireler ve divançeler.. vb. gibi eserlerdir. Divan şairleri için bir ideal olan divan tertibi (Okuyucu, 2010:125) kimi şairlerce tüm esasları ile meydana getirilirken kimi şairlerin ise tam bir divan tertip etmeye gücü yetmemiş yahut ömrü vefa etmemiştir.

Divan Edebiyatının, son dönemi olan XIX.yüzyılda divançeler önemli yer tutmaktadır. Bunlardan biri olan ve çalışmamızın esasını teşkil eden eser Rumeli Beylerbeyi Muhyiddin Rûmî (Paşa)'nın Divançesi'dir. Divançenin bilinen ve günümüze ulaşan iki nüshası bulunmaktadır. İlerde belirteceğimiz üzere adı bazı kaynaklarda anılmakla birlikte bugüne kadar Rûmî ile ilgili herhangi bir çalışma yapılmamıştır.

Çalışmamız giriş ve üç ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümü, XIX.yüzyılın siyasî ve edebî atmosferi ve bu yüzyıl çerçevesi içinde Rûmî'nin değerlendirmesini içermektedir. İlk bölümde şairin hayatı, eseri, edebî kişiliği ve dil ve üslûp özellikleri, mevcut kaynaklar ve divançeden hareketle edebiyat tarihine malzeme teşkil edecek şekilde verilmeye çalışılmıştır. İkinci bölüm, eserin nazım şekilleri, muhteva, âhenk unsurları açısından incelenmesini içermektedir. Son bölümde ise nüshaların tavsîfi ve değerlendirmesi ile tenkidli metin yer almaktadır.

Nüshalar isimlendirirken Alî Emirî nüshasını A.E.; Koyunoğlu Müzesi nüshasını ise K.M. şeklinde adlandırılmıştır. Her manzumenin ilk beytinin yanına bu kısaltmalar ile nüshalarda hangi varakta bulunduğunu belirtmek adına numaralandırma yapılmıştır.

Bu iki nüsha birbirine çok benzemekle birlikte bazı şiirlerin yokluğu, bazılarının ise sıralamadaki farklılığı göz önünde bulundurularak tarafımızca tenkitli metnin kuruluşunda bazı değişiklikler yapılarak tertip edilmiştir. Bu değişiklikler ilgili bölümde belirtilmiştir.

Ayten AKKESE

Ankara 2014

TEŐEKKÖR

Tez çalıőmam süresince yardımlarını benden esirgemeyen tez danışmanım kıymetli hocam, Prof. Dr. Ahmet MERMER'e , Prof. Dr. İsmail Hakkı AKSOYAK'a, Yrd.Doç. Dr. Neslihan KOÇ KESKİN'e ve bu uzun süreç boyunca benden manevi desteklerini hiç eksik etmeyen annem Emine Hanım'a, babam Mustafa Bey'e, biricik kardeőim Nur'a ve varlığını hep hissettiren Betöl Kınık'a sonsuz őükranlarımı sunuyorum...

Ayten AKKESE
Ankara, 2014

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖN SÖZ	vi
TEŞEKKÜR.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLERİN LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR.....	xii
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

MUHYİDDİN RÛMÎ'NİN HAYATI, ESERİ, EDEBÎ KİŞİLİĞİ, DİL VE ÜSLÛBU

1.1. Hayatı.....	5
1.2. Eseri	8
1.3. Edebî Kişiliği	8
1.4. Dil Ve Üslûbu	13

2. BÖLÜM

MUHYİDDİN RÛMÎ DİVANÇESİNİN İNCELENMESİ

2.1. Şekil Özellikleri	21
2.1.1. Nazım Şekilleri.....	21
2.1.2. Kasîde.....	22
2.1.3. Gazel	22
2.1.4. .Kıt'a.....	29
2.1.5. Nazm	31

	Sayfa
2.1.6. Müfred.....	32
2.1.7. Beyt	32
2.1.8.Tazmîn.....	33
2.2. Âhenk Unsurları.....	33
2.2.1. Vezin	33
2.2.2. Kafiye ve Redif	34
2.2.2.1. Kafiye	34
2.2.2.2. Redif	36
2.3. Muhtevâ Özellikleri	38

3. BÖLÜM

DİVANÇENİN TENKİDLİ METNİ

3.1. Divançenin Mevcut Nüshaları Ve Tavsîfi	41
3.2. Nüshaların Değerlendirilmesi	42
3.3. Transkripsiyon Sistemi	43
3.4. Tenkidli Metin	44
SONUÇ.....	139
KAYNAKLAR	141
EKLER.....	145
EK-1. Metin örnekleri.....	146
ÖZGEÇMİŞ	148

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 2.1. Nazım Şekillerinin Rakamsal Dağılımı	21
Çizelge 2.2. Gazellerin Harflere Göre Dağılımını Gösteren Çizelge	23
Çizelge 2.3. Ek Redifler	37
Çizelge 2.4. Kelime Redifleri	37
Çizelge 2.5. Kelime Grubu Redifleri	37
Çizelge 2.6. Ek Kelime Redifleri	37

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 2.1. Vezin Dağılım Grafiği	34

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
a.g.e	Adı geçen eser
A.E.	Alî Emirî
B.	Beyt
bkz.	Bakınız
C.	Cilt
G.	Gazel
K.	Kasîde
K.M.	Koyunoğlu Müzesi
Kt.	Kıt'a
MEB.	Milli Eğitim Bakanlığı
Mnz.	Manzum
N.	Nazm
T.	Tarih
TDEA.	Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi
v.b.	Ve benzeri
v.s.	Vesaire
yy.	Yüzyıl

GİRİŞ

Edebiyat tarihine belge teşkil eden eserler, incelenirken döneminin siyâsî, sosyal, kültürel yapısı göz önünde bulundurulmalı ve bu noktadan hareketle eser anlaşılmaya çalışılmalıdır. Biz bu anlayış çerçevesinde XIX.yüzyılın akışını etkileyen önemli gelişmeleri ve Osmanlı tahtında oturan padişahları ifade etmeye çalışacağız.

İlber Ortaylı'nın (2005:13) deyimini ile tüm büyük devletler ve özellikle Osmanlı için “en uzun yüzyıl” olan XIX.yüzyıl, tüm tarihçilerin hemfikir olduğu gibi devletin XVII.yy'ın ikinci yarısından itibaren içine girdiği buhranlı sürecin son safhasıdır.

Geçen yüzyıllarda kendini hissettirmeye başlamış olan siyâsî ve ekonomik sıkıntılar, bu dönemde Fransız İhtilali ile ortaya çıkan “milliyetçilik” akımının da etkisi ile çok uluslu bir yapıya sahip olan Osmanlı Devleti'nin bekâsını tehdit eden seviyelere ulaşmış ve XVIII.yy'da batının gerisinde kaldığını kabul etmeyip sadece askerî bir batılılaşma içine giren Devlet-i Âliye'yi, bu yüzyılda askeriyeden mimariye, eğitimden edebiyata pek çok alanda bir yenileşme-batılılaşma sürecine girmeye mecbur bırakmıştır.

Dönemin devlet adamları yeniçeri ve medrese gibi yenileşmenin önünde engel teşkil eden tüm kurumlara rağmen bu sürece dahil olma gayreti göstermişlerdir. Yenileşme hareketlerinin önemlilerinden biri Osmanlı tahtının bu yüzyılda ilk padişahı olan Arapça ve Farsça bilen, edebiyata, hat sanatına ve musikîye meraklı, ney ve tambur çalan “İlhâmî” mahlaslı, divan sahibi şair-hükümdar (Kazıcı, 2011:350) III.Selim'in (1789-1807) yeniçerilere karşı alternatif niteliğinde olan Nizâm-i Cedid ordusunu kurması olmuştur.

Daha sonra tahta geçen ve bir yıl kadar devletin idaresini sağlayan IV.Mustafa (1807-1808) (Kazıcı, 2011:365) döneminde önemli bir gelişme yaşanmaz.

Yenileşme hareketlerinin ivme kazandığı dönem olan, “Adlî” mahlası ile şiirler yazan şair-hükümdar II.Mahmud'un (1808-1839) saltanatı sürecince batılılaşmanın önünde engel teşkil ettiğini ifade ettiğimiz Yeniçeri Ocağı kaldırılarak yerine Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye (Banarlı, 1971:808) ordusunun kurulması, memurlara şalvar, çarık, sarık, kavuk giymelerini yasaklayan Kıyafet Kanunu'nun ve ilk resmi gazete olan Takvîm-i Vekâyî'nin çıkarılması, Avrupalı tarzda eğitim veren okullarının açılması ve Avrupa'ya

öğrenci gönderilmesi, tıbbiye ve harbiye okullarının açılarak bu okullar için yabancı eserlerin tercüme edilmesi...vs. gibi pek çok alanda gelişme ve yenileşme görülmüştür.

Babası Sultan II.Mahmud'un ölümü üzerine tahta çıkan Sultan Abdülmecit(1839-1861) döneminin, şüphesiz en önemli gelişmesi Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupalılaşması yolundaki en kat'î hareket (Banarlı,1971:810) olan Tanzîmat Fermanı ve onun tamamlayıcısı niteliğindeki Islâhat Fermanı'nın ilan edilmesi olmuştur.

II.Mahmud'un ikinci oğlu bestekâr Sultan Abdülaziz (1861-1876) (Kazıcı,2011:417) döneminde de batı ile temaslar ve yenileşme hareketleri devam etmiştir.

XIX.yüzyılın son padişahı olan ve hükümdarlığın en buhranlı döneminde otuz yıl devleti yöneten Sultan II.Abdülhamid'in (1876-1909) saltanatı süresince de pek çok gelişme yaşanmıştır. Ancak bu gelişmelerin en önemlisi Meşrutiyet'in ilanıdır.

Siyâsî, sosyal, ekonomi ve eğitim gibi pek çok alanda meydana gelen bu batılılaşma çabalarından ve buna paralel olarak ortaya çıkan eski-yeni ikiliğinden kaçınılmaz olarak edebiyatta nasibini almış ve özellikle Fransız edebiyatının etkisi altında gelişen bir yeni edebiyat vücûd bulmaya başlamıştır. Bu gelişme ve meydana gelen ikiliğe karşın Divan Edebiyatı etkisini keskin bir biçimde yitirmemiş hatta dönemin şiir üstatlarının (Mehmed Lebib Efendi, Mustafa Gâlib Bey, İbrahim Hâlet Bey, Mehmed Celâl Bey, Arif Hikmet Bey... vb.) yer aldığı "Encümen-i Şuârâ" adı verilen şair topluluğu tarafından klâsik dil ve üslûp devam ettirilmeye çalışılmıştır.

Klâsik şiirin yaşadığı güç kaybı adı geçen topluluk tarafından tekrar kazandırılmaya çalışılmış ve bu sebeple, M. Kayahan Özgül'ün (2012:180) tabiri ile, XVIII. ve XIX.yy'ın başında yaşadığı yozlaşma ve seviye kaybına karşı çıkılarak, bir buçuk asır hiç yaşanmamış görülmek istenmiştir.Ve henüz çözümlenmiş yaşanmadığı XVII.yüzyıl şairlerini, örnek alma çabası içine girilmiştir. Bu dönüş beraberinde Sebki Hindî üslûbu ve tasavvufî şiirin şairlerce alaka görmesine sebep olmuştur. Ancak tüm bu çabalar Şeyh Gâlib seviyesinde bir şiir ortaya konmasını sağlayamamıştır. Bu hadise Tarlan (1981:46) ve Timurtaş (2005:359) tarafından klâsik şiirin "kemâle ulaşması" olarak tanımlanır. Tarlan'a(1981:46) göre, şayet "Şeyh Gâlib ile kemâle ulaşan Divan edebiyatı, bir hamle daha yapsaydı, klâsik mazmunlar tamamen ortadan kalkacak ve anlaşılmaz hale gelecekti."

XVIII.yy’da, Nedîm ile zirveye ulaşan mahallileşme akımı bu yüzyılda Enderunlu Vâsıf gibi şairler tarafından temsil edilmeye çalışılmış, fakat bayağılaşan dil ve zevk sebebiyle başarılı olunamamıştır.(Kurnaz, 2011:464-65) Tanpınar, Nedîm ve Vâsıf arasındaki halkada meydana gelen bu kopuşu şöyle ifade etmektedir:

“Nedim’den sonra arazı iyiden iyiye görülen, fakat başlangıcı daha evvele çıkan bir zevk bozulması ve dağılışı, ilhamın umumiyetle küçük ve kelime, ifade oyunlarına dayanan buluşlardan öteye geçememesinden bir yoksulluk,(...) hamlesini yöneltecek, dağınık tecrübelerine düzen verecek ana fikirden mahrum olduğu için bayağılıktan öteye geçemeyen bir realizm ve yerlilik zevki, daha ziyade değerlerin zayıflamasından gelen bir sensüalite teşhiri, söyleyecek hiçbir şeyi olmayan insanların vakit geçirmek için konuşmasını andıran yarenlik edası ilk göze çarpan şeylerdir.”

Söylenecek tüm sözleri, kurulacak tüm hayalleri kurmuş durumda olan Divan şiiri, yeni gelişen edebiyat karşısında çok direnememiştir. Batı edebiyatının etkisi ile şiirde gelişen şekil ve muhteva değişikliği kaside ve mesnevi nazım şekillerine olan rağbeti azaltırken, bentlerden oluşan nazım şekillerine ilgi artar.(Mengi, 2011:260) Şiir diline giren “vatan, millet, medeniyet, tiyatro” (Özgül, 2012:186) gibi yeni kelime ve kavramlar gazelin muhtevasında da bir farklılaşmaya sebep olur. Şairimiz Rûmî’nin Divançesi’nde de bu kelime ve kavramları görmek mümkündür.

Üstad şairleri örnek alarak Divan Edebiyatına can verme çabası, nazirecilikte artış görülmesini sağlar. Ancak şairler, geçmişi aşmayı başaracak kudrete sahip olamamıştır.

Kısacası devlette, toplumda ve aydın zihninde meydana gelen değişim ve çözülmeye etkilenmiş olan Divan Edebiyatı, özellikle XIX.yüzyılın ikinci yarısından itibaren Tanzimat Edebiyatı karşısında duramaz hale gelmiştir.

Çalışmamıza konu olan XIX.yüzyıl şairi Muhyiddin Rûmî Paşa, herhangi bir topluluğa dahil olmadan şahsi gayretleri ile Divan şiiri mirasını devam ettiren şairlerindendir. Kuvvetli bir şair olmamakla birlikte yaşadığı dönemin edebî durumu ve sosyal hayatıyla ilgili ipuçları vermesi, edebî şahsiyeti ve eseri ile edebiyat tarihine katkı sağlaması noktasında önem arz etmesi adına değerlidir.

1. BÖLÜM

MUHYİDDİN RÛMÎ'NİN HAYATI, ESERİ, EDEBÎ KİŞİLİĞİ, DİL VE ÜSLÛBU

1.1. Hayatı

XIX.yy şairlerinden Rûmî'nin¹ asıl adı Mehmed Muhyiddin Paşa'dır.(İnal, 1970:1511) Kaynaklarda, Mahmut Kemal İnal'a dayanan bilgiler kısıtlı ve birbirinin tekrarı niteliğindedir.(Tuman,1949:384, TDEA, 1990:358) Şairin doğum tarihi, yeri ve ailesi ile ilgili bilgi bulunmamaktadır.

İbnü'l Kemal Emin'in verdiği bilgilere göre Rûmî, Ergani Maden-i Emaneti'nde, Ergani , Urfa ve Mardin mutasarrıflıklarında(yüksek rütbeli idari amir) ve Edirne maliye müfettişliğinde görev yapmış, Rumeli Beylerbeyliği payesini elde etmiştir. (İnal, 1970:1511) Rûmî, nâil olduğu bu rütbeyi kendi kaleminden şöyle ifade etmektedir:

Çok mudur sāliseden sīneme 'Osmānī nişān

Söyle gögsūnde seniñ vardır efendim ĩmān (N 5/2)

Kaynakların hayatı ile ilgili bilgi vermediği şairimizin divançesinden ulaşabildiğimiz bilgilere göre Rûmî, üç kere evlenmiş ancak üç zevcesi de kendinden önce dâr-ı bekâya irtihâl etmiştir.

Bu evliliklerden ilkinin yaptığı Hatice Hanım, aşağıdaki beyitten anlaşılacağı üzere, evliliklerinin dördüncü yılında doğum yapmasının yirmi beşinci gününde vefat eder:

Dört yıl kadar olmuş idi şīrīn-mezāķ-ı izdivāc

Ḥayfā ki mevt-i bī-emān encāmı etdi telḥ-kām (T 11/1)

¹ Kaynaklarda şairimiz dışında, Rûmî mahlasını kullanan altı şair zikredilmektedir. Bunlar 15.yy Divan şairi Ahmet Rûmî, 16.yy şairi Ergeneli Davud Efendi ve 19.yy Divan şairleri, İzmirli Rûmî Efendi; Merzifonlu Sarı Danişmendzâde Şeyh Abdürrahim Nizamettin Efendi ve Geredeli Şeyh Mustafa Rûmî Efendi ile bu yüzyılda yaşadığı düşünülen Rûmî mahlaslı şair Seyyid Sırrı Ali'dir.

Vaz' eyleyip hamlin dirġ yigirmi beşinci günde āh
 Āhir nefesde eyledi enfās-ı ma' dūdın temām (T 11/2)

Şair, tarihe düştüğü başlıkta adı geçen eşinin mezarının, Boğaziçi'nde Nakkaş'ta olduğunu belirtmektedir. (bkz. T 11)

Şairin, bahsi geçen hanımdan olan kızı Hıfziye Seher de on dört aylıkken vefat etmiştir:

Terk etdi bir yetimesin dünyāda gerçi yādigār
 Ammā ki hecriyle müdām 'ālem baña oldu ħarām (T 11/3)

Bir yaş iki aylık olduġda ciger-pārem āh
 Māderin ārzü edip kıldı cināna sefer (T 12/1)

İlk hanımını ve ondan olan kızını kaybeden şairin, ikinci evliliğini yaptığı 21 yaşındaki eşi Fâtıma Hanım, verem illetine tutularak hayata gözlerini yumduğunda, kızı henüz bir buçuk yaşında imiş:

Yigirmi bir yaşına dek etmiş iken 'ömrün güzār
 Nāgehān derd-i veremle gitdi ħayfā gitdi vāh (T 18/2)

Bir buçuk yaşında bir duhtercigin terk eyleyip
 Etmedi kaṭ'ā bu çerḫ-i zālime 'atf-ı nigāh (T 18/3)

Ḳatre-i eşkimle yazdım Rūmiyā tārḫini
 Etdi zevcem Fāṭıma Ḥanım cinānı ħaclegāh (T 18/7)

Ayşe adındaki hanımla üçüncü evliliğini yapan şairin eşinin ölümünü ise, yine onun mısralarından öğreniriz, on üç yıl evli kaldığı Ayşe Hanım, vefat etmiş ve bu hanımından olan iki kız çocuğu Rûmî'ye yadigar kalmıştır:

Dirġā ḫasretā kendi benim zevcem daḫi işte
 Yüz altmış ay bu dehr-i dūn içinde hem-ser olmuşken (T 26/2)

Gözüm yaşıyla Rûmî söyledim târîh-i hicrânîñ
Refîkâm ‘Âyişe Hânım na’îmi eyledi mesken (T 26/4)

Ciger-pârem iki kız kaldı gerçi yâdigâr ammâ
Ne çâre firkat ü hasret baña ibrâz eder şiven (T 26/3)

Rûmî, üçüncü hanımının ölümü üzerine yazdığı tarihin başlığında, eşinin Eyüp mezarlığında defn olunduğuna not düşmüştür. (bkz.T 26)

Kâdirî ve Halvetî tarikatlarının anıldığı tarihler mevcut olmakla birlikte gerek kaynaklarda, gerekse divançesinde şairin bu tarikatlara mensubiyetine dair bir bilgiye rastlanmamaktadır:

Böyle bir yüz on yaşında mürşid ü haqqe’l-yağîn
Biñde bir olur tarîk-ı kâdirîden rû-nümâ (T 15/3)

Kuşadalıdan olup müstahlef-i haqqe’l-yağîn
Kıldı deryâ-yı tarîk-ı halvetîde maḥv-ı cân (T 16/1)

Rûmî’ye dair İbnü’l Emin’in verdiği bir başka bilgide, şairin sağır olduğu ifade edilirse de Rûmî’nin şu beyti ile bu bilgi çelişmektedir:

Vechini görmeksizin müştâkı oldum güş ile
Güşvâr etse sezâ Rûmî bu sırrı güş-ı hüş (G 33/5)

Kaynaklardan ve divançeden edindiğimiz bu bilgiler ışığında, Rûmî’nin üst düzey çeşitli devlet görevlerinde bulunduğunu, üç evlilik yaptığını ancak eşlerinin erken vefat ettiğini bu evliliklerinden üç kız çocuğuna sahip olduğunu öğrenmekteyiz.

Hayatına Rumeli Beylerbeyliği, bir divançe ve üç evlilik sığırdıran Rûmî 6 Mayıs 1889 (6 Ramazan 1306) ’da vefat etmiş, İstanbul’da Sultan Mahmud Türbesi haziresine defnedilmiştir. (İnal, 1970:1511)

1.2. Eseri

Muhyiddin Rûmî'nin bilinen tek eseri Divançesi'dir.(İnal, 1970:1511) Divançenin Millet Kütüphanesi'nde Ali Emirî yazma eserler bölümünde "AEmnz 187" demirbaş numarası ile kayıtlı olan nüshası kaynaklarda adı geçen nüshadır.(TDEA:1990:358) Araştırmalarımız sonucu bulmuş olduğumuz ikinci nüshası ise Konya Koyunoğlu Müzesi'nde "12320" demirbaş numarası ile mecmualar içinde kayıtlıdır. Bu nüshanın tetkik edilmesi ve A.E.nüshası ile karşılaştırılması sonucu Muhyiddin Rûmî'ye ait olduğu tarafımızca tespit edilmiştir.

Esere ait detaylı bilgi ilgili bölümde verilecektir.

1.3. Edebî Kişiliği

XIX.yüzyıl, Divan Edebiyatının etkilerini yitirmeye başladığı Batı edebiyatına olan yaklaşma ile eski-yeni ikiliğinin yavaş yavaş kendini hissettirdiği bir süreçtir. Bu dönemde divan şiirinde büyük ustalar yetişmemiş, şair vasfını taşıyanlar ise geçmiş basit tekrarlar ile sürdürmeye çalışmaktan öteye geçememiştir.

Dönemin "Encümen-i Şuârâ" olarak adlandırılan şair topluluğunun gölgesinde kalan diğer şairlerin kaynaklarda adının geçmemesi ya da birkaç cümle ile anılmaları biraz da bu sebeple olsa gerektir.

Muhyiddin Rûmî Paşa, adı geçen topluluğa dahil bir şair olmasa da, kaynaklarda adı anılan şairlerden biri olmuştur. Bununla birlikte edebî kişiliği ile ilgili bilgi kaynaklarda yer almamaktadır. Rûmî'nin Divançesi'nden hareketle edebî şahsiyeti hakkında bir kanaat oluşturmaya çalışacağız.

Rûmî, Divançesi'nin ağırlık merkezini oluşturan gazelleri ile bir gazel şairi olarak nitelendirilebilir. Gazellerinde devrin ve geleneğin gereği olarak kimi zaman hikemî/düşünceye dayalı kimi zaman aşıkâne bir üslup kullanan şairimizin, mazmunları kullanmakta yetersiz kaldığı görülmektedir. Geleneğin belirlediği benzetme unsurlarının dışına pek çıkmayan şair, vech-i şebih yönü zayıf benzetmelerle gazellerini yazmıştır:

Āhū-yı vahşī hayāli ũrkütüp dūr etmege
Sāha-i dilde olan feryād ü zārımdır sebep (G 3/3)

Vech-i yāri eyleyen muğber-i zuhūr haṭṭ ile
Sāde-rūken gūressesine iğbirārımdır sebep (G 3/4)

Divan şiiirinin, nirengi noktasını oluşturan aşık-maşuk ve rakip üçlemesinden rakib'e Rûmî'nin şiiirinde aşağıdaki örneklerin dışında hemen hemen hiç rastlanmaz:

Nūr-ı 'aynım göz göre etmem seni gözden nihān
Olsa da her dem başīret ũzre çeşm-i bed-raḳīb (G 4/3)

Şāhım şıyānet etmek için mülk-i hūsnini
Cāy-ı raḳīb-i 'arabda gāhım değıl midir (G 22/5)

Yāri göremez dīde-i güzīde raḳīb-siz
Bir hār olur her gül-i handān bilesince (G 61/5)

Gelenek gereğı divan şairi, aşk ve aşıklık derdinin gönüllü üstlenicisidir ve her fırsatta aşkını açık etme çabası içindedir, ancak şairimiz bu durumu nefse uyma olarak görüp aşk derdini zahir etmek istemez:

Rûmī cefā-yı 'aşkı eder şevk ile kabūl
İzhār eder mi nefse uyup iğbirārı şeyh (G 13/5)

Rûmî'nin şiiirinde, geleneğın ideal güzel tipolojisinin yanı sıra Nedîm gibi yaşanan hayattaki sevgili tipine de rastlamaktayız. Hatta aşağıdaki beyitte görüleceğı gibi Rûmî, sevgiliye getirdiğı farklı bakış açısı ile Nedîm'i aşan ifadelere yer vermiştir:

Bugün inkāra maḥal var mı uzağdan gördüm
Dün gice mey-gedede bir iki çağdın ey şūh (G 14/3)

Her dem ki yār bezme gelip bāde-nūş olur
'Uşşāk şevk-i mağdemine pūr-hurūş olur (G 19/1)

Gülşen-i nüzhetde Rûmî mey içilmez mi ‘aceb
Sâkı-i gül-çehre olsa nîm-mest ü dil-fırîb (G 4/5)

Yâriñ ağızından akan hânde-i şeker-rîze
Rûmiyâ eylediğiñ girye vü efgân bâ’is (G 7/5)

Vech-i dilber zîr-i zülf-i yârdan eyle nazâr
Bir mücessem nürdur gâyet de oldu münkeşif (G45/3)

Aşk konulu gazellerinin yanı sıra şairimiz, yer yer dini konulu şiirlere de gazellerinde yer vermiştir. Bunun göstergesi olarak Divançe’nin başında yer alan Na’tından söz edilebilir:

Penâh-ı ins ü cândır âsitânuñ yâ Rasûlallâh
Cebîn-sây-ı cihândır âsitânuñ yâ Rasûlallâh (K 1/1)

Bunun yanı sıra bazı beyitlerde “vahdet” kelimesi geçmesine rağmen bunlara tasavvufî şiir demek güçtür:

Nür-i imândan dil-i Rûmîde yandı bir çerâğ
Küfr-i zülfüñ eyleyince mazhar-ı irşâdı şâd (G 16/5)

Dimem bir birliği hâkkı için ‘âlemde bir şey var
Nikât-i bahş-i vahdet tâ medâr-ı cândadır maḥfûz (G 38/4)

Divançesinde örnek aldığı şiir üstadlarından çok fazla bahsetmeyen Rûmî’nin, şairlikte Bâkî’yi münşilikte ise Veysî’yi örnek aldığını şu beytinde görmekteyiz:

Görmüş idi Bâkî vü Veysî gibi üstâd lîk
Böyle şâ’ir böyle münşî çeşm-i gerdûn görmedi (T 5/7)

Bâkî ve Veysî dışında Rûmî’nin örnek aldığı şairlerden birinin de Fuzûlî olduğu onun gazeline yazdığı şu nazireden anlaşılmaktadır:

Fuzûlî
Cigerüm dâğına merhem bulamadum senden
Nice âh eylemeyen âh yanupdur cigerüm (G 190/2)

Rûmî Ol zamāndan beridir sūz-ı firāķı çekerim
Şanki bir külhen olur sīnede dāğ-ı cigerim (G 54/1)

Şair, Fuzûlî'nin şiirine nazire yazmış ise de onun gibi lirik şiirleri yok denecek kadar azdır:

Her dem ki pāre-i cigerim ağlar ağlarım
Ser-rişte-i kazāya gönül bağlar ağlarım (G 55/1)

Divan şiiri geleneğinde şair, sosyal, siyâsî, kültürel alanın savunucusu yahut eleştiricisi görevini üstlenmez; sembollerle örülü olan divan şiirinin dünyası, şair için bir arınma yeridir bu yüzden şiirinde dış dünyanın olumsuzluklarına yer vermez. Ancak XIX.yüzyıl şairi için durum farklılaşır. Tüm alanlarda meydana gelen değişim hareketleri aydın zihninde de yankı bulur. Şair, artık dış dünyaya açılmıştır ve etrafındaki hadiselere şiirinde de kayıtsız kalmaz.

Rûmî de bu buhranlı atmosferde gazellerini kaleme alırken yer yer sosyal hayatta gördüğü bozulmayı şiirine yansıtmıştır:

Merd ü zen etdi perde-i nāmūsu çāk çāk
Maħv oldu ‘ār u cevher-i ‘işmet zamānede (G 62/4)

Bunun dışında, Muhibbî'nin şu meşhur beytini,

Halk içinde mu'teber bir nesne yok devlet gibi
Olmaya devlet cihānda bir nefes sıhhat gibi (G 2627/1)

çağrıştıran, aşağıdaki beyti de kayda değerdir:

Rûmî bu cihān devlet-i şervetde degildir
Şihhatdir eger ister iseñ devlet-i dünyā (G 1/7)

Rûmî, çağının kuvvetli şairlerinden olmamakla birlikte döneminde tanınan, gazellerine nazire (Özgül,2012:186) yazılan bir şair olduğunu Nâmık Kemâl'in, şu naziresinden² anlamaktayız:

Vücûdu sâhîh-i maksûda sevk eder Nâmık
Bu sûz u tâbla vapur ocağıdır gönlüm³

Divan şairleri gelenek gereği gazellerinin mahlas beyitlerinde kendilerini övmüş ve şairler arasında üstünlük iddiasında bulunmuşlardır. Rûmî, şiir dünyasında şairlerin övülmüşü olduğunu ve zamanın Edhem-süvarisi (bir çeşit yağız at) olduğunu söylemektedir:

Rûmî fezâ-yı şî'rde memdûh-ı şâ'irân
Edhem-süvârdır ne bu hâlet zamânedede (G 62/7)

Şair, elde ettiği beylerbeyliği payesi ile saray çevresine yakın olmuş ve sadrazamlık vazifesinde bulunan Mahmud Nedîm Paşa⁴ gibi sadrazam-şairlerle bir edebî muhit oluşturmuştur. Mahmud Nedîm Paşa'nın, şairin hem müşterek gazel (bkz.G 30) yazacak kadar yakınında olan hem de gazellerini sunduğu kişilerden olduğunu Rûmî'nin şu beytinden anlamaktayız:

Rûmiyâ ol âşaf-ı Maḥmûd Nedîme 'arz kııl
Böyle nazm-ı ḥasret ile kâr-gerd-i iştîyâk (G 47/7)

Ayrıca, Rûmî'nin Mahmud Nedîm Paşa'nın,

Safâ-yı 'asrın imkânı yok dünyâda cânânsız
Bulunmaz neş'e aḥseni âlem-i ülyada cânânsız (G 79/1)

matlalı gazeline yazdığını düşündüğümüz

² M. Kayahan Özgül, a.g.e.'de bu nazirenin Nâmık Kemâl'in matbû şiirleri arasında yer almadığını belirtmektedir.

³ N.Kemâl' in bu naziresi Rûmî'nin,

Eyâ ḥayâl-i şanem gâfilâne etme duḥûl

Emân emân ki semender ocağıdır gönlüm (G 53/4) beyitli gazeline yazılmıştır.

⁴ “Maḥmûd Nedîm Paşa, Şam ve Bağdad valiliklerinde bulunmuş olan vüzeradan Gürci Mehmed Necib Paşanın oğludur. 1883 (1233 H.) de İstanbul'da doğdu. 14 Mayıs 1883 (1300 recebinin 7 inci gecesi) vefat etdi. Vasiyeti mucibince Cağaloğlu'nda Kapalıfırın civarında satın alınan arsaya defnolundu muahharan türbe yapıldı.” (Detaylı bilgi için bkz. İbnü'l Emin Mahmud Kemal İnal, Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar, c.I-V, s.259-314)

Gelir elbette mehcür-ı vaţan feryâda cânânsız

Vaţan ise olur ğurbet dil-i nâ-şâda cânânsız (G 29/1)

matlalı naziresi ile çağdaşı M. Nedîm Paşa'dan etkilendiği görülmektedir.

Ayrıca K.M. nüshasının zahriyye (1a) sinde bulunan Zihnî isimli bir zatın Rûmî'yi öven şu kıt'ası kayda değer bir bilgidir:

Kıt'a-i Zihni-i 'Ăciz

Cenâb-ı Rûmi-i mu'ciz-edâyı Hâzreti Hâk

Hemîşe eyleye 'ömr-i tavîl ile şâdân

İdüp nüşhayı zîb-i meĥâfil-i şuârâ⁵

Dinilse nâmına gülzâr-ı mâ'rifet şâyân

Rûmî, eski-yeni ikilem özelliği taşıyan ve “en uzun yüzyıl” olarak tavsif edilen XIX.yy edebiyat çevresinde yer alan bir şairdir. Bu şair, eskilerin kelime zevkini ve hayal sistemini yansıtan şiirler yazmıştır. Bunların yanı sıra Ziya Paşa ve Nâmık Kemâl gibi çağdaşı şairlerin şiirlerinde kullandıkları yeni kelime ve kavramlara yer vermekten de geri kalmamıştır.

1.4. Dil Ve Üslûbu

XIX.yy şiirinde, Encümen-i Şuârâ mensupları ve bu mahfelin dışında kalanlar üzerine çalışan araştırmacılar, Divan şiirinde Sebki Hindî ve Türkî-i Basît tarzlarının etkilerinin görüldüğünü iddia ederler. (Özgül, 2012:179-180)

Bu yüzyıl şairi Rûmî'nin şiirinde de, Sebki Hindî'nin anlam özelliklerinden biri olan genişletilmiş tamlamalara (İpekten, 1991:66) rastlanmaktadır :

Hayâl-i yârdan ğayrı alırsam manzar-ı çeşme

Olur müstağrak-ı seyl-i sirişk-i cüy-ı istiğnâ (G 2/4)

⁵ Bu mısraın vezni bozuktur.

Cānān yolunda ‘āşık-ı müştāk cān verip
Olmuş fedā-yı ğamze-i cellād-ı cān yatur (G 24/4)

Akıt gözyaşın isterseñ tecellī-i ilāhīyi
Şu ‘ā’-ı berķ-i hātıf rīziş-i bārāndadır maḥfūz (G 38/2)

Ārzū-yı vuşlat-ı ‘ankā-yı kâf-ı ‘aşk ile
Rūmiyā gönülüm gibi terk-i diyār etsem gerek (G 48/7)

Sākī-yi gül-‘izāra leb-i la‘lini şorup
Neş’e-fezā-yı fikr-i gül-i vaşldadır gönül (G 52/3)

Şair, bu özelliğine yer vermekle birlikte tümüyle bu akımdan etkilenmiş değildir. Şiirlerinde anlaşılmaz ve ağdalı bir dil kullanmayan şair, özellikle gazellerinde konuşma diline yakın ifadelerle de yer vermektedir:

Çeşmin süzünce mürdeyi ihyā ederse de
Evvel nazarda ğamzesiniñ infi‘ālî güç (G 9/2)

Beyhüde dīvār dolaşıp ağzını yorma
Ḥasbīce ricālîñ himemi pek güç olur güç (G 10/2)

Ḥalāş mümkün midir kayd-ı te‘alluḡdan be hey Rūmī
Gönül efkār-ı ğamdan olamaz āzāde cānānsız (G 29/5)

Her dem ki pāre-i cigerim ağlar ağlarım
Ser-rişte-i kazāya gönül bağlar ağlarım (G 55/1)

Rûmî, şiirlerinde daha çok konuşma lisanına geçmiş Arapça ve Farsça kelimeleri tercih etmiştir. Bu yabancı kelimelere rağmen tesiri altında kaldığı o zamanın “şehirli Türkçesi”yle şiirlerini yazdığı görülmektedir:

Görseydi ḥaṭ-ı sebziñ eyā dīde-i āhū
Vaḥşetle çemenzāra **segirtmez** idi āhū (G 59/1)

Ayrıca metinde, tağ<dağ ve toğmak< doğmak gibi kelimelerde t<d değişimini görmekteyiz:

Ṭoğdu ferzend-i feraḥ-baḥş-i Vaḥīd Beg ḥaḳḳā
Ḳondı başında sa'ādetle hümā-yı devlet (T 3/1)

Feyziñ ibrāz edemez ḥāke temās etmeyecek
Gūyiyā ḥāl-i tenezzülde **toğar** aḥterimiz (G 30/4)

Gelip ḳılsın temāşā kūh-ken pāzār-ı Balçıkda
Ḳülüng-i naḳd ile **tağlardan** etmiş mā'-i şīrīn bu (T 9/2)

Bu özelliklerin yanı sıra Rûmî, divançesinde atasözlerine yer vermezken deyimlerden sıklıkla faydalanmıştır:

Ağzını yor- (çene yor-) :

Beyhūde divār dolaşıp **ağzını yorma**
Ḥasbīce ricāliñ himemi pek güç olur güç (G 10/2)

Başa kak- :

Eskiden zülfüñe dil-besteliğiñ Rûmīniñ
Kimi başdan ne 'aceb **başına kaḳdıñ** ey şūḥ (G 14/5)

Cân ver- :

Cân verip bir buse-i cānānı etdim iştirā
Böyle bir bey' ü şirā yüz biñde bir olmaz naşīb (G 4/2)

El çek- :

Sāğar-ı ser-şārsız rindāndan **el çekdi** ḡam
Eyleyince maḳdemiñ pīr-i ḥarāb-ābādı şād (G 16/2)

Göz ucuyla bak- :

Cihāna **göz ucuyla bakmaz** idim ‘ākıbet etdiñ
Beni zālīm esir-i ğamze-yi cādū-yı istignā (G 2/3)

Göz(ü) görme- :

Bendesin sen sen de benden ğayrıyı **görmez gözüm**
Sende işbāt-ı vücūd etdimde buldum ben seni (G 64/3)

Gözden nihân et- (gözden nihân ol-) :

Nūr-ı ‘aynım göz göre **etmem** seni **gözden nihân**
Olsa da her dem başiret üzre çeşm-i bed-raķīb (G 4/3)

Gönül bağla- :

Göñül zülf-i nigāra topluca **bağlansa** hoş ammā
Naşıl cem‘iyyet etsin kākül-i talandadır maḥfūz (G 39/2)

Kavuk salla- :

Rindleriñ şaff-ı ni‘ālī olalıdan yerimiz
Zir ü bālāya **ķavuk şallamaz** oldu serimiz (G 30/1)

Püsküllü bela:

Fıkr-i zülfüñle ğam-ı ta‘n-ı ‘adūvv başımda
Biri **püsküllü belādır** birisi derd-i serim (G 54/3)

Semer ver- (semeresini ver-) :

Şabret göñül ḥadīķa-i vaşla duḥūl için
Şāḥ-ı ümīd bir gün olur da **semer verir** (G 21/2)

Sevdaya düş- (aşka düş-) :

Rūmī yine **sevdāya düşüp** hātır-ı nālān
Cem'iyet arar zūlf-i perīşān bilesince (G 61/7)

Teli kır-:

Ḳulağın bursa biñ **tel kırsa** da nā-ehle ses vermez
Fiğān-ı nağme-i dil-sūzı tārında kemān şaqlar (G 18/5)

Toz kondurma- :

Şafvet-i ḳalb-i selīme vahşet irāş eylemez
Toz bile kondurmadı bu hātır-āzāra haṭ (G 37/4)

Ayrıca şair, âhenk unsuru olarak veznin yanı sıra ikilemelerden de zaman zaman faydalanmıştır :

ağlar ağlarım:

Her dem ki pāre-i cigerim ağlar ağlarım
Ser-rişte-i ḳazāya göñül bağlar ağlarım (G 55/1)

emân emân:

Rūmī o şūḥ ḳaşı kemānıñ emān emān
Bir bir ḥadeng-i gamzesi dilde yaman yatur (G 24/7)

Eyā ḥayāl-i şanem gāfilāne etme duḥūl
Emān emān ki semender ocağıdır göñlüm (G 53/4)

çāk çāk:

Bırakmam dāmen-i cānānı elden çāk çāk olsam
Gelir mi kimse bir eşk-i sürūr imdāda cānānsız (G 29/2)

Tiğ-ı gamzeñ çāk çāk eyler dil-i bī-çāreyi
Şāne-i zūlf-i dil-āvīze ‘alāmetdir ġaraz (G 35/4)

Merd ü zen etdi perde-i nāmūsu çāk çāk
Maḥv oldu ‘ār u cevher-i ‘işmet zamānede (G 62/4)

gâh gâh:

Vech-i yâr üzre olunca tār-ı zūlf-i tārūmār
Necm-i ġīsūdār ġüyā gâh gâh eyler ṭulū’ (G 41/3)

gül gül:

Vechini nār-ı şu‘ā-’ı nazarım gül gül eder
İḥmirār-ı güledir mihr-i dirahşān bā’is (G 7/4)

hazer hazer:

Ġırīve eġgen-i āmed-şod olma ey nāle
Ḥazer ḥazer ki ġazālān-tebāġıdır ġöñlüm (G 53/2)

katre katre :

Anda ‘aksi māh-rūyiñ seyr içün ey meh-liķā
Ḳatre ḳatre eşk-i çeşmim cūy-bār etsem gerek (G 48/2)

söyle söyle:

Merd ü zen etdi perde-i nāmūsu çāk çāk
Maḥv oldu ‘ār u cevher-i ‘işmet zamānede (G 63/5)

şerha şerha:

Pençe-i ḥasretle şad çāk eyleyip pīrāhenim
Şerḥa şerḥa levḥ-i sīnem dāġdār etsem gerek (G 48/4)

zerre zerre:

Pādişāh-ı mülk-i istiğnā yolunda da'imā

Zerre zerre cismimi ferş-i ğubār etsem gerek (G 48/3)

Özetle şunları diyebiliriz; Rûmî, Arapça ve Farsça kelimeleri özellikle genişletilmiş tamlamalarda sıklıkla kullanmış olmasının yanı sıra Türkçe kelimelere de yer vermiştir. Şair, deyim ve ikilemelerden yararlanarak şiirlerini yazmıştır.

2. BÖLÜM

MUHYİDDİN RÛMÎ DİVANÇESİNİN İNCELENMESİ

2.1. Şekil Özellikleri

Çalışmamızın bel kemiğini oluşturan bölüm “tenkitli metin” olmakla birlikte araştırmamız, XIX.yüzyılın divan şiiri ve şairi profilini görebilmek, bu dönemde tercih edilen nazım şekillerini ve muhteva yapısını anlayabilmek adına “şekil ve muhtevâ” yönüyle incelenmeye çalışılacaktır.

2.1.1. Nazım Şekilleri

Türklerin İslâm dairesine girmesiyle birlikte yaşadığı değişimler, yüzyıllar içinde kendini daha net sınırlar içinde şekillendirmiş, Arap, İran ve Türk edebiyatı zevk ve anlayışı harmanlanarak Osmanlı edebiyatı sahası belirlenmiştir.

Arap edebiyatından Fars edebiyatına oradan da Türk edebiyatına geçen ve İslam medeniyetinin ortak malı (Okuyucu, 2011:167) haline gelen nazım şekillerinin Divan Edebiyatı sahasında kullanımı gelenek tarafından belirlenen sınırlar içinde teşekkül etmiştir. Divan şairi, bu sınırlar içinde nazım şekillerinden ve muhteva yapısından tasarruf ederek divan ya da divançelerini kaleme almıştır. Bu nazım şekillerine gösterilen rağbet yüzyıllar içinde değişiklik göstermiş ve bazısı yerini koruyabilmişken bazısı alaka görmemiştir. XIX.yüzyılda teveccüh görmeyen nazım şekillerinden olan mesnevi, Rûmî divançesinde de yer almaz. Şair, divançesinde daha çok gazele yer vermekle birlikte kasîde, kıt’a, nazm, beyit ve tazmini de tercih etmiştir.

Bu nazım şekillerinin divançedeki rakamsal dağılımı şu şekildedir:

Çizelge 2.1. Nazım Şekillerinin Rakamsal Dağılımı

Kasîde	Gazel	Kıt’a	Nazm	Beyt	Tazmîn
1	65	36	5	2	1

2.1.2. Kasîde

Rûmî Divançesi'nde bulunan tek kaside örneği na't türünde bir kaside-i beççedir. Hz. Peygamber'in kutsal mekânı olan eşiğini övmek için yazılmış yedi beyitten oluşan bu manzumede şair, bu eşiği cihanın yüz sürdüğü ve sığınılacak bir yer olarak övmüştür:

Penâh-ı ins ü cândır âsitânuñ yâ Rasûlallâh
Cebîn-sây-ı cihândır âsitânuñ yâ Rasûlallâh (K 1/1)

Cennetin lezzetine dahi değişilmeyecek bir kudsiyete sahip olan bu eşik, şair için cennetten bir köşedir:

Behiştin ekl ü şurb u lezzetin kaţ'â hayâl etmem
Baña dârü'l-cinândır âsitânuñ yâ Rasûlallâh (K 1/4)

Hz. Peygamber'in mübarek eşiği cehennem ateşinden korkmamaya vesiledir. Çünkü günahlara şefaata yeridir:

Cehennem âteşinden ihtirâzım yokdur elbette
Şefî'-i mücrimândır âsitânuñ yâ Rasûlallâh (K 1/5)

Rûmî, bu na't-ı şerifte yukarıdaki beyitlerden de anlaşılacağı üzere Hz. Peygamber'in eşiğini, çeşitli vasıfları ile övmüş ve O'nun şefaatine nâil olmayı arzu etmiştir.

2.1.3. Gazel

“Türk Edebiyatının en sevilen bir nazım şekli olma üstünlüğünü taşıyan gazel, bütün estetik unsurları ve mazmunları ile divan edebiyatının şiir anlayışını aksettiren esas temsilcisi durumundadır.” (Akün, 2013:90)

Divan şairleri, gazeli şiirde ustalık göstereceği bir alan olarak görmüş ve gerek kendine hareket alanı sağlayan muhteva yapısı, gerekse kısa beyit sayısı ile kafiyeleniş kolaylığı sağlaması sebebiyle çok tercih etmiştir.

Divan şiirinde özellikle klâsik dönemden (XVI.yy) sonra gazelin beyit sayısı kısalmış 5,7,9 beyitli gazeller daha çok tercih edilir olmuştur.

Az sayıda ve özellikle tek sayılı beyitle yazma anlayışı, etkilerini XIX. yüzyıl şairi Rûmî’de sürdürmektedir. Şairin divançesinde en çok tercih ettiği nazım şekli olan gazelin 51 tanesi 5, 11 tanesi 7, 3 tanesi 6 beyitten oluşmaktadır. Şair, bu nazım şekli ile 65 gazel yazmıştır.

Divançede geleneğe uygun şekilde tüm harfler kullanılarak gazeller kaleme alınmış, sadece پ harfi kullanılmamıştır. Bu gazellerin harflere göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Çizelge 2.2. Gazellerin Harflere Göre Dağılımını Gösteren Çizelge

ا	ب	ت	ث	ج	ح	خ	د	ذ	ر
2	2	2	2	2	2	2	2	1	10
ز	س	ش	ص	ض	ط	ظ	ع	غ	ف
4	1	1	1	2	1	2	2	2	2
ق	ك	ل	م	ن	و	ه	ى		
2	2	3	3	2	2	4	2		

Şair, manzumelerinde ahengi daha çok vezin ve redifle sağlamaya çalışmıştır. Gazellerinin 54’ü redifli yani müreddef, 12’si ise redifsizdir.

“Sevgilin güzelliğiyle aşkın ve içki zevkinin terennümüne mahsus şiir diye tarif edilen, esasen taşıdığı ismin başlangıçtaki kök mânasına uygun olarak âşıkane söyleşmeyi, güzellikleriyle sevgilinin vafedilişini ifade eden gazel, hep bu dairenin içinde kalmayarak zamanla, belirtilen çeşitten değişik konulara da açılır.” (Akün, 2013:93)

Rûmî’nin “dünyâ” redifli gazelinde bu değişmeyi görebiliyoruz:

Her hâle döner hâlet-i mâhiyyet-i dünyâ

Dâ’ir mi müdevver mi nedir hey’et-i dünyâ (G 1/1)

İnsân ne ‘aceb ravza-i Rıdvāna deġişmez
Bir āteş-i seyyāle iken hilkat-ı dünyā (G 1/2)

Keşf olunamaz māzi vü müstakbel ü hāli
Bir mes’ele-i müşkiledir hikmet-i dünyā (G 1/3)

Devrân-ı şu‘unātıñ iken hādise-gāhı
Mümkün mi qadīm ola bu kevniiyet-i dünyā (G 1/4)

Encāmı olur bāşıra-i vaḥdete pinhān
Mānend-i heyülā-yı irem şüret-i dünyā (G 1/5)

Āzāde iken ‘ālem-i ervāḥda ādem
Taқыıd-i vücüd eyledi keyfiyyet-i dünyā (G 1/6)

Rümī bu cihān devlet-i şervetde degildir
Şihhatdir eger ister iseñ devlet-i dünyā (G 1/7)

Şiirin redifinde de belirtildiği gibi aşk/mahabbet konusunu işleyen şair, bunu âşıkâne bir tavrıla işlemiştir:

Bir dil ki ola cilvegeh-i nūr-ı maḥabbet
Etmez mi tecellī ‘acebā Tūr-ı maḥabbet (G 5/1)

Qalkar mı ayağı üzre ebed mest-i ḥarābāt
Tutmazsa elin sākī-i maḥmūr-ı maḥabbet (G 5/2)

Gāhī yapılır vaşl ile hicrān yıqar āḥir
Virāne gönül olmadı ma ‘mūr-ı maḥabbet (G 5/3)

Zāhir olalı turre-i tuğrā-yı cemālün
Neşr oldu bütün ‘āleme menşūr-ı maḥabbet (G 5/4)

Rümī ġam-ı hicrāna taḥammül eder encām
Olmaz elem-i ‘aşq ile mehcūr-ı maḥabbet (G 5/5)

Aşıkâne gazele şu beyitlerde örnek verilebilir:

Biz tā ezeli mest-i mey-i ‘alem-i ābız
‘İşretine fānīde talebkār-ı şarābız (G 27/1)

Bilmem ki gönül himmet-i cānāneye maḥşūş
Olmaz mı ‘aceb vuşlat-ı cānāneye maḥşūş (G 34/1)

Bunun yanı sıra şair, rindâne tavırla gazel de yazmıştır:

Her dem ki yār bezme gelip bāde-nūş olur
‘Uşşāk şevk-i maḥdemine pür-ḥurūş olur (G 19/1)

Aḥşam olunca şa’şa’asın maḥv edip felek
Dūd-ı siyāh āhım ile kisve-pūş olur (G 19/2)

Rûmî’nin gazellerinde “vahdet” kelimesi geçmekle birlikte tasavvufi şiirleri yok denecek kadar azdır, ancak şair, gazellerinde dini konuyu çağrıştıracak ifadeleri kullanmıştır:

Dimem bir birliği ḥaḥkı için ‘ālemde bir şey var
Niḳāt-i baḥs-i vaḥdet tā medār-ı cāndadır maḥfūz (G 38/4)

Meh-cemāl-i zülfüñ etme perde Allāh ‘aşkına
Vechiñi göster baña her yerde Allāh ‘aşkına (G 63/1)

Kā’ināti bir görür evvel nazarda feylesūf
Vaḥdeti işbāt eder her bir eşerde feylesūf (G 44/1)

Birdir ol Şāni’ ki olmaz şun’una hīç iştirāk
Mu’terifdir şun’-i Ḥaḥkı her hünerde feylesūf (G 44/2)

Rûmî’nin , Nedîm’i çağrıştıracak söyleyişte gazelleri de bulunmaktadır:

Gülşen-i nüzhetde Rûmī mey içilmez mi ‘aceb
Sākī-i gül-çehre olsa nīm-mest ü dil-firīb (G 4/5)

Bezm-i meyde mest-i ‘aşka sāğar-ı ser-şār ile
Sākī-i gül-çehreniñ ibrāmı olmaz mı ferāh (G 12/4)

Şevkiñ āteş-gede-i sīnede yakdıñ ey şūh
Sūziş-i ‘aşkı dil-i zāra bıraқdıñ ey şūh (G 14/1)

Şairin, “medeniyet” redifli gazeli hem batı medeniyetinin etkisiyle şiir diline giren yeni kelimelere (Özgül,2012:187) hem de düşünceye dayanan üslûba örnek teşkil etmesi açısından önemlidir:

Ādāb oқudur ders-i ‘acebdür medeniyyet
İnsāna zihī bahş-i edebdür medeniyyet (G 6/1)

İkmāl-i neķāyişle temām olmadı hālā
Te’sīs ü temekkünde te’abbüddür medeniyyet (G 6/2)

İnsān yaşamaz hāl-i bedāvetde yek-ā-yek
Cemi’yyet-i efrād-ı tālebdür medeniyyet (G 6/3)

Zann etme şaқın kayd-ı ‘alāyıkla esāret
Hürriyet için başka şu’bedür medeniyyet (G 6/4)

Āmāde-i hārb olsa da biñ dürlü silahla
Dünyāda yine şulha sebepdür medeniyyet (G 6/5)

Ma’den bulunur gerçi cibālī bedevīde
Maşraf-zede-i sīm ü zehebdür medeniyyet (G 6/6)

Sūz-ı dil ile cāy-ı ferahnākı maķām tut
Rūmī nağam-ı şevk-i tarabdır medeniyyet (G 6/7)

Her hāle döner hālet-i māhiyyet-i dünyā
Dā’ir mi müdevver mi nedir hey’et-i dünyā (G 1/1)

Eger insān iseñ eyle tevāzu’ nev’-i insāna
Ezelden hāk-i zillet tıynet-i insāndadır maḥfūz (G 38/3)

Divançede yek-âhenk ve yek-avâz gazeller de bulunmaktadır. Şair, yek-âhenk gazellerinde konu bütünlüğü daha çok redifle sağlamıştır:

Verince gül- 'izāruñ bezm-i 'aşka bŷy-ı istignā
Miyān-ı 'āşıkāne düşdü goft-[u]gŷy-ı istignā (G 2/1)

Ne hācet gāme-i hŷn-hāruñ alsın hŷn-ı nā-ħaqqı
Yeter bu dil-figāra kuvvet-i bāzŷ-yı istignā (G 2/2)

Aşağıda matla beyti verilen ŷu gazel yek-avâz gazele örnek teşkil eder denilebilir:

'Ālem eyler kŷdek-i nev-zāde-i merhŷn bend
Ķayd-ı 'ālemden mŷcerred sādeyi merhŷn bend (G 15/1)

Satranç terimlerinin kullanılması ile oluşturulan ŷu gazel ise divançenin ilgi çekici gazellerindendir:

Şadr-ı sīnemde hüveydā oldu şadrenc-ı firāk
Her biri ibrāz eder biñ āh u sahranc-ı firāk (G 46/1)

At sürer meydāna 'āşık fıl gibi ferzāna līk
Rŷh alıp eyler piyāde şāh-ı şatranc-ı firāk (G 46/2)

Mŷlk-i hŷsnŷñ ceşş-i ħaţţ almış kırāl-ı hālden
Kāfiristān eyledi ruhsārīñ efrenc-i firāk (G 46/3)

Vuşlatı ĩmā eder tefsīr-i ħaţţ-ı 'ārızīñ
Āh kim eyler ħayālīñ 'arz-ı purenc-i firāk (G 46/4)

Rŷmiyā pervāz ederse ŷevķile ŷehbāz-ı dil
Pençe-i vaşla düşer elbette sarnıç-ı firāk (G 46/5)

Hemen hemen bütün nazım ŷekilleri ile yazılan nazireler bulunmakla birlikte klāsik ŷiirimizin en çok raĝbet gören nazım ŷekli olan gazel, nazirecilik geleneĝinde de öndedir. (Köksal, 2006:27) Buna ilaveten, Akŷn (2013:93) bu durumu ŷöyle ifade etmiştir : “Divan ŷiirinde gazel kadar akisleri nazīrelerde sürmŷş başka bir ŷiir tarzı görŷlmemiştir. Gazel, nazīre denilen ŷiir faaliyetinin merkezi ve esas konusu olmuştur.”

Rûmî de divançesinde, çağdaşı ve kendinden önceki şairlere bu nazım şekli ile nazîreler yazmıştır. Bu gelenek, Rûmî'nin şiirinde Fuzûlî'nin,

Cigerüm dāğına merhem bulamadum senden
Nice āh eylemeyen āh yanupdur cigerüm (G 190/2)

matlı gazeline, şairin yazdığı:

Ol zamāndan beridir sūz-ı firākı çekerim
Şanki bir külhen olur sīnede dāğ-ı cigerim (G 54/1)

matlı gazeli ve dönemin sadrazam şairlerinden Mahmud Nedîm Paşa'nın,

Safā-yı 'asrın imkānı yok dünyāda cānānsız
Bulunmaz neş'e aḥseni ālem-i ūlyada cānānsız (G 79/1)

matlı gazeline yazdığını düşündüğümüz şu gazeli ile yerini bulur:

Gelir elbette mehcūr-ı vaṭan feryāda cānānsız
Vaṭan ise olur ğurbet dil-i nā-şāda cānānsız (G 29/1)

Rûmî Divançesi'nin, dikkat çekici noktalarından biri de müşterek gazellerdir. Bu şiir tarzını Hocamız, İ.Hakkı Aksoyak (2005:91), “Müşterek şiir, birden fazla şairin katılımıyla oluşturulan manzumelerin genel adıdır.(...) 19. yüzyılda müşterek şiir sayısında önemli oranda bir artış görünmektedir.(...) Müşterek şiirlerin başında çoğu zaman bir ibare, bir satır veya bir paragraf hatta bir sayfa tutan başlıklar görülür.” şeklinde açıklamıştır.

XIX.yüzyılın divan şiirinde oldukça rağbet görmüş olan “müşterek şiir” söyleme geleneği divançede, “Ġazel-i Müşterek Be-Şeyḥ Efendi”, “Ġazel-i Müşterek Be-Żiyā Beg” ve “Ġazel-i Müşterek Be-Ḥazreti Maḥmūd Nedîm Paşa” başlıklarını taşıyan üç müşterek gazeli ile kendini gösterir.

Bunlardan ilki Rûmî'nin Şeyh Efendi ile birlikte meydana getirdikleri gazeldir:

Ġazel-i Müşterek Be-Şeyh Efendi

R 1 Kûy-ı vişâl yâr-i penâhım degil midir
Ş Ol âsitân-ı cāy-i refâhım degil midir (G 22/1)

Ziyâ Bey ile söylediği diğer müşterek gazel (G 35) yukarıdaki sıralamaya benzer görünmekle birlikte, matla beytinin ilk mısraını Ziyâ Bey, ikinci mısraını Rûmî'nin söylemesi ve devamının R-Z, Z-R şeklinde gelmesi noktasında önceki müşterek gazelden ayrılır:

Ġazel-i Müşterek Be-Żiyâ Beg

Ż 1 Yâre ‘arzuḥâlden ümmîd-i şefkatdir ġaraż
R Hâşılı ol şâhdan luḡ u mürüvvedir ġaraż (G 35/1)

Rûmî'nin Sadrazam Mahmud Nedîm Paşa ile yazdığı müşterek gazeli (G 30) ise, adı geçen gazellerden daha farklıdır. Bu gazel birer beyit söylenerek oluşturulmuştur:

Ġazel-i Müşterek Be-Ĥazreti Maḡmûd Nedîm Paşa

R 1 Rindleriñ şaff-ı ni‘âlî olalıdan yerimiz
Zîr ü bālāya ḡavuk şallamaz oldu serimiz (G 30/1)
N 2 İ‘tilâ istemeyiz midḡat-i ḡoş-ġüyândan
‘Ârifiz rind-i melâmetimizdedir serverimiz (G 30/2)

2.1.4. .Kıt’a

Divançenin iki nüshasında toplam 41 kıt’a bulunmaktadır. Bu kıt’aların 34 tanesi “Tevâriḡ” başlığı altında şairin düştüğü tarihlerden müteşekkildir. Diğer “Kıt’a” başlığını taşıyan yedi manzumenin beşi kafiyeleşleri itibarıyla kıt’a nazım şeklinden ayrılmaktadır.

Haluk İpekten (1999:52) ve Cem Dilçin (2009:202), “xa xa” ya da “ba ba” şeklinde kafiyelenen, istisnalar olmakla birlikte mahlas beyti bulunmayan manzumeler olarak açıkladıkları kıt’a, divançede bu başlıkla verilen beş manzumeye uygun düşmemektedir. Dört tanesinin “aa ba” ve bir tanesinin “aa aa” şeklinde kafiyelendiği manzumeler İpekten ve Dilçin’in görüşleri esas alındığında “Nazm” başlığı altında verilmeye daha uygun olduğu görülmektedir.

Haluk İpekten, (1999:57) nazmı “aa ba ca...” şeklinde kafiyelenişi ile gazele benzeyen fakat mahlas beyti bulunmayışı ile ondan ayrılan kıt’anın ilk beyti musarra olan şekli” olarak açıklamaktadır. Cem Dilçin (2009:202) ise “ Birinci beyti musarra olan, başka bir deyişle birinci, ikinci ve dördüncü dizesi birbirleriyle uyaklı kıt’alara denir.” şeklinde açıklamıştır.

Bu bilgiler ışığında kıt’a ile benzerlik göstermesine karşın özellikle ilk beyitlerinin kafiyeli olması sebebi ile biz kıt’a başlığı ile verilen bu manzumeleri “nazm” başlığı altında değerlendirmeyi uygun gördük.

Rûmî, kıt’a nazm şeklini daha çok tarih düşürmede kullanmıştır.

“Ebcad alfabesindeki her harfin bir sayıya karşılık olması özelliğinden istifade edilerek herhangi bir hadiseye, hesaplandığında o hadisenin meydana geldiği yılı verecek şekilde bir kelime, bir cümle, bir mısra veya bir beyit söylemeye “tarih düşürme” denir.” (Yakıt,2003:66)

Rûmî, tarihlerini genel olarak tarih-i tām şeklinde düşmüştür. Bilindiği üzere tarih-i tam, “bir tarih mısranın bütün harfleri ebcad alfabesindeki sayı değerlerine göre toplandığında ortaya çıkan yekûn hadise yılını veren bir sayı ise bu tür tarihlere “tam tarih” veya eski tabirle “tarih-i tam” denir. (Yakıt,2003:351, Dilçin,2009:503) Müverrih şairler tarihin tam olduğunu genellikle bir önceki mısra da belirtirler.” (Yakıt,2003:351) Şair, divançesinde tam tarih düştüğünü mahlas beyitlerinde şöyle ifade eder:

Güş edip fevtin dedim tārīh-i tāmın Rūmiyā

Etdi Tālib Beg me’āb-ı huld-ı vālāyı taleb (T 29/6)

Tevârih bölümünde bulunan çeşitli konularda tarih düşürmek için kaleme alınan kıt'alar şunlardır; eşleri Hatice Hanım (T 16), Fatıma Hanım (T 18), Ayşe Hanım'ın (T 26) kızı Hıfziye Seher Hanım'ın (T 12), Cemaleddin Paşa nam kişinin eşi Melek Hanım'ın (T13) ve kızının(T 17), aşk derdine düşüp verem illetinden ölen Muhammed Tefvik Bey'in (T 14), Kadirî tarikatına mensup Salih Efendi'nin (T 15), Kuşadalı İbrahim Efendi hulefasına mensup olan Şevki Efendi'nin (T 16), İzmir gümrük müdürü Tahir Efendi'nin (T 19), Edirne valisi Süleyman Paşa'nın(T 20), Havva adlı bir Hanımın (T 28), Debreli Abbas Paşa'nın (T 29), veremden ölen Cemal Hanım'ın (T 30) ölümlerine tarih düşürülmüştür.

Bu tarihlerin yanı sıra Rûmî, Aksaray'da bir çeşmeye (T 8) , Balçık kasabasında Kubad Bey adındaki kişinin ve Rasim Ağa'nın inşa ettirdiği çeşmelere tarih düşmüştür. (T 8,9)

Şairin, dikkat çeken tarihlerinden biri evvelce Sultan Süleyman tarafından Kumkapı'da inşa ettirilen çeşmenin mahalle sakinlerince tamir ettirilmesine düşülen tarihtir:

Bir zamân Sultân Süleymân eylemiş iken binâ
İnkılâb-ı 'âlem etmişdi şusuzluğdan sefîl (T 21/1)

Çeşmine yâ Hû mahalle ehli ta'mîr eyleyip
Fî Sebîlillâh 'atşâna zülâl etdi sebîl (T 21/5)

Şair, Sivas'ta İzzet Paşa adlı kişinin, babasının yaptırdığı camii tamir ettirmesine (T 22,23), İsmail Şiraceddin Şirvâni Hazretlerinin Amasya'da bulunan türbesine (T 25) ve Padişah Abdülmecid tarafından Edirne'de inşâ veya tamir ettirdiği camiye (T 31) tarih düşmüştür.

Verilen bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere Rûmî, doğum (T 3,7) ölüm, çeşme, cami, türbe, hükümet konağı (T 32) inşası, tercüme (T 33,34), icazet, tebrik (T 27) ve hatta lihye (sakal) (T 2/3), (T 4/1) gibi konularda tarihler düşmüştür.

2.1.5. Nazm

Kıt'a başlığı altında belirttiğimiz gibi şairin, kıt'aların içinde aldığı manzumelerin beşi kafiyeleşmiş açısından nazm özelliği gösterir. Bunlardan dördü "aa ba" şeklinde

kafiyelenirken biri “aa aa” şeklinde kafiyelenmiştir. Bu kafiye şeması için İpekten, (2001:57) şöyle demektedir:

“Edebiyatımızda iki beyitli kısa nazm çok az kullanılmıştır. Hele bütün mısraları kafiyeli olan nazm çok daha az görülmüştür.” Nadir görülen tüm beyitleri musarra olan bu nazm şeklini Rûmî tercih etmiş ve iki beyitlik şu manzume ortaya çıkmıştır:

Ey hıdīv ibn-i hıdīv ‘āṭıfet-efzā-yı cihān
Oldı sāyeñde nice bendeleriñ mazhar-ı şān

Çok mudur sālişeden sīneme ‘Osmānī nişān
Söyle gögsüñde seniñ vardır efendim ĩmān (N 5)

Kıt’a ve nazm mahlas beyitlerinin bulunmayışı sebebiyle birbirleri ile benzerlik gösterirler. Ancak Rûmî’nin mahlas beyti bulunan şu nazmı bu kaidenin dışında kalmıştır:

Bu resm ile taşvīr-i hūlūş eylerim elbet
İşbāt-i vücūd itmege bāline ne hācet

Erbābına ihlāş ile Rūmī eder izhār
Şüretde bile sīretimi fenn-i kıyāfet (N 1)

2.1.6. Müfred

Divançenin A.E.nüshasında “müfred” K.M. nüshasında “Beyt” başlığı ile verilen şiirin mısralarının musarra olması bakımından “Beyt” olarak adlandırılması kanaatimize göre daha uygundur.

2.1.7. Beyt

Divançenin A.E. nüshasında olup K.M. nüshasında bulunmayan bir ; her iki nüshada da bulunan bir tane olmak üzere iki beyit vardır:

Ārzū-yı nażar-ı ‘ārız-ı verd-i terden
Çeşm-i ‘āşık gibi fışkiyye şusuz bir serden (B 1)

Görünce pek mütelevvin bu bezm-i dünyâyı
Yeşil kadeh ile içdim şarâb-ı hamrâyı (B 2)

2.1.8. Tazmîn

Ahmet Mermer (2005:99), “sözlük anlamı bir şeyi bir şeyin içine gizleme; başkasına ait bir beyit veya mısraı bir ifadeyi alıntılama” ve Cem Dilçin, (2009:276) ise “bir dize ya da beytin, başka bir şairce her hangi bir nazım biçimine tamamlanmasına ve böylece yazılan şiire denir” şeklinde açıklamışlardır.

Divançede A.E. nüshasının 27a sayfasında şair, “Tazmîn-i Mışra’-ı Meşhûr” başlığı altında verdiği ancak kime ait olduğuna dair bilgi vermediği mısraı tazmîn etmiştir:

Tazmîn-i mışra’-ı meşhûr

Tazmîn: Âteş zamîr zend-i şitânîñ şerârıdır
Mışra’-ı meşhûr: Minkâl kenârı kış gününüñ lâlezârıdır

2.2. Âhenk Unsurları

2.2.1. Vezin

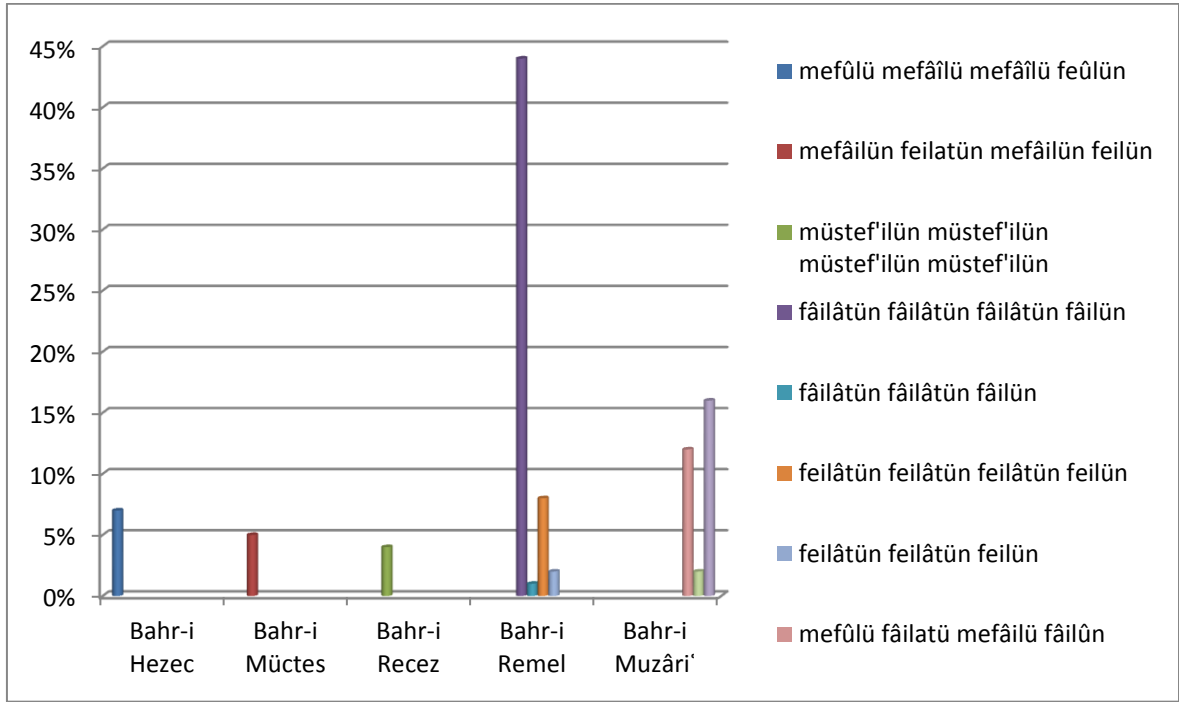
Bilindiği gibi Divan şiirinin hem esasını hem de ahengini teşkil eden vezin aruzdur. Divan şairleri genellikle aruzun çok sık ve yaygın olan kalıplarını tercih etmiştir. Cihan Okuyucu (2010:161) bu vezinleri tefilelerin çeşidi ve dizilişi bakımından dört gruba ayırır:

1. Tek bir tefilenin tekrarından oluşan yeksenak vezinler. Bunlar arasında 4 mefâilün en çok kullanılmış olanıdır.
2. Üç veya dört tefileli yeksenak vezinlerin son parçasındaki bir eksiltme ile elde edilen kalıplar. Bunlar arasında en yaygın olanı: 3 Fâilâtün 1 fâilün kalıbıdır.
3. İki çeşit tefilenin dönüşümlü tekrarından oluşan kalıplar. Şairler bu tarza çok itibar etmemişlerdir.
4. Farklı tefilelerin karışık bir şekilde sıralanmasıyla elde edilen karışık vezinler. Bu tür açık hecelerin fazlalığı ve ritim unsurundaki zenginlik dolayısıyla çok kullanılmıştır. En yaygın olanları şunlardır:

mefûlü fâilâtü mefâilü fâilün
mefûlü mefâilü mefââlü feûlün
mefâilün feilâtün mefâilün feilün

Şairimiz de XIX.yüzyıl'da geleneğe ayak uydurarak aruzun bu en sık kullanılan kalıpları ile şiirlerini yazmıştır.

Rûmî'nin divançesinde kullandığı kalıplar aşağıda bir grafik halinde sınıflanarak kullanım oranlarına göre gruplandırılmıştır:

Şekil 2.1. Vezin Dağılım Grafiği

Yukarıda belirttiğimiz ve tabloda da görüleceği üzere Rûmî, aruzun çok kullanılan kalıpları özellikle de Remel Bahri'nin fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbı ile şiirlerini yazmıştır.

2.2.2. Kafiye ve Redif

2.2.2.1. Kafiye

Kafiyede daha çok Arapça, Farsça, Farsça-Arapça kelimeler tercih edilmiş olup, Türkçe-Farsça ve Türkçe-Türkçe kelimelerle oluşturulmuş kafiyelerde bulunmaktadır.

Türkçe- Türkçe kelimedenden oluşan kafiye:

Şevkiñ âteş-gede-i sîne de ya~~ğ~~dıñ ey şūh

Süziş-i 'aşkı dil-i zâra bıra~~ğ~~dıñ ey şūh (G 14/1)

Sākī müdüme ‘āşıkā hūn-ı ciğ**er** verir
Ser-mest-i la’l-i nābına zālīm n**el**er verir (G 21/1)

Her dem ki pāre-i cigerim ağ**lar** ağlarım
Ser-rişte-i kazāya gönül bağ**lar** ağlarım (G 55/1)

Türkçe-Farsça kelimedenden oluşan kafiye:

Rindleriñ şaff-ı ni’ālī olalıdan yer**imiz**
Zir ü bālāya kavuğ şallamaz oldu ser**imiz** (G 30/1)

Ol zamāndan beridir sūz-ı firākı ç**ekerim**
Şanki bir külhen olur sīnede dāğ-ı ciğ**erim** (G 54/1)

Arapça kelimeler:

Her hāle döner hālet-i mā**hiyyet**-i dünyā
Dā’ir mi müdevver mi nedir **hey’et**-i dünyā (G 1/1)

Derd-i ‘aşkı bilse ger nabz-āşinā hāzık **tabīb**
Der idi emr-i tedāvīsi bunuñ vaşl-ı **habīb** (G 4/1)

İnsāna bu nefsiñ ker**emi** pek güç olur güç
Tefhīm ise sırr-ı hik**emi** pek güç olur güç (G 10/1)

Ne cān u ne cihānı taḥayy**üld**edir gönül
Hecr-i vişāl-i yāri te’emm**üld**edir gönül (G 52/1)

Var mı ‘aceb ki meclis-i ‘iş**ret** zamānede
Göstermesin ḥumār-ı nedā**met** zamānede (G 62/1)

Farsça kelimeler:

İltifāt-ı hāşşın etmez yalıñız dil-ş**ādı** şād
Eyledi luṭf-ı ‘amīmiñ her dil-i nā-ş**ādı** şād (G 16/1)

Her dem ki yār bezme gelip bāde-n**üş** olur
‘Uşşāk şevk-i maḳdemine pür-ḥur**üş** olur (G 19/1)

Gelir elbette mehcūr-ı vaṭan feryāda cānānsız
Vaṭan ise olur ğurbet dil-i nā-şāda cānānsız (G 29/1)

Hicrān görünür vuşlat-ı cānān bilesince
Cānān bulunur sabr ile hicrān bilesince (G 61/1)

Farsça-Arapça kelimeler:

Her dem ḥayāl-i yār gönülde nihān yatur
Beyt-i Ḥudāda ‘ayn-ı sürüş-ı cinān yatur (G 24/1)

Biz tā ezeli mest-i mey-i ‘ālem-i ābız
‘İşretine fānide ṭalebkār-ı şarābız (G 27/1)

Dāğ-ı sīnem āteş-i sūzāna eyler i ‘tirāz
Eşk-i dīdem mevce-i ṭufāna eyler i ‘tirāz (G 36/1)

Zahm-ı ğamzeñ sīnem üzre āşikār etsem gerek
Ol nişān ile cihānda iftiḥār etsem gerek (G 48/1)

Verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere Rûmî, kafiyeyi meydana getirirken Arapça ve Farsça kelimelerden sıklıkla yararlanmış olup Türkçe kelimeleri daha ziyade redif yani fiil şeklinde kullanmayı tercih etmiştir.

2.2.2.2. Redif

Redif, âhenk unsuru olan kafiye ile birlikte kullanılan şiirin önemli bir unsurudur. Divan şiirinde redif, şiirin leit-motifi yani odak noktasını teşkil eder. Aynı zamanda şiirin konu birliğini sağlamada da önemli bir unsurdur. (Mermer, 2006:45)

Ömer Faruk Akün (2013:75) de şöyle ifade etmiştir: “Redif divan şiirinin en sevdiği bir kafiye tarzıdır. Kafiyenin bütünleyicisi ve zenginleştiricisi olarak ona çok yer vermiştir.”

Divan şairinin sıklıkla başvurduğu redif divançede de karşımıza temel kafiye yapıcı olarak çıkar. Şair manzumelerinin kafiye sistemini redif üzerinden kurmuştur. Divançede

kullanılan redifler gerek yüzyılın kafiye anlayışını görebilmek, gerekse geçen yüzyıllar ile kıyaslamak adına gruplar halinde aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Çizelge 2.3. Ek Redifler

EK REDİFLER
-ımız (G 30)
-iñ(G 49)
-iz (G 27)

Çizelge 2.4. Kelime Redifleri

KELİME REDİFLER		
ârzûdadır (G 27)	saklar (G 18)	yatar (G 24)
bâ'is (G 7)	seni (G 64)	zamânede (G 62)
bilesince (G 61)	oldu (G 65)	
cânânsız (G 28-29)	olur (G 19)	
istemeyiz (G 32)	verir (G 21)	

Çizelge 2.5. Kelime Grubu Redifleri

KELİME GRUBU REDİFLER	
Allâh aşkına (G 63)	eyler tulû' (G 41)
buldu felâh (G 11)	etsem gerek (G 48)
eder de içer (G 25)	

Çizelge 2.6. Ek Kelime Redifleri

EK KELİME REDİFLER		
-a eyler i'tirâz (G 36)	-dır medeniyet (G 6)	-i şâd (G 16)
-a eyler ittibâ' (G 40)	-dır sebep (G 3)	-i şeyh (G 13)
-a hat (G 37)	-e cânânla (G 59)	-ım değil midir (G 22)
-dadır mahfûz (G 38-39)	-e hayâl (G 51)	-ımdan münfa'il (G 50)
-de feylesûf (G 44)	-i dır gönlüm (G 53)	-i dünyâ (G 1)
-dedir gönül (G 52)	-i eyler arzû (G 58)	-i güç (G 9)
-den bî-huzûr (G 20)	-i eyler bî-dirîg (G 43)	-i iştiyâk (G 47)
-den eyler iktibâs (G 31)	-i firâk (G 46)	-i pek güç olur güç (G 10)
-den ey şûh (G 14)	-i istignâ (G 2)	-lar aglarım (G 55)
-dır 'abes (G 8)	-i ittihâz (G 17)	-ye mahsûs (G 34)
-dır âsitânun ya Rasûllâh(K1)	-i mahabbet (G 5)	-yı merhûm bend (G 15)
-dır garaz (G 35)	-i olmaz mı ferâh (G 12)	

Yukarıdaki sınıflamalardan da anlaşılacağı üzere divançede genellikle kelime grubu, redif olarak kullanılmıştır. Kafiye oluştururken redif daha çok tercih edilmiştir.

2.3. Muhtevâ Özellikleri

Divançe'nin şekli özellikleri verilirken, nazım şekilleri üzerinde değerlendirmelerde yer yer muhtevâlara da değinmeye çalıştık. Bunların dışında Rûmî'nin şiirlerinde rastladığımız ve bu yüzyılın önemli özelliklerinden olan redif, sevgiliye bakış ve yeni kavramları içeren şiirlerde Divançe'de dikkat çeken unsurlardır.

Divançe'de gazel nazım şekli ile yazılan Divan Edebiyatı çizgisinde yeni kavramlar olan “medeniyet” e şu gazel örnek gösterilir:

Âdâb okudur ders-i ‘acebdür medeniyyet
İnsâna zihî bahş-i edebdür medeniyyet (G 6/1)

İkmâl-i nekâyişle temâm olmadı hâlâ
Te’sîs ü temekkünde te’abbüddür medeniyyet (G 6/2)

İnsân yaşamaz hâl-i bedâvetde yek-â-yek
Cemi’yyet-i efrâd-ı tãlebdür medeniyyet (G 6/3)

Zann etme şaķın kayd-ı ‘alâyıkla esâret
Hürriyet için başka şu’bedür medeniyyet (G 6/4)

Âmâde-i harb olsa da biñ dürlü silahla
Dünyâda yine şulha sebepdür medeniyyet (G 6/5)

Ma’den bulunur gerçi cibâlî bedevîde
Maşraf-zede-i sîm ü zehebdür medeniyyet (G 6/6)

Süz-ı dil ile cây-ı ferahñakı maķâm tut
Rûmî naķam-ı şevķ-i tãrabdır medeniyyet (G 6/7)

Yukarıdaki gazelde geçen “hürriyet” kavramına dikkat çekmek istiyoruz. Tezin edebî kişiliği alt başlığında Nâmık Kemâl’in Rûmî'nin bir gazeline nazire yazdığına değinilmişti. Rûmî'nin, aşağıdaki örnekten de anlaşılacağı gibi bahsi geçen bu kavramı kullanırken çağdaşı N. Kemâl'den etkilendiği görülmektedir:

Zann etme şaķın kayd-ı ‘alâyıkla esâret
Hürriyet için başka şu’bedür medeniyyet (G 6/4)

Divançe'nin önemli özelliklerinden biri de divan şiirine getirdiği yeni rediflerdir. Yukarıdaki “medeniyet” redifli gazele ek olarak “feylesûf” redifli gazeli bu rediflere örnek olarak zikretmekte fayda vardır:

Kā'inātı bir görür evvel nazarda feylesüf

Vaḥdeti işbāt eder her bir eğerde feylesüf (G 44/1)

XIX.yüzyıl şairlerinde pek rastlanılmayan, ancak Rûmî'nin şu beyitlerinde yeni medeniyetin yeni bir sevgili tipini de görmekteyiz. Nedîm'le birlikte sokağa çıkan bir anlamda görünür hale gelen sevgili Rûmî'nin beyitlerinde bahsi geçen güzel tipolojisinden daha da ileri bir açılımla karşımıza çıkar, bu sevgili aşık ile kadeh tokuşturacak kadar dış dünyanın içindedir:

Bugün inkāra maḥal var mı uzağdan gördüm

Dün gice mey-gedede bir iki çağdñ ey şūḥ (G 14/3)

Buna benzer bir ifade de şu beyitte karşımıza çıkmaktadır:

Her dem ki yār bezme gelip bāde-nūş olur

'Uşşāk şevk-i maḥdemine pür-ḥurūş olur (G 19/1)

Matla beytini aldığımız gazelin aşağıdaki beytinde yine bu konuya örnek teşkil edecek olan “ālem-i ābız = işret meclisi” ifadesi ile karşılaşmaktayız:

Biz tā ezelī mest-i mey-i 'ālem-i ābız

'İşretine fānīde ṭalebkār-ı şarābız (G 27/1)

Bu özelliklerinin yanı sıra Divançe'nin dikkat çeken yanlarından biri de “Kıt'a” başlığı altında da değinmiş olduğumuz gibi tarih kıt'alarıdır. Bu tarih kıt'aları şairin aile hayatı ve yakın çevresine dair bilgiler sunmaktadır. Özellikle eşleri Hatice Hanım (T 16), Fatıma Hanım (T 18), Ayşe Hanım ve Paşa nam kişinin eşi Melek Hanım'ın (T13) ve kızının(T 17), İzmir gümrük müdürü Tahir Efendi'nin (T 19), Edirne valisi Süleyman Paşa'nın, Debrelili Abbas Paşa'nın (T 29) ölümlerine düştüğü tarihler şairin özel hayatı ve yakın çevresine dair ipuçları vermektedir.

DüŖürölen bu tarihlerin en ilginç olanları ise Rûmî tarafından İsmail Efendi (T 1), Tefvik Bey (T 2), Halis Efendi (T 4) ve Hüsni PaŖa'nın (T 24) lihyelerine (sakalına) düŖölen tarihlerdir:

Ka'be-i hüsne münäsib Rûmiyâ târih-i tãm

Beyzâya zemzemde İsmâil Efendi hattını (T 1/5)

Gelince çâr-ebrû bezme Rûmî söylerim târih

Yakışdı vechine Tefvik Begin nev-lihye-i zîbâ (T 2/3)

Hazreti Ğâlib Efendi zâdeniñ iqbâl ile

Çıkdı hüsünde mu'anber ercümendi lihyesi (T 4/1)

Muhtevâ özellikleri başlığı altında değinilen bu konular, Rûmî'nin yaşadığı çağ ve medeniyet/ zihniyet değışikliğinin bir göstergesi olması açısından kayda değerdir.

3. BÖLÜM

DİVANÇENİN TENKİDLİ METNİ

3.1. Divançenin Mevcut Nüshaları Ve Tavsîfi

Eserin mevcut iki nüshası bulunmaktadır. Bu nüshalardan ilki , Millet Kütüphanesi, Âli Emirî Yazma Eseler Bölümü, No.:AEmnz187 kayıtlıdır. Eserin istinsah tarihi ve müstensihine dair bilgi bulunmamaktadır. Rik’a hatla yazılmış olan 26 varaktan müteşekkil bu nüshada 1 na’t 65 gazel 17 kıt’a 2 beyit 1 tazmin bulunmaktadır.

Başı:

Penâh-ı ins ü cândır âsitânuñ yâ Rasûlallâh
Cebîn-sây-ı cihândır âsitânuñ yâ Rasûlallâh

Sonu:

Çanınca nüş edip Rûmî dedim ‘atşâne târîhin

.....

Nüsha na’t, gazel, kıt’a, beyt ve tarih kıt’aları sıralamasıyla tertip edilmiştir. Eserin baştan ve ortadan eksik sayfaları olmamakla beraber son sayfasında bulunan tarih kıt’ası yarım bırakılmıştır.

Nüshada bir yaprakta derkenar bulunmaktadır. 19b’nın kenarında bulunan mısra 48 numaralı gazelin ilk mısraını düzeltme amaçlı yazılmıştır.

Divançenin diğer nüshası ise Konya Koyunoğlu Müzesi, 12320 arşiv numarası ile mecmualar içinde kayıtlıdır. Varak sayısı 26 olan nüshanın , satır sayısı 16, ölçüleri 21x14’dür. Ta’lik hatla yazılmış olan nüsha bordo renkte kenarları yaldızlı deri ciltle kaplıdır. Nüshanın eksik sayfası bulunmamaktadır.

Nüshanın zahriyye (1a) sinde “Kıt’a-i Zihni-i ‘Aciz” başlığıyla yazılan bir kıt’a yer almaktadır.

Başı:

Penāh-ı ins ü cāndır āsitānuñ yā Rasūlallāh
Cebīn-sāy-ı cihāndır āsitānuñ yā Rasūlallāh

Sonu:

Rūmiyā tārīhde mānend cevher-i bī-bedel
Oldu işte t̄ālib-i bürhāna nāfi' tercüme

1295

Bu nüshada, 1 na't ,65 gazel, 36 kıt'a (34 tarih kıt'ası) , 1 beyt ve 1 tazmîn bulunmaktadır.

Nüsha tertibinde gazeller içinde 17b'de bir beyit, ve 18b, 19a nüshalarında birer kıt'a bulunmaktadır. Gazeliyat bölümünden sonra tarih kıt'aları yer almaktadır. Nüshada birkaç manzumede kelimelerin üzeri çizilmiş doğrusu yanına ya da üstüne düzgün şekilde yazılmıştır. A.E. nüshasında bulunan derkenar K.M nüshasında 15b yaprağında yer almaktadır.

3.2. Nüshaların Değerlendirilmesi

Her iki nüshanın da istinsah ve müstensih kayıtları bulunmadığı için biz ikisinden birini esas nüsha olarak tercih edemedik. Metni her iki nüshayı karşılaştırarak kurduk. Nüshalar arasında önemli bir farklılık bulunmamakla birlikte K.M. nüshasında bulunan tarihler, A.E.nüshasında ve A.E. nüshasında bulunan kıt'alar, K.M nüshasında bulunmamaktadır. Nüshalarda manzûmelerin tertibi farklıdır bu yüzden biz ikisine de bağlı kalmamayı tercih ettik. Metni, kasîde, gazel, tarih kıt'aları, kıt'alar, nazmlar , beyitler ve tazmîn sıralaması ile sunduk.

Metinde şairin kıt'ât başlığı altında verdiği manzumeler çeşitli görüşler ele alınarak nazm olarak adlandırılmaya uygun görülmüştür. Bu sebeple biz bu şiirleri tarih kıt'alarının ardından gelen kıt'a nazım şeklinin hemen arkasına ekleyerek metni kurmayı tercih ettik.

Bundan dolayı K.M. nüshasında 17b de gazeller içinde ve A.E.nüshasında 26b varaklarında bulunan bir beyti; K.M. nüshasında 18b ve 19a da, A.E. nüshasında ise 26b

varaklarında bulunan “kıt’a” başlığı altındaki iki manzumeyi tarih kıt’alarının ardından metne yerleştirdik.

Ayrıca belirli harfler içinde alınması gereken gazeller asıl metinde başka harfler içinde alınmış olduğu için biz bunları uygun sıralama içinde vermeyi tercih ettik. Ve eserin, “gazeliyat” bölümü genel olarak alfabetik sıralamaya uygun şekilde tertip olunmakla birlikte ج harfi içinde bulunması gereken “Ġazel-i Müşterek Be-Hâzreti Maĥmûd Nedîm Paşa” başlıklı müşterek gazel, son sırada yer almaktaydı, biz bu gazeli alfabetik sıra içinde yerleştirdik.

Ayrıca, metinde 18.gazel ج harfinin tertibinde ilk sırada iken müstensih 19.gazelin başlığını “Der-ĥarfü’l-râ” olarak vermiştir. Ancak biz bunu 18.gazelin başına almayı uygun gördük.

3.3. Transkripsiyon Sistemi

Muhyiddin Rûmî Divançesi’nin günümüz alfabesine aktarılmasında aşağıdaki transkripsiyon sistemi kullanılmıştır:

ا (أ)	a, ā	ص	ş
ا (إ)	a, e, ı, i, u, ü	ض	ž, đ
ب	b, p	ط	t
پ	p	ظ	z
ت	t	ث	‘
ث	ş	س	ğ
ج	c, ç	ق	f
چ	ç	ك	k
ح	h	گ	g, (ñ)
خ	h	ن	ñ
د	d	ل	l
ذ	z, d	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v, u, ū, ü, o, ö
ژ	j	ه	h, a, e
س	s	لا	la, lā
ش	ş	ی	y, ı, i, ĩ
		ء	’

3.4. TENKİDLİ METİN

KASIDE

Na‘t⁶

1

mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

K.M.1b**A.E.1b**

- 1 Penāh-ı ins ü cāndır āsitānuñ yā Rasūlallāh
Cebīn-sāy-ı cihāndır āsitānuñ yā Rasūlallāh
- 2 *Fekān-ı k̄āb-ı kavseyn ‘ev-ednā’⁷* sırrına mazhar
Zihī sāmī mekāndır āsitānuñ yā Rasūlallāh
- 3 Hevā-yı nefis ü şeytāndan selāmet-cū olan gelsin
Açık kehfü’l-emāndır āsitānuñ yā Rasūlallāh
- 4 Behiştin ekl ü şurb u lezzetin kaṭ‘ā hayāl etmem
Baña dārü’l-cināndır āsitānuñ yā Rasūlallāh
- 5 Cehennem āteşinden iḥtirāzım yoḡdur elbette
Şefi’-i mücrimāndır āsitānuñ yā Rasūlallāh
- 6 Ne dürlü ma‘şiyet ehli olursa iltica etsin
Melāz-i müznibāndır āsitānuñ yā Rasūlallāh
- 7 Ne ğam Rūmī kuluñ ‘işyān edip olduysa dil-mürde
Ḥayāt efzā-yı cāndır āsitānuñ yā Rasūlallāh

⁶ Başlık AE ; Na‘t-ı Şerif

⁶ İnternet: ‘(Peygambere olan mesafesi) iki yay aralığı kadar, yahut daha az oldu.’ 53/9⁷
<http://kuran.diyenet.gov.tr/> adresinden 30 Ağustos 2014’de alınmıştır.

GAZELLER

ELİF⁸İbtidā-yı Ğazeliyyāt⁹

1

mef'ülü mefā'īlü mefā'īlü fe'ülün

K.M.2b

A.E.2a

- 1 Her hāle döner hālet-i māhiyyet-i dünyā
Dā'ir mi müdevver mi nedir hey'et-i dünyā
- 2 İnsān ne 'aceb ravza-i Rıdvāna deĝişmez
Bir āteş-i seyyāle iken hilkat-ı dünyā
- 3 Keşf olunamaz māzi vü müstakbel ü hāli
Bir mes'ele-i müşkiledir hikmet-i dünyā
- 4 Devrān-ı şu'unātın iken hādise-gāhı
Mümkün mi qadīm ola bu kevniyyet-i dünyā
- 5 Encāmı olur başıra-i vaḥdete pinhān
Mānend-i heyūlā-yı irem şüret-i dünyā
- 6 Āzāde iken 'ālem-i ervāḥda ādem
Taḳyīd-i vücūd eyledi keyfiyyet-i dünyā
- 7 Rūmī bu cihān devlet-i şervetde degildir
Şihhatdir eger ister iseñ devlet-i dünyā

⁸ KM, nüshasında başlıklar bazı yerlerde Arapça bazı yerlerde ise Farsça tamlamalar şeklinde yazıldığı için biz sadece harf adını belirtmekle yetindik.

⁹Başlık AE ; Ğazeliyyāt

mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün

K.M.2b

A.E.2b

- 1 Verince gül-'izāruñ bezm-i 'aşka bŷy-ı istiğnā
Miyān-ı 'aşıķāne dŷşdü goft-[u]gŷy-ı istiğnā
- 2 Ne hācet ğamze-i hŷn-hāruñ alsın hŷn-ı nā-hāķķı
Yeter bu dıl-figāra kuvvet-i bāzŷ-yı istiğnā
- 3 Cihāna gŷz ucuyla bakmaz idim 'āķıbet etdiñ
Beni zālīm esir-i ğamze-yi cādŷ-yı istiğnā
- 4 Hāyāl-i yārdan ğayrı alırsam manzar-ı çeşme
Olur mŷstağrak-ı seyl-i sirişķ-i cŷy-ı istiğnā
- 5 Dil-i bīmārum etdikçe devā-yı vuşlatı ŷmmīd
Nīğāh-ı haste çeşmānuñ verir dārŷ-yı istiğnā
- 6 Edince āsitānuñ pister-i āsāyiş ŷ rāhat
Bulur bālīn 'izz ŷ devleti Pehlŷ-yı istiğnā
- 7 Verir va'd-i vişāli Rŷmiyā çeşm-i nigār ammā
Hilāf-ı va'dini īmā eder ebrŷ-yı istiğnā

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

K.M.3b

- A.E.3a**
- 1 Sırr-ı 'aşkı fāşa çeşm-i eşk-bārımdır sebep
Eşk-i çeşmim rīzişi hicrān-ı yārımdır sebep
 - 2 Bir kara sevdā ile zülf-ü perīşān olmağa
'Ukde-i gīsūlarına inkisārımdır sebep
 - 3 Āhū-yı vahşī hayāli ũrkütüp dūr etmeğe
Sāha-i dilde olan feryād ü zārımdır sebep
 - 4 Vech-i yāri eyleyen muğber-i zuhūr haṭṭ ile
Sāde-rūken guresine iğbirārımdır sebep
 - 5 Lāübālī meşreb ü bī-ḳayd u pervā olmağa
Rūmiyā āzādegiyi ihtiyārımdır sebep

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

K.M.3b

A.E.3b

- 1 Derd-i 'aşkı bilse ger nabz-āşinā hāziq tabīb
Der idi emr-i tedāvīsi bunuñ vaşl-ı habīb
- 2 Cān verip bir buse-i cānānı etdim iştirā
Böyle bir bey'ü şirā yüz biñde bir olmaz naşīb
- 3 Nūr-ı 'aynım göz göre etmem seni gözden nihān
Olsa da her dem başiret üzre çeşm-i bed-raķīb
- 4 Çāk-pīrāhen edip handān olur mu gonce-gül
Keşf-i esrār etmese feryād u zār-ı 'andelīb
- 5 Gülşen-i nüzhetde Rūmī mey içilmez mi 'aceb
Sāķī-i gül-çehre olsa nīm-mest ü dil-fırīb

mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün

K.M.4b

- A.E.4a**
- 1 Bir dil ki ola cilvegeh-i nūr-ı maḥabbet
Etmez mi tecellī 'acebā Ṭūr-ı maḥabbet
 - 2 Kalkar mı ayağı üzre ebed mest-i ḥarābāt
Tutmazsa elin sākī-i maḥmūr-ı maḥabbet
 - 3 Gāhī yapılır vaşl ile hicrān yıkar āḥir
Virāne gönül olmadı ma'imūr-ı maḥabbet
 - 4 Zāhir olalı turre-i tuğrā-yı cemālūñ
Neşr oldu bütün 'āleme menşūr-ı maḥabbet
 - 5 Rūmī ğam-ı hicrāna taḥammül eder encām
Olmaz elem-i 'aşk ile mehcūr-ı maḥabbet

mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün

K.M.4b

A.E.4b

- 1 Ādāb okudur ders-i 'acebdür medeniyyet
İnsāna zihī bahş-i edebdür medeniyyet
- 2 İkmāl-i neķāyişle temām olmadı hālā
Te'sīs ü temekkünde te'abbüddür medeniyyet
- 3 İnsān yaşamaz hāl-i bedāvetde yek-ā-yek
Cemi'yyet-i efrād-ı t̄alebdir medeniyyet
- 4 Zann etme şakın kayd-ı 'alāyıkla esāret
Hürriyet için başka şu'bedür medeniyyet
- 5 Āmāde-i harb olsa da biñ dürlü silahla
Dünyāda yine şulha sebepdür medeniyyet
- 6 Ma'den bulunur gerçi cibālī bedevīde
Maşraf-zede-i sīm ü zehebdür medeniyyet
- 7 Süz-ı dil ile cāy-ı ferahnākı maķām tut
Rūmī nağam-ı şevķ-i tarabdır medeniyyet

fe' ilātün (fā' ilātün) fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün

K.M.5b

- A.E.5a**
- 1 Cāna işbāt-ı vüçüd etmege cānān bā'is
Zikr-i cānāne ise nāṭıka-ı cān bā'is
 - 2 Nār-ı gīsūya gönül rābtı kara sevdādır
Tā olur tefrīkaya zülf-i perīşān bā'is
 - 3 Dā'imā ğamze-i dilberde ki istiġnāya
Şavb-ı 'āşıkda olan ḥubb-ı firāvān bā'is
 - 4 Vechini nār-ı şu'ā-'ı nazarım gül gül eder
İhmirār-ı güledir mihr-i dıraḥşān bā'is
 - 5 Yāriñ ağızından akan ḥānde-i şekker-rīze
Rūmiyā eylediğñ girye vü efgān bā'is

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

K.M.5b

A.E.5a

- 1 Cūd-ı dünyādan vücūd-ı māl-i hülyādır 'abeş
Māl-i hülyā ger vücūda gelse dünyādır 'abeş
- 2 Şād u muḳbil gördüğüñ şahşıñ 'aceb āmāl ile
Şanma istikbāli hem iḳbāli ḫālādır 'abeş
- 3 Var iken bād-ı şabā dil-i mesken etmek ittiḫāz
Pīçiş-i zülf-i süveydā içre sevdādır 'abeş
- 4 Her ne rütbe kāmīl olsañ şüret-i 'irfāndan
Pīşgāh-ı 'ārif-i kāmilde da'vādır 'abeş
- 5 Fıkr-i 'ālem var ise ma'nāsın işbāt eylesin
Rūmiyā lafzı vefā mānend-i 'anḳādır 'abeş

mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

K.M.6a

- A.E.5b**
- 1 Vaşlnda havf-1 hecriñ 'aceb infişâli güç
Hecriñ vişâle sâ'ıka-1 ittişâli güç
 - 2 Çeşmin süzünce mürdeyi ihyâ ederse de
Evvel nazarda gamzesiniñ infi'âli güç
 - 3 Mehcür olur mu bâşıram ammâ ki vechiniñ
Nâr-1 şu'â- 'ı dîdeme rabt-1 hayâli güç
 - 4 Rûz-1 ezelden 'uqde-i kâkülde gönlümüz
Bir rütbe-bestedir ebedî inhilâli güç
 - 5 Âsân hadeng gamzesiniñ mazhariyyeti
Rûmî o şüh u sîm-teniñ bir vişâli güç

mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ülün

K.M.6a

- A.E.5b**
- 1 İnsāna bu nefsiñ keremi pek güç olur güç
Tefhīm ise sırr-ı hikemi pek güç olur güç
 - 2 Beyhūde dīvār dolaşıp ağızını yorma
Ḥasbīce ricāliñ himemi pek güç olur güç
 - 3 Göñlüm vaṭana vuşlatı isterse becādır
Ġurbetde firāķiñ elemi pek güç olur güç
 - 4 Ġam yükü çeker nāṭıķa-perdāz olan ādem
Ādem olanıñ bār-ı ġamı pek güç olur güç
 - 5 Ḥubb-i vaṭanuñ kaşdı yolundan hele ircā'
Rūmī ḥamiyet-i şiyemi pek güç olur güç

K.M.7a

A.E.6b

- 1 Sa'y u ğayretle milel buldu felāḥ
Sa'y iden minnet güzel buldu felāḥ
- 2 Her bir işde istiḳāmet gösteren
'Avn-ı Hakkla bir bedel buldu felāḥ
- 3 'Arz-ı hıdmet eyleyen ihlāş ile
İ'tirāza yok maḥal buldu felāḥ
- 4 İrtikābıñ zilletin idrāk eden
Hıç olur mu mübtezel buldu felāḥ
- 5 Tā ebed kavlinde şābit olmağa
'Ahd edip Rūmī ezel buldu felāḥ

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

K.M.7a

A.E.6b

- 1 Rūz u vaşlñ müjde-i aḥşamı olmaz mı ferāḥ
İnkişāf-ı zulmetiñ hengāmı olmaz mı ferāḥ
- 2 Şabr ile olur müyesser menzil-i ḳurba vuşul
Mübtelā-yı ḥasretiñ encāmı olmaz mı ferāḥ
- 3 Tārumār etsin seḥāb-ı zülfünü bād-ı nesīm
Māhtābiñ incilā-yı tāmı olmaz mı ferāḥ
- 4 Bezm-i meyde mest-i 'aşḳa sāğar-ı ser-şār ile
Sākī-i gül-çehreniñ ibrāmı olmaz mı ferāḥ
- 5 Nīm-nigāh-ı yāre maḫhar olsa Rūmī şüphesiz
Bir nazarda maḫv edip ālāmı olmaz mı ferāḥ

mef'ülü fâ'ilätü mefâ'ilü fâ'ilün

K.M.7b

A.E.7a

- 1 Sūzişle verdi elden ele ihtiyârı şeyh
Çille-güzîn-i halvet olup ıztırârı şeyh
- 2 Māl ü menâli bir pula bahş eyler âdeme
Sermâye-i sa'âdet edip iftikârı şeyh
- 3 Meyl etmeyince şervet-i dünyāya zerrece
Faqrı ile ederse becâ iftiḥârı şeyh
- 4 Cān u cihānı bildi ki vaḥdet nişāndır
Cānān yolunda etdi hebā kār-bārı şeyh
- 5 Rūmī cefā-yı 'aşkı eder şevḳ ile ḳabūl
İzhār eder mi nefse uyup iḡbirârı şeyh

fe' ilātün (fā' ilātün) fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün

K.M.7b

A.E.7b

- 1 Şevkiñ āteş-gede-i sīnede yaqdıñ ey şūḥ
Sūziş-i 'aşkı dil-i zāra bıraқdıñ ey şūḥ
- 2 Cihet-i vaḥdeti mümkin mi bula 'uşşāqıñ
Su-be-su her cihete şu gibi aқdıñ ey şūḥ
- 3 Bugün inkāra maḥal var mı uzaқdan gördüm
Dün gice mey-gedede bir iki çaқdıñ ey şūḥ
- 4 Nīm-nigāhıñda ḥayāt-ı ebedi zāhir iken
'Āşıka gamze-i dil-sūz ile baқdıñ ey şūḥ
- 5 Eskiden zūlfüñe dil-besteliğıñ Rūminiñ
Kimi başdan ne 'aceb başına kaқdıñ ey şūḥ

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

K.M.8b

- A.E.7b
- 1 'Ālem eyler küdek-i nev-zāde-i merhūn bend
Kayd-ı 'ālemden mücerred sādeyi merhūn bend
 - 2 Hīç rehā mümkün mi kayd-ı rıkdan etmişdir Hūdā
Maḥv-ı hürriyyet ile āzādeyi merhūn bend
 - 3 Tā ezel zincīr-i zülfüyle muḳayyed olsa da
Dilber eyler 'āşık-ı dil-dādeyi merhūn bend
 - 4 Tār-ı kākülde gönül merbūṭ iken eyler yine
'Uḳde-i gīsūsuna üftādeyi merhūn bend
 - 5 Rūmiyā āzāde şanma turre-i tarrār-ı yār
Eylemişdir bu dil āmādeyi merhūn bend

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

K.M.8b

- A.E.8a**
- 1 İltifāt-ı hāşşın etmez yalıñız dil-şadı şād
Eyledi luţf-ı 'amīmiñ her dil-i nā-şadı şād
 - 2 Sāğar-ı ser-şārsız rindāndan el çekdi ğam
Eyleyince maқdemiñ pīr-i ħarāb-ābādı şād
 - 3 Nīm-nigāhıñ zümre-i 'uşşākı dil-ĥün etse de
Eylemek mümkin mi eyā ğamze-i cellādı şād
 - 4 Bir nazarda ħāk kimyā eyleyen çeşmiñ seniñ
Eylemez mi mübtelā-yı nāle vü feryādı şād
 - 5 Nūr-i imāndan dil-i Rümīde yandı bir çerāğ
Küfr-i zülfüñ eyleyince mażhar-ı irşadı şād

mef'ülü fā'ilatü mefā'īlü fā'ilün

K.M.9a

- A.E.8b**
- 1 Cānım edince vuşlat-ı cānān-ı ittihāz
Cānān kılarıdı rābıṭa-i cānı ittihāz
 - 2 Tālān-ı gönülde 'uḡde-i gīsūda eyledi
Cem'ıyyet üzre zülf-i perīşānı ittihāz
 - 3 Çeşmim baḡar mı encüm-i hūbāna ba'd ezīn
Etdim felekde bir meh-i tābānı ittihāz
 - 4 Bir nev-resīdeniñ elini tutduḡum zamān
Etsem 'aceb mi meslek-i pīrānı ittihāz
 - 5 Fırḡat çekip de ḡurb-ı vişāle vuşül bulan
Rūmī eder mi sāḡa-ı hicrānı ittihāz

RĀ'

18

mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün

K.M.9a

A.E.8b

- 1 Vücūd-ı sırr-ı 'aşkı kim ki misl-i hırz-ı cān şaqlar
Hayāl-i 'arız-ı cānānı cāndan nihān şaqlar
- 2 Nazardan āftāb-ı vech-i yāri gīsuvān şaqlar
Felek āyīnesinde 'aksini ufq-ı cihān şaqlar
- 3 Vişāli sāde-rūyuñ gelmeyince haţtı kâbil mi
Zamāne bir zamān içinde diğeri bir zamān şaqlar
- 4 Hilāl ebrūdan özge çeşm-i 'aşık göz görür ammā
'İzār-ı bedr-i tām-ı yāri zülf-i sāyebān şaqlar
- 5 Kulağın bursa biñ tel kırsa da nā-ehle ses vermez
Fiğān-ı nağme-i dil-sūzı tārında kemān şaqlar
- 6 Taharrī etme Rūmī her mekānda kân-ı sīm ü zer
Türāb u seng-i cevherdārı 'ālī bir mekān şaqlar

mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

K.M.9b

- A.E.9a**
- 1 Her dem ki yâr bezme gelip bâde-nüş olur
‘Uşşâk şevk-i maḳdemine pür-ḩurüş olur
 - 2 Aḩşam olunca şa'şâ'sın maḩv edip felek
Dūd-ı siyâḩ âḩım ile kisve-püş olur
 - 3 Çıkısa fiḡân u zârım eger çerḩ-i atıasa
ḩanendegân-ı bezm-i mu'allâ ḩâmüş olur
 - 4 Taḡyire câḩ-ı salṫanatıñ şâḩ-ı hâlini
ḩaṫtı sevâd-ı a'zam-ı ḩüsne cüyüş olur
 - 5 Rümî bu bezm-i dil-şiken-i 'âlem-i ḡamıñ
Nüş eyleyen şarâbını bî-'âḩl u ḩüş olur

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

K.M.9b

A.E.9b

- 1 Rīh-ı 'āşaf āh bād-i şarşarımdan bī-ḥuzūr
Berķ-i ḥātif nefha-i sūz-i şūrımdan bī-ḥuzūr
- 2 Öyle 'illiyyīn-i pervāz-ı sitiğnāyım k' olur
Murğ-ı kudsī cünbüş-i bāl ü perimden bī-ḥuzūr
- 3 Olamaz mīzābe-i mīzān-ı gencāyiş-pezīr
Ehl-i maḥşer cūş-i çeşm-i terimden bī-ḥuzūr
- 4 Āb-ı Hızır düzd-i derd eyler baña sākī-i baht
Meclis-i iķbāl devr-i sāğarımdan bī-ḥuzūr
- 5 Görmedi rūy-ı sūkūnet Rūmiyā çarḫ olalı
Seyr-i nā-hem-vāre-i bed-aḫterimden bī-ḥuzūr

mef'ülü fâ'ilätü mefâ'ilü fâ'ilün

K.M.10a

A.E.10a

- 1 Sākī müdāme 'āşıka hün-ı ciger verir
Ser-mest-i la'l-i nābına zālīm neler verir
- 2 Şabret göñül hadīka-i vaşla duḡül için
Şāḡ-ı ümīd bir gün olur da şemer verir
- 3 Kūy-ı behişt süyine doğru civānımıñ
Her bir nefesde peyk-i fiḡān biñ sefer verir
- 4 Tūfān-ı Nūḡa cūy-ı sirişkim nişānedir
Bād-ı Semūdı şarşar-ı āhım ḡaber verir
- 5 Şahbā-yı iltifāta bedel sākī-i elem
Rūmī ayaḡ-ı zehri saña el-ḡazer verir

Gazel-i Müşterek Be-Şeyh Efendi

22

mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

K.M.10a

A.E.10a

R	1	Küy-1 vişâl yâr-i penâhım degil midir
Ş		Ol âsitân-1 cāy-1 refâhım degil midir
Ş	2	Dür eyleyen beni ruḥ u gīsü-yı yârdan
R		Ḥün-âb-1 eşk ü baht-1 siyâhım degil midir
R	3	Ol âfitâb-1 'âlem-i ḥüsn ü melâhatıñ
Ş		Ruḥsârı nür-baḥş-1 nigâhım degil midir
Ş	4	Günden güne füzünî-1 envâr-1 tal'atıñ
R		Pertev-fezâ-yı şu'le-i âhım degil midir
R	5	Şâhım şıyânet etmek için mülk-i ḥüsnini
Ş		Cāy-1 raḳīb-i 'arabda gâhım degil midir
Ş	6	Varsam [mı] Şeyḥ 'aceb mi diyâr-1 maḥabbete
R		Rûmî-i zâr peyrev-i râhım degil midir
R	7	Bu ḥânḳâh-1 feyz-i ma'ârif-nişârda
Ş		Faḥr-i cenâb-1 pîr külâhım degil midir

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

K.M.10a

- A.E.10b**
- 1 Şubh-dem sākī yetişdir bāde-i 'aşk-ı tahūr
'Afv eder cürmüm şabāh-ı haşre dek Rabb-ı Ğafūr
 - 2 Gerçi şüretde hakīr u hār isem ma'nāda līk
Bir tecellīgāh-ı Mūsā-yı kelīmim mişl-i Tūr
 - 3 Lerzenāk etdi cihānı āh-ı bād-ı şarşarım
Gūyiyā nefh eyler āfāk içre İsrāfil-i şūr
 - 4 Ey hayāl-i yār-i āteş-zen gönülde taşra çık
Āfet-i devr-i derūnumdan olursañ bī-ḥuzūr
 - 5 Tā ezel mest-i elest olmuş iken Rūmī müdām
Bezm-i fānīde ḥumār neş'esi etdi zuhūr

mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

K.M.10b

- A.E.11a**
- 1 Her dem hayâl-i yâr gönülde nihân yatur
Beyt-i Hudâda 'ayn-ı sürüş-ı cinân yatur
 - 2 Zâhid uzatma pençe-i ta'rîzi gönülüm
Her bir fezâ-yı sînedede şîr-i jiyân yatur
 - 3 Her kim ezelde bâde-i 'aşkı ederse nüş
Fark etmeyip cihânı ebed ser-girân yatur
 - 4 Cânân yolunda 'âşık-ı müştâk cân verip
Olmuş fedâ-yı gamze-i cellâd-ı cân yatur
 - 5 Kesdiñ emânımı benim ey bî-emân emân
Gavgâ-yı fitne-i nigehiñ el-emân yatur
 - 6 Ebrûñ hayâli dîde-i pür-hûnum etse cây
Güyâ şafağda mâh-ı nev âsumân yatur
 - 7 Rûmî o şüh kaçış kemâniñ emân emân
Bir bir hadeng-i gamzesi dilde yaman yatur

mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

K.M.10b

- A.E.11b**
- 1 O gölge gâbgabe cāmı qarīn eder de içer
Şarābı mezc-i gül ü nesterīn eder de içer
 - 2 Şununca muğbece rinde piyāle tenhāda
Pīşīn muķāvele-i vāpesīn eder de içer
 - 3 Kılınca şūfī-yi sākī şarābda taḥyīr
Niyāzı taḥammülü taḥvīl-i dīn eder de içer
 - 4 Bulunca neş'eyi 'āşık cemāl-i cānāndan
Meyi müşāhede 'ayne'l-yaḳīn eder de içer
 - 5 İçince Rūmi-i sūzīde bāde-i sūzān
Şerāre-pāş-i dil-āteşīn eder de içer
 - 6 İçerse Rūmi-i āzāde bāde-i vaḥdet
O demde terk-i zamān ü zemīn eder de içer

mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

K.M.11a

A.E.11b

- 1 Cānānımıñ vişālini cān ārzūdadır
Cānım mişāli cān-ı cihān ārzūdadır
- 2 Mümkin midir ki rāz-ı maḥabbet ḳala nihān
Esrār-ı 'aşḳı 'arza zebān ārzūdadır
- 3 İzhār edince dīde döker eşk-i iştiyāk
Teşne zülāli şanma nihān ārzūdadır
- 4 Yāriñ lebinde zāhir olan sırr-ı mübhemi
Keşf eyleyince rūḥ-ı revān ārzūdadır
- 5 Ansız olur mu cāzibe-i ḥüsn-i müncezib
Rūmī ḥayāli anı hemān ārzūdadır

mef'ülü mefā'īlü mefā'īlü fe'ülün

K.M.11a

- A.E.12a**
- 1 Biz tā ezeli mest-i mey-i 'ālem-i ābız
'İşretine fānīde talebkār-ı şarābız
 - 2 Bir kıatre yok 'atşāne şuyu lücce-i dehrīñ
Vāh ki bize bī-hūde heveskār-ı serābız
 - 3 Esb-i talebiñ dizginini kıoymayıp elden
Ser-menzil-i maķşūda kıadar pā-be-rikābız
 - 4 Tennūr-ı ğam içre yanarak mişl-i semender
Pür-dāğ-ı elem haşre deĝin baĝrı kebābız
 - 5 Rūmī tütalım derĝeh-i Mollāda maķāmı
Çün vāķıf-ı esrārını 'ūd u rebābız

mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

K.M.11b

A.E.12b

- 1 Gidilmez kaçır-ı 'Adne 'âlem-i 'uqbâda cânânsız
İçilmez âb-ı Kevşer cennet-i a'lâda cânânsız
- 2 'Aceb mi neş'e ehl-i zehre çāk-ı ğamzede olsa
Olur zehre helâhil nüş olunca bâde cânânsız
- 3 Ezelden âdemi cânân ile etmiş muķayyed Hāk
Benî âdem midir her kim ola âzâde cânânsız
- 4 Cihân u cân-ı cânâna fedâdır ibtilâ-yı 'aşķ
Yaşar mı âşık-ı sevdâ-zede dünyâda cânânsız
- 5 Açıldı ğonce-i ümmîd Rümî nâgehân ammâ
Hezâr-ı nev-bahârâsâ gelir feryâda cânânsız

mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

K.M.11b

- A.E.12b**
- 1 Gelir elbette mehcür-ı vaṭan feryāda cānānsız
Vaṭan ise olur ğurbet dil-i nā-şāda cānānsız
 - 2 Bırakmam dāmen-i cānānı elden çāk çāk olsam
Gelir mi kimse bir eşk-i sürür imdāda cānānsız
 - 3 Mükedder 'āşığıñ cānān olup da cānına rehber
Getirme sāḫa-i ğamdan mürürü yāda cānānsız
 - 4 Dem-i hicrān u vuşlatda verir ye's ü ferah ammā
İçilmez hem geçilmez mā-cerādır bāde cānānsız
 - 5 Ḥalāş mümkün midir kayd-ı te'alluğdan be hey Rūmī
Göñül efkār-ı ğamdan olamaz āzāde cānānsız

Ġazel-i Müřterek Be-Ĥazreti Maĥmūd Nedīm Pařa¹⁰

30

fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

K.M.19a

A.E.13b	R	1	Rindleriñ şaff-ı ni'ālī olalıdan yerimiz Zīr ü bālāya kavuķ şallamaz oldu serimiz
	N	2	İ'tilā istemeyiz midĥat-i ĥoř-güyāndan 'Ārifiz rind-i melāmetimizdedir serverimiz
	R	3	Bezm-i rindāne vüsülün bulamazdıķ yolunu Olmasa pīr-i muĥān mey-gedeye rehberimiz
	N	4	Feyziñ ibrāz edemez ĥāke temās etmeyecek Güiyā ĥāl-i tenezzülde toĥar aĥterimiz
	R	5	Öyle müstaĥnī-i iķbāl-i zamānız Rümī Çeşm-i 'ibretde ser-efrāz-ı cihān aĥķarımız
	N	6	Çünki mahviyetiñ 'ulviyyeti maķřūd-ı Nedīm Ĥükm-i vaĥdetde kalır ařĥarımız ekberimiz

¹⁰Ġazel-i Müřterek Be-Ĥazreti Maĥmūd Nedīm Pařa: řadr-ı Esbak Merĥüm Maĥmūd Nedīm Pařa İle Müřterek Ġazel, AE.

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

K.M.11b

- A.E.14a**
- 1 Dehşeti dil ğamze-i cādūdan eyler iktibās
Ġamze-i seyf-i şārim ebrūdan eyler iktibās
 - 2 Cebhe-i yāre kalan vakt-i ğazabda 'uqdeyi
Çīn-i ebrū pīçiş-i ğīsūdan eyler iktibās
 - 3 Görünür hūnīn ammā hilkatı hūn-rīz degül
Çeşm-i dilber hūmreti gül-rūdan eyler iktibās
 - 4 Kālb-i 'uşşāka beşāret-bahş olan müjgān-i yār
Müjde-i vaşlı haţ-ı dil-cūdan eyler iktibās
 - 5 Bir şeker-ħandıñ olup Rūmī gönül güyendesı
Dürr-i nazmı ol leb-i hoş-gūdan eyler iktibās

mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

K.M.12a

A.E.13a

- 1 Emel medâr-ı elemdir te'emmül istemeyiz
Meyiñ humârını maḥva diğer mül istemeyiz
- 2 Düşürdü pîçişe zihnim küşâde mergülün
Sözün neticesi cānā teselsül istemeyiz
- 3 Su'âl-i ḥaṭṭına la'liñ cevâbı verse deriz
Benefşe isteriz ey gül-şeker gül istemeyiz
- 4 Zamâne ḥâli ederken Hudâ-yı istiḳbâl
Olur mu çâre denilse tebeddül istemeyiz
- 5 Ararsa şıdḳ ile Rümî saâdet-i dâreyn
Güneh mi iki cihânda tezellül istemeyiz

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

K.M.12a

A.E.14a

- 1 Sākī-i gül-çehre olsa bezm-i meyde bāde-nūş
Neş'esinden mest-i 'aşkı gösterir cūş (u) hurūş
- 2 Gūş edince nağme-i dil-sūz-ı āh-ı serd mi
Bülbül-i gülzār eder hem-dem olup feryād ü cūş
- 3 Zīr-i zülfünde bināgūş-ı leṭāfet-güsterin
Bir gören olmaz mı eyā bende-i ḥalka-be-gūş
- 4 Firḫat-i dildār ile ifşā-yı rāz etmez gönül
Nūş iden peymāne-i 'aşkı olur elbet ḥamūş
- 5 Vechini görmeksizin müştākı oldum gūş ile
Gūşvār etse sezā Rūmī bu sırrı gūş-ı hūş

ŞĀD

34

mef'ülü mefā'īlü mefā'īlü fe'ülün

K.M.12b

- A.E.14b**
- 1 Bilmem ki gönül himmet-i cānāneye maḥşūş
Olmaz mı 'aceb vuşlat-ı cānāneye maḥşūş
 - 2 Zincīr-i ḥam-ı zülfüñ ebed bestesi olmak
Āzāde iken bu dil-i dīvāneye maḥşūş
 - 3 Bīmār-ı mey-i 'aşka devā-baḥş-i ifākat
Maḥmūr-ı nigeḥ dīde-i mestāneye maḥşūş
 - 4 Meyḥāne-i 'ālemde emel ḳalb-i elemdir¹¹
İmḥā-yı elem bir dolu peymāneye maḥşūş
 - 5 Şem'-i ruḥ-ı cānāna verir cānını derḥāl
Rūmī bu şeref sūziş-i pervāneye maḥşūş

¹¹ Elemdir:emeldir AE.

ZĀD

Gazel-i Müsterek Be-Ziyā Beg

35

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

K.M.12b

A.E.15a	Ž	1	Yāre 'arzuḥālden ümmīd-i şefkatdir ğaraž
	R		Ḥāşılı ol şāhdan luṭf u mürüvvetdir ğaraž
	R	2	Žāhir olmuş naḳş-ı ḥaṭṭı Muşhaf-ı ruḥsārda
	Ž		Sūre-i ve 'lleyl' ¹² den şan iki āyetdir ğaraž
	Ž	3	Sāķī-i meh-pāreyi bu gice bezme celbden
	R		Gerdiş-i peymāne-i şevḳ ü maḥabbetdir ğaraž
	R	4	Tiğ-ı ğamzeñ çāk çāk eyler dil-i bī-çāreyi
	Ž		Şāne-i zūlf-i dil-āvīze 'alāmetdir ğaraž
	Ž	5	Şīve-i dildāra meftūn olduğumdan ey Žiyā
	R		Rūmī-i efkendeveş ol mehle ūlfetdir ğaraž

¹² İnternet : 1. '(Ortalığı) bürüdüğü zaman geceye andolsun'

2. 'Açılıp aydınlandığı zaman gündüze andolsun' 92/1-2 <http://kuran.diyaret.gov.tr/> adresinden 30 Ağustos 2014'de alınmıştır.

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

K.M.12b

A.E.15b

- 1 Dāğ-ı sīnem āteş-i sūzāna eyler i'tirāz
Eşk-i dīdem mevce-i tūfāna eyler i'tirāz
- 2 Pertev-i ruhsārın ey meh zīr-i gīsūdan çıkıp
Rüz-ı vaşlāsā şeb-i hicrāna eyler i'tirāz
- 3 Müşge teşbīh eyleyen zülfūñ haṭā-yı maḥz eder
Büy-ı zülfūñ nāfe-i cīrāna eyler i'tirāz
- 4 Bir nıgehle mest iderseñ 'āşıkıñ ey mest-i nāz
Çeşm-i mestiñ dīde-i mestāne eyler i'tirāz
- 5 Derdimi Loqmāna 'arz etmem ki bī-dermāndır
Derd-i 'aşkıñ külfet-i dermāna eyler i'tirāz
- 6 Ağladıkca cān Rūmī rüy-ı cānānım güler
Gırye-i cān ḥande-i cānāna eyler i'tirāz

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

K.M.13a

- A.E.15b**
- 1 Başka bir revnağ verince tābiş-i ruhsāra ḥaṭ
Verdi germī-yi revācı vuşlat-ı dildāra ḥaṭ
 - 2 'Ārız-ı cānāna 'ārız oldu zann etme kūsūf
Hālesidir māh-tāb-i vechiniñ settāre ḥaṭ
 - 3 'Arz-ı sūziş eyleyen sevdā-zede 'āşıkların
Urdı mi'yāra 'ayārın 'ākıbet 'ayāra ḥaṭ
 - 4 Şafvet-i kalb-i selīme vahşet īrās eylemez
Toz bile kondurmadı bu ḥātır-āzāra ḥaṭ
 - 5 Rūmiyā bir şu'bedeyle gösterir müjgān deyü
'Aks edip kendi zılālin dīde-i sehḥāra ḥaṭ

Zİ'

38

mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

K.M.13b

A.E.16a

- 1 Nazar kı1 sırr-ı hikmet şüret-i imkândadır maḥfûz
Mezâyâ-yı hüviyyet maḥmaḥ-ı im'ândadır maḥfûz
- 2 Akıt gözyaşın isterseñ tecellî-i ilâhîyi
Şu'â-'ı berḳ-i ḥâṭıf rîziş-i bārândadır maḥfûz
- 3 Eger insân iseñ eyle tevâzu' nev'-i insâna
Ezelden ḥâk-i zillet tıynet-i insândadır maḥfûz
- 4 Dimem bir birliği ḥaḳḳı için 'âlemde bir şey var
Niḳâṭ-i baḥş-i vahdet tâ medâr-ı cândadır maḥfûz
- 5 Ḳulun Allâh ile beynindeki sırr-ı revâbıt hep
'Aceb ifşâ olur mu Rûmiyâ vicdândadır maḥfûz

mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

K.M.13b

- A.E.16b**
- 1 Egerçi bir nefes cân ğamze-i cânāndadır maḥfūz
Ḥayāl-i şūret-i cânān her dem cāndadır maḥfūz
 - 2 Göñül zūlf-i nigāra topluca bağlansa hoş ammā
Naşıl cem'iyet etsin kākül-i talandadır maḥfūz
 - 3 Açılsın vech-i yār 'āşık saçılsın müşg-bū her su
Meşāmāsā-yı t̄ibet ğonce-i ḥandāndadır maḥfūz
 - 4 Şuda meh-tābı görmek isteyen gelsin nazār kılsın
Cemāl-i 'aks-i dilber dīde-i giryāndadır maḥfūz
 - 5 Gelip ḥavf etmesin Rūmī o āteş-pāre sūzişden
Şerāre-pāş-ı ünsiyyet dil-i sūzāndadır maḥfūz

‘AYN

40

fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün

K.M.13b

- A.E.16b**
- 1 Nūr-ı îmān muḥkem-i Ḳur’āna eyler ittibā’
Ḥükm-i Ḳur’ān kuvvet-i îmāna eyler ittibā’
 - 2 Mümkün olmaz bî-meşiyet gerçi ekvānda vücūd
Her meşiyet bā’iş-i imkāna eyler ittibā’
 - 3 Dā’ir ü devvār kimdir aç gözün diğkatle bak
Şanma ‘ālem gerdiş-i devrāna eyler ittibā’
 - 4 Birdir Allāh birliğin işbāt eder her bir vücūd
Keşf-i vahdet nazra-i im’āna eyler ittibā’
 - 5 *Mā- ‘arafnāyı tefekkür mā- ‘abednādan*¹³ edip
Fikr-i Rūmī rahmet-i gufrāna eyler ittibā’

¹³ İnternet: "Mâ arafnâke hakka ma’rifetike yâ Ma’rûf" (Seni hakkıyla bilemedik Ey bilinmeye en layık olan Allah’ım!) <http://www.iskenderpasa.com/7C7B10A6-E8D0-4943-A205-E317B371C602.aspx> adresinden 30 Ağustos 2014’de alınmıştır.

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

K.M.14a

- A.E.17a**
- 1 Her dem âfâķ-ı maħabbetden o mâh eyler ıulũ'
Çeşm-i ħayretde hemân dem intibâh eyler ıulũ'
 - 2 Ğamzesiyle 'âşıķa bir nîm-nigâh eylerse yâr
Tâli'-i ħâbîdesi bî-iştibâh eyler ıulũ'
 - 3 Vech-i yâr üzre olunca târ-ı zülf-i târumâr
Necm-i ĝisûdâr ĝüyâ ĝâh ĝâh eyler ıulũ'
 - 4 Görünür elbet miyân-ı zülfden ol meh-liķâ
İnhisâfa istemez feryâd u âh eyler ıulũ'
 - 5 'Usre şabr u dehre istignâ ederseñ Rûmiyâ
Maţla'-ı yûsrînden nûr-ı refâh eyler ıulũ'

ĠAYN

42

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

K.M.14a

- A.E.17b**
- 1 Hecr-i gül-ruhsār ile olsa göñül seyyār-ı bāğ
Lāleniñ bāğrındaki dāğı eder dāğ üstü dāğ
 - 2 Görünür zülf-i siyāhı içre vech-i enveri
Nürdan yanmış ıaranlık gicede gūyā çerāğ
 - 3 Māsivāyı şarf edip dünyā vü 'uqbādan geçip
Bir cenāniñ ugrına cānān-ı cān etmez ferāğ
 - 4 Zāhidā mesdūd olursa mücrime bābü's-selām
Bāb-ı rahmetden duhūle lā-cerem vardır mesāğ
 - 5 Müddeā-yı Rūmī istinḫāk ile şābit olur
Bārgāh-ı 'adl için müsted'īye olmaz yasāğ

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

K.M.14a

- A.E.17b**
- 1 Nīm-nigāh-ı yār çün ihsānı eyler bī-dirīg
Her baqışda nīze-i müjgānı eyler bī-dirīg
 - 2 Kūy-ı vuşlatda muqīm olmaq niyāz etdikce dil
Luţfı var olsun reh-i hicrānı eyler bī-dirīg
 - 3 ‘Arzuḥāl-i pūr-melāl ‘āşık-ı nezzāreye
İnfi‘āl-i ğamze-i fettānı eyler bī-dirīg
 - 4 Şūretā gözden nihān olsa ḥayāli ḥāliyā
Merdüm-i çeşmimde baq iskānı eyler bī-dirīg
 - 5 Rūmiyā neyl-i vişāle ḥaţtı etdikde zuhūr
Muḥtemel ki sūret-i imkānı eyler bī-dirīg

FĀ

44

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

K.M.14b

- A.E.18a**
- 1 Kā'ināti bir görür evvel nazarda feylesūf
Vaḥdeti işbāt eder her bir eşerde feylesūf
 - 2 Birdir ol Şāni' ki olmaz şun'una hīç iştirāk
Mu'terifdir şun'-i Ḥaqqı her hünerde feylesūf
 - 3 *Küllü yevmin hüve fi şe'nin*¹⁴ de sırr-ı hikmeti
İctihāda sa'y eder ḥükm-i 'iberde feylesūf
 - 4 Bir 'usürde iki yüsr olduğunu idrāk ile
Şābir u bī-ḳayd olur vaqt-i kederde feylesūf
 - 5 Āfitābdan müstefād olsa bile nūru'l-ḳamer
Rūmiyā ḳann eylemez nūr-ı ḳamerde feylesūf

¹⁴ İnternet : ' Göklerde ve yerde bulunanlar, (her şeyi) O'ndan isterler. O, her an yeni bir ilâhî tasarruftadır.' 55/29 <http://kuran.diyaret.gov.tr/> adresinden 1 Eylül 2014'de alınmıştır.

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

K.M.14b

- A.E.18b**
- 1 Tīg-ı ğamzeñ sīneme tīr-i müjeñle munşarif
Gerçi te'sīri bir ammā cerhasıdır muhtelif
 - 2 Çeşm-i bīmārıñ süzüldükce görüp bī-iştibāh
Ebruvānıñ şıhhati iħzāra olmuş münharif
 - 3 Vech-i dilber zīr-i zülf-i yārdan eyle nazār
Bir mücessem nūrdur ğāyet de oldu münkeşif
 - 4 Tār-ı ğīsū tārumār olsa cemāl-i yārda
Hāleāsā māh-tāb-i hüsñün eyler münkesif
 - 5 Nāzına karşı niyāzı 'arz edince Rūmiyā
Cebhesinde gösterir bir 'uğde elbet mün'atıf

KĀF

46

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

K.M.15a

- A.E.18b** 1 Şadr-ı sīnemde hüveydā oldu şadrenc-ı firāk
Her biri ibrāz eder biñ āh u sahranc¹⁵-ı firāk
- 2 At sürer meydāna 'āşık fıl gibi ferzāna līk
Rūh alıp eyler piyāde şāh-ı şaṭranc-ı firāk
- 3 Mülk-i ḥüsnüñ ceş-i ḥaṭṭ almış kırāl-ı ḥālden
Kāfiristān eyledi ruḥsārīñ efrenc-ı firāk
- 4 Vuşlatı imā eder tefsīr-i ḥaṭṭ-ı 'ārızıñ
Āh kim eyler ḥayālīñ 'arz-ı purenc-ı firāk
- 5 Rūmiyā pervāz ederse şevķile şebbāz-ı dil
Pençe-i vaşla düşer elbette sarnıç-ı firāk

¹⁵ Yazmada bu şekilde yazılmış olan bu kelimeyi sözlüklerde bulamadık. Redifî göz önüne alacak olursak sözü edilen kelime “şadranc” olmalıdır.

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

K.M.15a

- A.E.19a**
- 1 Firķat eyyāmı açıldı dilde verd-i iştıyāk
Verdi ĥayfā kim meşāma bŷy-ı derd-i iştıyāk
 - 2 Ceyş-i ĥatdan tārümār olmuş iken iķlīm-i dil
Leşker-i sevdā eder ĥālā neberd-i iştıyāk
 - 3 Tünd-bādāsā dönüp gerd-i zemīni çıķdı tā
Āsumāna bād-ı ārzū ile gerd-i iştıyāk
 - 4 Lu' b-ı firķat bir dübāreyle beni bīzār edip
Şeş cihetden gösterir nāçār nerd-i iştıyāk
 - 5 Zülf-i pīçide düşürdü pīçtābe zihnimi
Ĥāşıl-ı müşkil-nümādır ĥāl-i perd-i iştıyāk
 - 6 Āteşin-ruĥsār-ı germ-ā-germ ederken 'ālemi
Verdi āfāķa bürüdet āh serd-i iştıyāk
 - 7 Rūmiyā ol āşaf-ı Maĥmūd Nedīme 'arz kııl
Böyle nazm-ı ĥasret ile kār-gerd-i iştıyāk

KEF

48

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

K.M.15a

- A.E.19b**
- 1 Zaḥm-ı ğamzeñ sīnem üzre āşikār etsem gerek
Ol nişān ile cihānda iftiḥār etsem gerek
 - 2 Anda 'aksi māh-rūyīñ seyr içün ey meh-liķā
Ḳatre ḳatre eşk-i çeşmim cūy-bār etsem gerek
 - 3 Pādişāh-ı mülk-i istiġnā yolunda da'imā
Zerre zerre cismimi ferş-i ğubār etsem gerek
 - 4 Pençe-i ḥasretle şad çāk eyleyip pīrāhenim
Şerḫa şerḫa levḫ-i sīnem dāġdār etsem gerek
 - 5 Serde sevdā-yı firāk u dilde şevķ-i vaşl ile
Yād-ı zülf ü 'arızīñ leyl ü nehār etsem gerek
 - 6 Güft ü ğūy-ı firķat-i dildārdan bülbül gibi
Gül-sitān-ı miḫnet içre āḥ u zār etsem gerek
 - 7 Ārzū-yı vuşlat-ı 'anķā-yı ķāf-ı 'aşķ ile
Rūmiyā ğöñlüm gibi terk-i diyār etsem gerek

mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

K.M.15b

- A.E.19b**
- 1 Erişdi gūş-ı cāna ol zamān kim ey perī şānıñ
Perīşān etdi hayfā gönümü zūlf-i perīşānıñ
 - 2 Çekersin dāmenin benden girībānım edip şad çāk
Bırakmam şaħn-ı maşşerde elimden ceyb ü dāmānıñ
 - 3 Cemāliñ her tarafından dīde-i cān kıldı nezzāre
Nice revzenler açdı sīnem üzre tīg-ı müjgānıñ
 - 4 Kōpar her sā'at içre biñ kıyāmet çünki ey zālīm
Verir Firdevs ü dūzaħdan nişāne vaşl u hicrānıñ
 - 5 Ki bulmaz derdine dermān eṭıbbā-yı zamān Rūmī¹⁶
Leb-i cānāndan özge var mıdır 'ālemde dermānıñ

¹⁶ Her iki nüshanın der-kenarında bu mısra şu şekilde söylenmiştir:
Yahud: Bulunmaz ṭıbb-i Loḳmānīde dermān derdine Rūmī

LĀM

50

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

K.M.15b

- A.E.20a**
- 1 Sīne-i āteşgedem dūd-ı femimden münfa'il
Dīde-i ḥasretzedem eşk ü ğamımdan münfa'il
 - 2 Bir maḳūle infi'āl etdi 'anāşır cismime
Cevher-i zātım gibi keyf ü kemimden münfa'il
 - 3 Merhem-i vaşlıñ dil-i mecrūḥa ur kim ey ṭabīb
İsī-i ṭab'ım nigār-ı Meryemimden münfa'il
 - 4 Şeyḥ-i Ken'ān-ı vücūdum Yūsufun ğayb edeli
Külbe-i aḥzān-ı dil derd ü ğamımdan münfa'il
 - 5 Ol kadar mülk-i vücūdu ğam ihāṭa etdi kim
Rūmiyā rūḥum bile her dem demimden münfa'il

mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün

K.M.16a

- A.E.20b**
- 1 Egerçi hābı tebāh etse muḥāle ḥayāl
Görürdü vuşlatı rü'yāda lā muḥāle ḥayāl
 - 2 O ca'd-ı şem'-i ruḥa rabṭa her nigāhında
Ederdi tār-ı şu'ā-ı birer hibāle ḥayāl
 - 3 Nazār-i yāri gözümde diger de görse idi
Verirdi şüret-i imkānı ihtimāle ḥayāl
 - 4 Göñül firāka düşünce kemāl-i ḥayret ile
Vücüdsuz nice biñ yol bulur vişāle ḥayāl
 - 5 Kılıp vücūd-ı vefāyı kıyās ile taşdıķ
Taşavvurunda eder baḥş-i istiḥāle ḥayāl
 - 6 Nazarda mel'abe ammā verā-yı perdeye bak
Serā'ir-i ḥikemi 'arz eder ḥayāle ḥayāl
 - 7 Görünce şāf u mücellā cenān-ı Rümīyi
Zihī şafākı mir'āt olur cemāle ḥayāl

mefû'lü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

K.M.16a

- A.E.21a**
- 1 Ne cân u ne cihânı taḥayyüldedir gönül
Hecr-i vişâl-i yâri te'emmüldedir gönül
 - 2 Gîsû-yı yâre eyleyeli kesb-i irtibât
Âzâde şanma kayd-ı teselsüldedir gönül
 - 3 Sâķî-yi gül-'izâra leb-i la'lini şorup
Neş'e-fezâ-yı fikr-i gül-i vaşldadır gönül
 - 4 Zülf ü ruḥ-ı nigârı arar şüphesiz ḥayâl
Güllerle beste deste-i sünbüldedir gönül
 - 5 Ki târ-ı zülfe beste gehî târumâr olur
Sevdâ-yı 'aşķ-ı yâre tebeddüldedir gönül
 - 6 Gülşende bûy-ı gülden alıp mâye-i neşât
Muḥrıķ-şadâ-yı nağme-i bülbüldedir gönül
 - 7 Etmez firâķ u ḥasret için 'arz-ı iştikâ
Rûmî cefâ-yı 'aşķa taḥammüldedir gönül

mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

K.M.16b

- A.E.21a**
- 1 Belâkeş-i reh-i miñnet serâğıdır göñlüm
Kařâr-ı şevk ü mañabbet çerâğıdır göñlüm
 - 2 Ğırıve-efgen-i âmed-şod olma ey nâle
Hazer hazer ki ğazâlân-tebâğıdır göñlüm
 - 3 Bulunmaz anda eşer mäsivâ nigârından
Ne deşt-i Kays ü ne Ferhâd tağıdır göñlüm
 - 4 Eyâ hayâl-i şanem ğâfilâne etme duñul
Emân emân ki semender ocağıdır göñlüm
 - 5 Piyâle-i dil-i Rūmiyi al ele sākī
Bu bezmgâh-ı vücūduñ ayağıdır göñlüm

Ġazel-i Nazîre Be-Ġazel-i Fuzûlî

54

fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün

K.M.16b**A.E.21b**

- 1 Ol zamāndan beridir sūz-ı firāķı çekerim
Şanki bir külhen olur sīnede dāġ-ı cigerim
- 2 Ġam-ı hicr u feraĥ u vuşlat-ı dīdārın ile
Yok durur dūzaĥ u firdevsden aşlā ĥaberim
- 3 Fikr-i zūlfūñle ġam-ı ta'n-ı 'adūvv başımda
Biri pūsküllü belādır birisi derd-i serim
- 4 Göz degerse degil aġyār-ı cihān göz dikse
Atamam göz göre gözden seni nūr-ı başarım
- 5 Nāgehān āteş-i tennūr dilimden Rūmī
Biñ semender kül eder düşse eger bir şererim

mefû' lü fâ' ilätü mefâ' ilü fâ' ilün

K.M.16b

- A.E.22a**
- 1 Her dem ki pâre-i cigerim ağlar ağlarım
Ser-rişte-i kazāya gönül bağlar ağlarım
 - 2 Baħr-i dumū' da tār-ı şu'ā' ı nigāhdan
Şayd-i hayāl-i yāre atıp ağlar ağlarım
 - 3 Cānān olunca cān gibi gözden nihān açıp
Dāğ-ı elemle sīneme biñ dāğlar ağlarım
 - 4 Dostuñ zülāl-i la' l-i lebin eyleyip hayāl
Ceyhūn mişāli dīdelerim çağlar ağlarım
 - 5 Rūmī firāk-ı Leylī-i Mecnūna nüvāzdan
Cāy-ı figān u zārım olup dāğlar ağlarım

NŪN

56

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

K.M.17a

- A.E.22a**
- 1 Nāgehān ketm-i 'ademden zāhir olmuşdur cihān
Lā-cerem eyler cihān bir anda ric'at nāgehān
 - 2 *Küllü şey'in hālik*¹⁷ müş'ir hudūṣ-i 'ālemi
Dest-i kudretde muvaqqatdır ṣebāt-ı in ü ān
 - 3 Ebda'-ı mā-kāne imkān gösterirdi ṣun'-ı Hāḳ
Dā'iren mādār olur mu idi bu kevn ü mekān
 - 4 Gec-i mevālīd-i ṣelāṣiñ baḥṣini 'ibretle baḳ
Maḥv u işbāt-ı vücūd eyler ṣu'ünāt-ı zamān
 - 5 Rūmiyā eyle nazār devrimiz döner hıdmet eder
Dā'imā ḥükm-i meṣiyyetde zemīn ü āsumān

¹⁷ İnternet: 'Her şey yok olacaktır.' 28/88 <http://kuran.diyaret.gov.tr/> adresinden 30 Ağustos 2014'de alınmıştır.

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

K.M.17a

- A.E.22b**
- 1 El-emān ol ğamze-i fettāndan ey bī-emān
Kalmadı bende emān dilde taḥammül el-emān
 - 2 Bir bağışla biñ kadar 'uşşāķı meftün eylediñ
Şüphe yokdur nīm-nigāhıñ fitne-i āḫir zamān
 - 3 Cān-ı cānānsıñ cemāliñ nüşā-i Kübrā-mişāl
Her gören cānā ḫayāliñ eylemişdir hırz-ı cān
 - 4 Sāķiyā la'l-i lebin verdikce cām-ı neş'edir
Mest-i 'aşķa baḫş eder gūyā cenān-i cāvidān
 - 5 Her ne rütbe kesb-i nām etse de 'uşşāķda
Bir nişānıñdır şeref-i Rūmiye ey şūḫ-ı cihān

VĀV

58

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

K.M.17a

A.E.23a

- 1 Nūr-ı cānān incilā-yı cānı eyler ārzū
Mā-ḥaşal cān vuşlat-ı cānānı eyler ārzū
- 2 Bir mehiñ ikmāl-i noqşānı içün devrān döner
Gerdiş-i devrān meh-i tābānı eyler ārzū
- 3 İnḥirāfdan maqşadı zannım muqavves kaşlarıñ
Tīr-gāh-i ğamze-i fettānı eyler ārzū
- 4 Dil ki billūrdan yapılmış bir sarāy-ı şāhdır
Ey ḥayāl-i yār gel mihmānı eyler ārzū
- 5 Devr-i ebvāb eylemez Rūmī ümīd-i luţf ile
Bāb-ı Ḥaḫdan bī-bedel iḥsānı eyler ārzū

mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün

K.M.17b

A.E.23a

- 1 Görseydi haṭ-ı sebziñ eyā dīde-i āhū
Vaḥṣetle çemenzāra segirtmez idi āhū
- 2 Dünyāyı müsahḥar ediyor sāḥir-i çeşmiñ
Teshīre meded-res olalı ğamze-i cādū
- 3 Her tārına biñ 'āşıkı etmez mi muḳayyed
Ruḥsārına āvīze olan ṭurre-i ğīsū
- 4 Zülf-i siyehi 'ārız-ı al üzre dökülmüş
Ġülzāra saçılmış gibi bir deste-i şeb-bū
- 5 Rümī edeli veche-i dildārı müvecceḥ
Vecheyn-i cihān kıldı teveccüh saña yā Hū

HÂ

60

mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

K.M.17b

A.E.23b

- 1 Vaţandan hoş gelir ğurbet dil-i nâşâda cânânla
Vaţan 'ayn-i cenândır tâ ola âmâde cânânla
- 2 Mücerred telhveş hem mühlik-i cân şanma ey şüfî
Olur âb-ı hayâtâsâ içilse bâde cânânla
- 3 Verir cânânsız bezmin ğumârı cânâ bîzârı
Şunup cân-ı meyi sâķî yetiş imdâda cânânla
- 4 Pîşince cân verip cânânıma bir bûsesin aldım
Felek hem cân atar bu maşraf u îrâda cânânla
- 5 Hoş ol vuşlat demi kim Rûmiyâ pür-ķayd olan göñlüm
Hemân ķayd-ı te'alluķdan olur âzâde cânânla

mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün

K.M.18a

- A.E.23b**
- 1 Hicrân görünür vuşlat-ı cānān bilesince
Cānān bulunur şabr ile hicrân bilesince
 - 2 Māhiyyet-i cānān ile cān ğayr-ı müfāriķ
İşbāt-ı vücūd eyledi ten cān bilesince
 - 3 Gözyaşı dōken dīde de gör nūr-ı cemāli
Berķ eyler 'ayān-ı şu'leyi bārān bilesince
 - 4 Nūriyyet-i 'aşķ etdi beni zıll-i mücessem
Çün sāye gider dil-i meh-i tābān bilesince¹⁸
 - 5 Yāri göremez dīde-i güzīde raķībsiz
Bir hār olur her gül-i hāndān bilesince
 - 6 Bī-neş'edir ol bāde ki sākī mezesinde
Vermezse leb-i la'l-i Bedaḫşān bilesince
 - 7 Rūmī yine sevdāya düşüp hātır-ı nālān
Cem'iyyet arar zūlf-i perīşān bilesince

¹⁸ Bu beytin ikinci mısramın vezni bozuktur.

mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

K.M.18a

- A.E.24a**
- 1 Var mı 'aceb ki meclis-i 'işret zamānede
Göstermesin ħumār-ı nedāmet zamānede
 - 2 'Aql u şu'ur ehl-i dili kıldı tārūmār
Sevdā-yı zūlf ü fikr-i ma'îşet zamānede
 - 3 Yokdur bahār u faşl-ı şitāsında ittīrād
Kesb-i televvün eyledi elbet zamānede
 - 4 Merd ü zen etdi perde-i nāmūsu çāk çāk
Maĥv oldu 'ār u cevher-i 'işmet zamānede
 - 5 Āsūde ħāli nā'il-i rif'at degil midir
Her kim olursa bende-i devlet zamānede
 - 6 'Āşık vişāl-i yāre gerekdir zer ile sīm
İzhār-i derd-i 'aşka ne ħācet zamānede
 - 7 Rūmī fezā-yı şî'rde memdūĥ-ı şā'irān
Edhem-süvārdır ne bu ħālet zamānede

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

K.M.18b

A.E.24b

- 1 Meh-cemāl-i zülfüñ etme perde Allāh 'aşkına
Vechiñi göster baña her yerde Allāh 'aşkına
- 2 Tā ezel ser-levha-i 'uşşāk kim bilmez misiñ
Söyle nāmım yok mudur defterde Allāh 'aşkına
- 3 Tīğ-ı ğamzeñ sīne-i şad-pāreden etme dirīğ
Mübtelā kııl göñlümü biñ derde Allāh 'aşkına
- 4 Ğam budur yāriñ hayālin taşra çık ey dūd-ı āh
Olma pinhān sīne-i micmerde Allāh 'aşkına
- 5 Tākāt-ı cān kalmadı sūz-i firāka zerrece
Söyle söyle Rūmi-i muştarda Allāh 'aşkına

YĀ'

64

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

K.M.18b

- A.E.25a**
- 1 Rüşen eyler ey gözüm bir gün o şüh şen seni
Şen eden hem nūr-ı dīdem dīde-i rüşen seni
 - 2 Şanma bir ben sevmişim cānā seni 'ālem sever
Sen de mir'āta nazar kılsañ seversin¹⁹ sen seni
 - 3 Bendesin²⁰ sen sen de benden ğayrıyı görmez gözüm
Sende işbāt-ı vücūd etdimde buldum ben seni
 - 4 Eşk-i dīdemde hayālīñ seyr eden meh-tābda
Bir gümüş servi gibi seyr etdi sīmīn-ten seni
 - 5 Hāk-i pāya rīziş-i eşk-i niyāz etdikce sen
Sevmesin mi Rūmiyā ol dilber sevsin seni²¹

¹⁹ Seversin:Severseñ KM,AE.

²⁰ Bendesin:Bendeseñ KM,AE.

²¹ Bu mısradā vezin hatası bulunmaktadır.

fe' ilātün (fā' ilātün) fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün

K.M.19a

- A.E.25a**
- 1 Semt-i hicrāna o meh kādime-cünbān oldu
Sāyeveş gönlümüz ardınca şitābān oldu
 - 2 Nār-ı firķat şuda āteş eşerin gösterdi
Müje-i çeşm-i terim naḥle-i mercān oldu
 - 3 Şanma cānānı mufāriķ ola bu cānımdan
Cānım işbāt-ı vücūd eyledi cānān oldu
 - 4 Dil veren yāre peşīmān nice olmaz āḥir
Yāre her kim ki gönül verdi peşīmān oldu
 - 5 Rūmī zātında tefekkürden edip şarf-ı nazār
Fıkr-i ālāda gözüm şāḥib-i im'ān oldu

KIT'ALAR, NAZM, BEYT, TAZMÎN

Tārīḥ-i Liḥye

1

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

K.M.19b

- A.E.27b 1 Allāh Allāh birdir yek-dāne-i pertev-fezā²²
Bedr-i ruḥsārına kıldı hāle kendi ḥaṭṭını
- 2 Ḥüsn-i ḥaṭṭ yazmış muşanna' ḥüsnüne gülüñ ezel
Ḥurde- bīnān-ı şānāyi' hep begendi ḥaṭṭını
- 3 Nāfe-rīz olmaz mı böyle bir ğazāli sīretin
Görse āhū müşg-i būy-ı ercümend ḥaṭṭını
- 4 Ka'be-i ḥüsne münāsib Rūmiyā tārīḥ-i tām
Beyzāya zemzemde İsmāil Efendi ḥaṭṭını

Sene 1265/1848

Bu Daḥi

2

mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün

K.M.19b

- A.E.27b 1 Zihī mīr-i ma'ārifperver-i 'ālī nesebdir kim
Dem-ā-dem pertev-i āşār fehmi ma'ārifet-pīrā
- 2 Olunca sünbül-i liḥye küşāde bāğ-ı vechinde
Açıldı çār-ı bāğ dilde gūyā bir gül-i ra'nā
- 3 Gelince çār-ebrū bezme Rūmī söylerim tārīḥ
Yaşıdı vechine Tefvīk Begin nev-liḥye-i zībā

1266/1849

²² Mısram vezni bozuktur.

Tārīḥ-i Velādet

3

fe' ilātün (fā' ilātün) fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün

K.M.19b

- A.E.28a
- 1 Toğdu ferzend-i ferah-baḥş-i Vaḥīd Beg ḥaḳḳā
Ḳondı başında sa'ādetle hümā-yı devlet
 - 2 Geldi Zilḥiccede dünyāya şerefle bir şeb
Rūz-ı rüşen gibi fer verdi ser-ā-ser zulmet
 - 3 Mekteb-i dār-i fūnūnda oḳur inşāallah
Ola dünyāda müyesser nice cāh u rif'at
 - 4 Ede ḥıfz anı hemān maḥfaza-i Rabbānī
Marāz-ı çerḥ-i denīden bula emn ü şıḥḥat
 - 5 Rūmiyā mevlid-i pākinde dedim tām tārīḥ
Güne ay gibi ṭulū' etdi Muḥammed ṭal'at

1265/1848

Tārīḥ-i Liḥye

4

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

K.M.20a

- A.E.28a
- 1 Hazret-i Ğālib Efendi-zādeniñ iḳbāl ile
Çıḳdı ḥüsnünde mu'anber ercümendi liḥyesi
 - 2 Çār-ebrūken ne zībā açdı ser-tā-ser baḳıñ
Çār-bāğ-ı 'ārızın sünbül menendi liḥyesi
 - 3 Çıḳdı bir tārīḥ Rūmī gülşen-i dilden dedim
Açdı ḥüsnün gül gibi Ḥālīş Efendi liḥyesi

1266/1849

Tārīh-i Diğer

5

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

K.M.20a

A.E.28b

- 1 Hābbezā bir gevher-i yek-dāne-i 'ālī-nijād
Buldu re'y-i şıdk ile iqbāl ü feyz-i sermedi
- 2 Fıkr-i bār iken göreydi diğkat ü taḥkīkde
Pīşgāhında Felātün ders okurdu ebcedi
- 3 Hıkmetsi Sokrat ü Bukrat olsa ger tefhīm ider
Bu 'Alī sīnā-şıfat aşḥāb-ı fehmin emcedi
- 4 Ol kadar merdüm-şinās ü merdüm-i mümtāz kim
Bir görüşde imtiyāz eyler hemān nīk ü bedi
- 5 Şāhib-i fıkr ü ferāset mürşid-i ehl-i 'uḳūl
Feyz-i ḳudsīden bulur irşād-ı zāt-ı erşedi
- 6 Burc-ı es'ad içre dā'im eylesin Hāḳḳ ḫālī'in
Mes'adet-efrüz-ı 'ālemdir ki necm-i es'adı
- 7 Görmüş idi Bāḳī vü Veysī gibi üstād līk
Böyle şā'ir böyle münşī çeşm-i gerdün görmedi
- 8 Cāize ibrāz u izhār-i hüner maḫlūb değıl
Bende-i dīrīneniñ 'arz-ı rıḳıyyet maḫşadı
- 9 Gitdi bālā-yı kemāle Rūmiyā tārīḫ-i tām
Şöhret-i kāmīl ile Maḫmūd Beg oldu āmedi

Sene 1266/1849

Tārīḥ-i İcazet-i Ketebe

6

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

K.M.20b

- A.E.29a 1 Zihî Ḥāliş Fu'ād-ı seniyye kapūdān-i deryā kim
Edip tekmīl-i remz-i ḥaṭṭı oldu 'ārif ü āgāh
- 2 Çıkar ey Rūmī tārīḥ-i mu'allā levḥ-i maḥfūza
Fu'ād Beg ḥamdülillāh aldı iznin yazdı Bismillāh

1266/1849

Tārīḥ-i Velādet

7

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

K.M.20b

- A.E.29a 1 Ḥamdülillāh Fāṭıma Şultān ḥamlin vaz' edip
Maḥdem-i mevlūdesi verdi şeref sağ u sola
- 2 Nūrī Paşa-yı mükerrrem şıhr-ı Ekrem sulbīdir
Māder u pederle şān u şöhreti dehre tola
- 3 Ol ne sultān-i mu'azzam kim kemāl-i himmeti
Şāmil oldu cümleten işte ḥudāvend ü kula
- 4 Ol ne paşa-yı müfehḥim kim bu 'ālī-devleti
Gün-be-gün efzāyiş-i ni'met ile rif'at bula
- 5 Vālide vü vālid ü mevlūdu dünyāda çü Nūḥ
Ḥaḳḳ mu'ammer her birin kılsa biñer sene n'ola
- 6 Maḥdemin tebrīk edip Rūmī dedim tārīḥ-i tām
Geldi Lütfiye Ḥanım Sultān cihāna sa'd ola

Sene 1276/1859

Tārīḥ-i Çeşme

8

mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

K.M.20b

- A.E.29b**
- 1 İkinci kâtibe ḥālā sarāy-ı şehriyārīde
Civār-ı Aḳsarāyda eyledi bu çeşmeyi inşā
 - 2 Bu bir 'ayn-ı ḥayāt-baḥşā ki vaşf-ı 'işmetin eyler
Zebān-ı lüleden āb-ı revānı sū-be-sū imā
 - 3 O bir 'iffet-nümā pākīze eyler mā'-i luḫfiyla
Nice dil teşnegān-ı ihtiyācın kāsésin imlā²³
 - 4 Ḳanınca nüş edip Rümī dedim 'aţşāne tārīḥin²⁴
Sarāylı rüy-ı bend-i ḳalfa zülāl ḳıldı mā-icrā

1276/1859

9²⁵

mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

Balçık Kaşabasında Ḥānedanından Ḳubād Begin Müceddid²⁶ İnşā Eylediği Çeşmeniñ
Tārīhidir

- K.M.21a**
- 1 Zihī şāḥib-müberrāt-ı cihān kim dā'ime'l-evḳāt
Eder āb-ı zülāl-i luḫfin icrā 'āleme her su
 - 2 Gelip ḳılsın temāşā kūh-ken pāzār-ı Balçıkda
Külüng-i naḳd ile taḡlardan etmiş mā'-i şīrīn bu
 - 3 Yapıldı fi-Sebīlillāḥ bu 'ayn-i selsebīl işte
Şalādır teşnegāna 'aşḳ ile nüş eyleyiñ yā Hū
 - 4 Döküldü ḳatre ḳatre Rūmiyā tārīḥ-i ḥāmemden
Aḳıtdı mīr-i Ferhād dehre şīrīn çeşme-i dil-cū

1276/1859

²³ A.E. nüshası bu mısraıdan itibaren sona ermiştir.

²⁴ A.E.-

²⁵ A.E.-

²⁶ Müceddiden] Müceddid

10²⁷

müstef' ilün müstef' ilün müstef' ilün müstef' ilün

- K.M.21a**
- 1 Dārü's-sa'āde ağası kılmışdı āhir luṭf edip
İclāl ile rāḥat-niṣṣīn etdi mecīd ḥān-ı celīl
 - 2 Ol zāt-ı memdūḥu'ş-şiyem şu gibi eyler sū-be-sū
Luṭfın revāna dā'imā dil teşnegān-ı bī-'adīl
 - 3 Zıll-i zalīl-i şāhda āsūde ḥāl olup hemān
Bu çeşmeyi Allāh için 'atşāna etdi selsebīl
 - 4 Mā bende-i āb-ı ḥayāt mā'ül-ḥayāt-efzā-yı tā
Şābıḳda icrā eyledi ibzāl edip sa'y-i cemīl
 - 5 Tārīḥ-i taḳṭīr eyledim Rūmī zebān-i lūleden
Dünyāya 'ayn-ı zemzemi Rāsım Ağa kıldı sebil

1276/1859

Zevcem Ḥadīce Ḥanımiñ Tārīḥ-i İrtihālidir Boğaz içinde Nakḳāşda Medfūndur

11²⁸

müstef' ilün müstef' ilün müstef' ilün müstef' ilün

- K.M.21a**
- 1 Dört yıl kadar olmuş idi şīrīn mezāḳ-ı izdivāc
Ḥayfā ki mevt-i bī-emān encāmı etdi telḥ-kām
 - 2 Vaz' eyleyip hamlin dirīg yigirmi beşinci günde āh²⁹
Āḥir nefesde eyledi enfās-ı ma'dūdın temām
 - 3 Terk etdi bir yetīmesin dünyāda gerçi yādigār
Ammā ki hecriyle müdām 'ālem baña oldu ḥarām
 - 4 Bu ḳabre her kim Fātiḥa İḥlās oḳur ise hemān
Müstaḡrak-ı nūr eyleye menzil-i kühen Rabbü'l-enām

²⁷ A.E.-²⁸ A.E.-²⁹ Mısramın vezni bozuktur.

- 5 Eşkimle yazdıkda dīdem tārīh-i fevtin Rūmiyā
Zevcem Ḥadīce Ḥanıma melce' ola dār-üs-selām

Fi 7 S sene 1271/1854

12³⁰

Yetimine Mümā-ileyhā Kerimem Ḥıfziye Seher Ḥanımanıñ Tārīh-i İrtihālidir
fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- K.M.21b** 1 Bir yaş iki aylık olduḡda ciger-pārem āh
Māderin ārzū edip kıldı cināna sefer
- 2 Mā-ḡaşal-ı 'ömrüm olmuş idi hem yādigār
Vā-esefā 'āķıbet etdi beni pür-keder
- 3 Rūmī-i dil-sūhte yaz eşk ile tārīh-i tām
Cānib-i 'uķbāya da gitdi kerīmem Seher

Sene 1272/1855

Tārīh-i Vefāt

13³¹

müstef' ilün müstef' ilün müstef' ilün müstef' ilün

- K.M.21b** 1 Cefā Cemāleddin Paşanıñ zevce-i pākīzesin
Āḡir cemāl-i 'ömrüne dest-i ecel çekdi niķāb
- 2 Ḥaylī zamān şıḡhat ile oldu mu'ammer āķıbet
Bir çāresiz derde düşüp dünyādan etdi ictināb
- 3 İki yetīm ile iki yetīmesin hasret koyup
Etdi hemān dem erca'ı emr-i şerīfine şitāb
- 4 Luṭf u kerem şāhibesi idi Ḥudā-yı müste'ān
Mustaḡrak-ı nūr eyleye ķabrin ilā-yevmi'l-ḡisāb

³⁰ A.E.-

³¹ A.E.-

- 5 Fevтин туyunca Rūmiyā tārīḥ-i dil-sūzın dedim
Gūy-ı selāmı eyledi rüy-ı Melek Ḥanım me'āb

Sene 1272/1855

14³²

Mektebde Şabāvet Ḥālinde 'Alāḫa Etmiş Olduğu Bir Şabīneniñ Ḥīn-i Bulūğunda
Uḥreten-Nikīḥ Olunması Cihetle Derd-i 'Aşk ile Teverrüm Edip On Yedi Yaşında Vefāt
Etmiş Ve Kabaṭaşda Medfūndur

fe'ilātün (fā'ilātün) fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

- K.M.21b** 1 Mebḥaş-i 'aşḫ-ı mecāzīyi tufūliyyetde
Mekteb-i şevḫ-i maḥabbetde ederken tedḫīḫ
- 2 Nāgehān cāzibe-i ḥüsn ü cemāl riştesine
Etdi āzāde olan ṭıfl-i derūnun ta'lik
- 3 Dār-ı şūr-ı iḫlimi oldu dem-i şābīde³³
Şūriş-i 'aşḫını tebyīze maḥallü't-tenmīḫ
- 4 Vech-i leylī-i mecāzīde görüp Mevlāyı
Eyledi menḫıbe-i ḥālet-i Ḳaysı taḫḫīḫ
- 5 'Āḫıbet ḳaṅṅara-i dehr-i fenā perverden
Gıtdi 'uḫbāya olup dost-ı ḫaḫikīye refīḫ
- 6 Yazdı pūr-sūziş ile fevtine Rūmī tārīḥ
Cānı cānāna revān ḳıldı Muḫammed Tefvīḫ

Sene 1274/1857

³² A.E.-

³³ Mısram vezni bozuktur.

15³⁴

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- K.M.22a** 1 Bî-başar şāhib-başıret Şeyh Süleymāndan bu şeyh
Elli beş yıl eyleyip seyr ü sülûke i'tinā
- 2 Tam otuz beş yıl daḥi terbiye vü irşād ile
Ehl-i istiḥkākā oldu Ḥaḥḥ yolunda muḫtedā
- 3 Böyle bir yüz on yaşında mürşid ü ḥaḥḥe'l-yaḫīn
Biñde bir olur ṭarīḫ-ı ḳādirīden rū-nümā
- 4 Mazhar-ı esrār-ı lā-mevcūd illā Ḥū olup
Māsivāyı terk ile buldu beḳā ender fenā
- 5 Rūmiyā tārīḫ-i fevtin yazdım 'ilm-i noḫṭadan
Oldu şeyh Şāliḫ Efendi 'āric-i ḳaşrū'l-beḳā

Sene 1275/1858

Tārīḫ-i Vefāt

16³⁵

Ḳuşadalı İbrāhim Efendiniñ Ḥulefāsından Ḥacı Şevḳī Efendi Burusada Medfūndur

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- K.M.22a** 1 Ḳuşadalıdan olup müstahlef-i ḥaḥḥe'l-yaḫīn
Ḳıldı deryā-yı ṭarīḫ-ı ḫalvetīde maḥv-ı cān
- 2 Çıḳdı üçler Rūmiyā tārīḫ-i fevtin yazdılar
Şevḳ ile Şevḳī Efendi eyledi 'azm-i cinān

Sene 1275/1858

³⁴ A.E.-³⁵ A.E.-

Yaḥyā Efendi Türbesinde

17³⁶

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- K.M.22b** 1 Vāh Cemāleddin Paşanıñ idi duḥtercigi
Pek küçükken eyledi Firdevs-i a'lāya ḥırām
- 2 Sāḥa-i şadr-i pederde açdı şad dāğ-ı derün
Zaḥm-ı hicrānı kabul etmez dirīğā iltiyām
- 3 Bu defn-i ḥāk olduḡca mu'ammer luḡf-ı Ḥaḡ
Vālide vü iḥvānını kılsın ilā yevmi'l-ḡıyām
- 4 Ḳatre-i eşkimle yazdım Rūmiyā tārīḡhini
Ḥaclegāh oldu Ḥadīce Ḥanıma dārü's-selām

Sene 1273/1856

18³⁷

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- K.M.22b** 1 Üç yıl on ay bī-ḡalel vāḡi' olan ünsiyyetim
Çok görüp dehr-i fenā-yı bī-vefā kıldı tebāh
- 2 Yigirmi bir yaşına dek etmiş iken 'ömrün güzār
Nāgehān derd-i veremle gitdi ḡayfā gitdi vāh
- 3 Bir buçuk yaşında bir duḡtercigin terk eyleyip
Etmedi ḡaḡ'ā bu çerḡ-i zālime 'aḡf-ı nigāh
- 4 Yādigārı oldu ol dürr-i yetīm ammā ki ben
Bağrıma başdıḡca taḡḡır ediyor çşmim miyāh
- 5 Şubḡ-dem ufḡ-ı cihān gibi gözüm ḡan ağlasın
Geceler hicrān ile mātem edip giysin siyāh

³⁶ A.E.-³⁷ A.E.-

- 6 Varsa taqşırâtı ‘afv ü merḥametle sermedī
 Kaşr-ı cennetde revānın şād ede luṭf-ı Allāh
- 7 Kaṭre-i eşkimle yazdım Rūmiyā tārīhini
 Etdi zevcem Fāṭıma Ḥanım cinānı ḥaclegāh

Fi 16 Şevval sene 1276/1859

19³⁸

mef’ülü fā’ilātün mef’ülü fā’ilātün

- K.M.22b** 1 Gümrük müdürü idi İzmirde şādıkāne
 Olmuşdu luṭf ile ḥaḳla memdūḥ hem muvaffaḳ
- 2 Ḥayfāki bezm-i ‘ālem izhār edince mātem
 Sākī-i mevt şundu peymāne-i mümezzaḳ
- 3 Tecrīd-i rūḥ edince encām-ı kār-ı dehrīñ
 Kaşd-ı ‘alāyıkından āzāde oldu muṭlaḳ
- 4 Olmuşdu pīr-i kāmīl ammā ki gitdi eyvāh
 Yokdur vefāsı günün insān için muḥaḳḳaḳ
- 5 Bir geldi fevtine bu tārīḥ-i tām Rūmī
 Tāhir Efendi gitdi dārü’l-cināna el-ḥaḳ

Sene 1279/1862

20³⁹

Edirne Vālī İken Vefāt Edip Edirne Medfūn Süleymān Paşanıñ Tārīḥ-i Vefātı

fā’ilātün fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün

- K.M.23a** 1 Āşaf-ı efḥam müşīr-i muḥterem şāḥib-kerem
 Olmuş idi meclis-i vālā re’isi bir zamān
- 2 Ba’dehū ser-asker ü Paris sefirü hem daḥi
 Nāzır-ı emr-i ticāret eyledi şāh-ı cihān

³⁸ A.E.-

³⁹ A.E.-

- 3 Üç sene kapdân-ı deryâ oldu balgır ü şeref
Etdi tekşîr-i sefâyın şan'atın dehre 'ayân
- 4 Şoñradan Burusa Haleb İzmir ü deyn andan dañi
Bu Edirneye olup vâlî-i vâlâ nâgehân
- 5 Sâgar-ı leb-rîz-i mevti şundu sâkî-i ecel
Nüş edip oldu fenâdan dâr-ı 'uqbâya revân
- 6 Şüretâ gerçi müşîr-i devlet ammâ sîreti
Vâkıf-ı esrâr-ı haqq idi haqqatde nihân
- 7 Raħmet ü gufrân-ı yezdân tâ ilâ yevmi'l-kıyâm
Böyle bir pāk i'tikâdı eylesin cennet-mekân
- 8 Okusunlar Fâtiħa İhlâş şıdķ-ı bāl ile
Her kim eylerse ziyâret işte bu kabri hemân
- 9 Rûmiyâ târîh-i fevtin söyledim gâyet hazîn
Meskeni ola Süleymân Paşanıñ kaşr-ı cinân

Sene 1281/1864

21⁴⁰

ƘumƘapu Meşâyıhında Saķa eşmesine Târîh
fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- K.M.23a** 1 Bir zamân Sultân Süleymân eylemiş iken binâ
İnkılâb-ı 'âlem etmişdi şusuzluğdan sefîl
- 2 'Ăķıbet ehl-i müberrât-ı maħalle cem' edip
Emr-i iħyâsı için vâfir mebâliğ-i cezîl
- 3 Etdiler şarf-ı nuķûd ü himmeti Haqq yoluna
Yapdılar bu çeşme-i saķayı haqqâ bî-meşîl

⁴⁰ A.E.-

- 4 Söyledim hengām-ı itmāmında bende Rūmiyā
İki mışra‘da birer tārīḥ-i tām bī-‘adīl
- 5 Çeşmine yā Hū mahalle ehli ta‘mīr eyleyip
Fī Sebīlillāh ‘aţşāna zülāl etdi sebīl

1279/1862

22⁴¹

fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

- K.M.23b** 1 Muḳtedā-yı küberā-yı fusaḥā
Pīşvā-yı büleğā-yı vüzerā
- 2 Şāḥib-i ‘izz ü kemāl ü ḥikmet
Ya‘ni Rişto-meniş ‘İzzet Paşa
- 3 Halk-ı memdūḥ kerem-baḥşāsı
Ḳıldı Sivası ser-ā-pā ihyā
- 4 İşte ez-cümle sarāy cāmi‘ini
Peder-i ‘ādili etmiş idi binā
- 5 Eyledi tarz-ı nev üzre ta‘mir
Oldu ġāyetle metīn ü zībā
- 6 Şaḥnı zīnetde mişāl-i cennet
Sāḥası şehre leţāfet-efzā
- 7 Yāverin ḥıızrını eyleye Ḥaḳ
Tā ki olduḳca ‘adālet-pīrā
- 8 Çıḳdı bir beyt ile Rūmī tārīḥ
Secde-i şükrü ederken īfā
- 9 Vālidī cāmi‘ini yapıdı cedīd
Muḥyī-i dīn-i ḥaḳ ‘İzzet Paşa

Sene 1284/1867

⁴¹ A.E.-

23⁴²

fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

- K.M.24a** 1 Yazdım itmāmına Rümī tārīḥ
Eyleyip secde-i şükürü ifā
- 2 Vālidī cāmi'ini yaptı cedīd
Cāmi'i 'azze ve celle 'İzzet Paşa⁴³

Sene 1284/1867

24⁴⁴

Ḥanım Sulṭān Ḥazretleriniñ Zevci Sa'ādetlü Ḥüsñü Paşa Ḥazretleriniñ Lihyeleri Tārīḥidir
fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- K.M.24a** 1 Bārek'allāh vechine hāle şalınca lihyesi
Bir mücessem nūra benzetdim ser-ā-pā ḥüsñünü
- 2 İşte elmās-pāre-i tārīḥini Rümī dedim
Kıldı Aḥsen ḥüsñ-i ḥaṭṭ-ı Ḥüsñü Paşa ḥüsñünü

Sene 1282/1865

⁴² A.E.-⁴³ Mısraın vezni bozuktur.⁴⁴ A.E.-

İsmā'il Sirāceddin Şirvānī Hāzretleriniñ Amasyada Türbelerine Tārīhtir

fe'ilātün fe'ilālün fe'ilātün fe'ilün

- K.M.24a**
- 1 Bārek'allāh zihī ḥāk-i kerāmet-efzā
Oldu çün mezca'a-i vālid-i Rüşdü Paşa
 - 2 Merḳad-i Enver-i Şirvānī-i İsmā'ilden
Lem'a-pāş oldu sirāc ü dil ü dīn ser-tā-pā
 - 3 İn maḳām-ı ravza-ı Şirvānī-i İsmā'ilest
Bangerīd-i nūr-ı tecellī-i Sirāceddin-rā
 - 4 Sālik-i Hāḳḳa budur Ka'be-i maḳşūd el-ḥaḳ
Mālik-i 'aşḳa budur feyziñe Mevlāna
 - 5 Her zamān rābıta-ı ḥāk-i ıtır-nākinden
Feyz alır nice üveys-i reviş-i rāh-ı hüdā
 - 6 Oldu her bir cihet-i kıble-i ehl-i 'irfān
Şāni'-i Allāh müṭāf-ı 'ulemā vü şulehā
 - 7 Hāric-i mürtesem-i şekl-i riyāz-ı cennet
Dāhil-i münba'is-i nūr-ı füyūzāt-ı Hüdā
 - 8 Necl-i mes'ūd-ı kerīmi kerem-i luṭfundan
Kıldı bu mütevaḳı'⁴⁶ ferḥundeyi züvvāra binā
 - 9 Hulle-i Allāh ilā yevmi kıyāmü's-sā'ate
Nevverallāhü ilā manzara-i seb'-i semā
 - 10 Rümī tesbīḥ iderek rābıta-i şun'-ı ḳalem
Beyt-i menkūṭ ile tārīhini kıldı inşa

⁴⁵ A.E.-⁴⁶ Mısra da geçen 'mütevaḳı'' kelimesi vezin gereği bu şekilde okunmuştur.

- 11 Pederi mirkām-ı pākinde ‘ibādullāha
Cāmi’ vü türbe binā eyledi Rüşdi Paşa

Sene 1285/1868

26⁴⁷

Halilem Hâce ‘Āyişe Hanımıñ Vefâtına Tārīh Olup Eyyüb-i Enşāriniñ Üst Tarafında
Kāşğārī Dergāhı Civārında Medfūndur

mefā’lün mefā’lün mefā’lün mefā’lün

- K.M.24b** 1 Giden gelmez gelen kalmaz kalanlar pāyidār olmaz
Cihān cihān olalı kimseye hiç olmadı me’men
- 2 Dirīgā ḥasretā kendi benim zevcem daḥi işte
Yüz altmış ay bu dehr-i dūn içinde hem-ser olmuşken
- 3 Ciger-pārem iki kız kaldı gerçi yādigār ammā
Ne çāre firkat ü ḥasret baña ibrāz eder şiven
- 4 Gözüm yaşıyla Rūmī söyledim tārīh-i hicrānıñ
Refīkām ‘Āyişe Hanım na’imi eyledi mesken

Sene 1290/1873

27⁴⁸

mefā’lün mefā’lün mefā’lün mefā’lün

- K.M.24b** 1 Cenāb-ı maḥmidet-ārā Hamīd Beg şabr ile oldu
Bi-ḥamdillāh ki memdūhü’l-meḥāmid şavb-ı lā’imden
- 2 Cihāna ba’d ezīn olsun vücūdı şa’şa’a-baḥşā
Göründü necm-i iḳbāli şerefle burc-ı nā’imden
- 3 Medār-ı mes’adetde tālī’-i seyr ü kıyām etsin
Zuhūr eyler füyūzāt-ı Hudā seyyār u kā’imden

⁴⁷ A.E.-

⁴⁸ A.E.-

- 4 Teşekkür eyleyip Rümî dedim nuşbunda tārīhin
 Ḥamīd Beg oldu defterdār-ı Üsküb ḥamd-i dā'imden

Sene 1265/1848

Tārīḥ-i Vefāt

28⁴⁹

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- K.M.24b** 1 Nāmdāş zevce-i Ādem-i şafiyüllāh idi
 Murğ-ı rūḥu dāne-i ḥulde yine kıldı şitāb
- 2 Farḳadān mānend iki evlādını farḳ etmeyip
 Ufḳ-ı 'uqbāya gürüb etdi mişāl-i āfitāb
- 3 Her gelen teşne gider ḥasretle sīr-āb olmadan
 Çeşme-i 'ālemde yokdur çün serāb bir kaṭre-āb
- 4 Rūmiyā tārīhini cennetde Ādem söyledi
 Eyledi Ḥavvā Ḥanım Firdevs-i ā'lāda me'āb

1266/1849

Diger Tārīḥ-i Vefāt

29⁵⁰

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- K.M.25a** 1 Debreli 'Abbās Paşa-zāde kim 'uqbāya ḥayf
 Terk edip kevn-i fesādı serseri gitdi 'aceb
- 2 Bir zamān meşhūr-ı cenk ü eşca'-i 'ālem olup
 Şöhreti Rüstem-şifat tutmuş idi dünyāyı hep
- 3 Zāl-i dünyā 'ākıbet göstermedi bir gün aña
 Biñ meşakḳat çekdi bu dehr-i denīden bī-sebep
- 4 Āḥirü'l-encām cāmın şundi sākī-i ecel
 Bezm-i fānīden iḳer herkes bu cāmı leb-be-leb

⁴⁹ A.E.-

⁵⁰ A.E.-

- 5 Merķad-i pākin ziyāret eyleyip Allāh için
Fātiḥa İhlāş oķu rūḥuna ey kes rüz u şeb
- 6 Gūş edip fevtin dedim tārīḥ-i tāmın Rūmiyā
Etdi Ṭālib Beg me'āb-ı ḥuld-ı vālāyı taleb

Sene 1266/1849

30⁵¹

mef'ülü fā'ilātün mef'ülü fā'ilātün

- K.M.25a** 1 Genç idi mişl-i zībā gülzār-ı oldu 'uķbā
Gül benzi şoldu ḥayfā mevt-i ḥazāna gitdi
- 2 Derd-i veremle fānī cisminde oldu cānı
Terk eyledi cihānı āḥer cihāna gitdi
- 3 Kılımışdı çerḥ-i bī-dād bīmār u zār u nā-şād
Dünyādan oldu āzād digeḥ mekāna gitdi
- 4 Döküldi kaçre-i eşk-i Rūmī yazınca tārīḥ
Rūh-ı Cemāl Ḥanım kaçr-ı cināna gitdi

Sene 1266/1849

31⁵²

Edirneḍe Ḥacı İslām Beg Cāmi' i Şerīfine Tārīḥ
fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- K.M.25b** 1 Cāmiu'n-nūr-i ḥilāfet muķtedā-yı müslimīn
Maḥfel-ārā-yı 'imāret şüphesiz 'Abdü'lmeçīd
- 2 Şem'-i baḥtı pertev-i efrüz şeb-i kaçdr u berāt
Mihr-i iķbāli ziyā-baḥş-ı şabāḥ-ı rüz-ı 'ıyd
- 3 Öyle bir rüşen-zamīr u pür-kerem kim her zamān
Nūr-i re'yinden olur ḥurşīd-i 'ālem müstefīd

⁵¹ A.E.-

⁵² A.E.-

Ma'müretü'l'aziz Valisi Sâbık 'Aţufetlü 'Abdü'nnâfi' Efendi Hâzretleriniñ Fenn-i Mantıkdan Gelenbevi Merhûmuñ Burhân Tesmiye Eyledigi Risale-i Mîzân Nâmıyla Tercüme Buyrulup Evvelce Dağı Me'âniden Muţavvelî Bi't-Tercüme Neşr Eylemeleri Cihetle Mizâna Söylenilen Târîhleridir

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- K.M.26a**
- 1 Hâme-i Nâfi' Efendiden selis olmuş idi
Me'ğaz-i 'ilm-i me'âniden Muţavvel tercüme
 - 2 Himmet-i memdüha-i fazlıyla oldu başkaca
İşte Burhân-ı Gelenbevîde ekmel-i tercüme
 - 3 Geldi bir târîh-i tām hâtime Rûmî dedim
Oldu Mîzân fenn-i mantıkdan müdellel tercüme

1295/1878

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- K.M.26a**
- 1 Hâzret-i Nâfi' Efendi 'ilm-i mantıkdan dağı
Ebedî tullâba verdi bir menâfi' tercüme
 - 2 Şerh-i Mîzân ile vâzîh oldu bürhân-ı 'ulüm
Eyledi necm-i nükâta keşf ü lâmi' tercüme
 - 3 Bir takım şugrâ vü kübrâdan kıyas ister mi yâ
Mebhâş-i fazlın ser-â-pâ oldu câmi' -i tercüme
 - 4 İşbu şüretde gerekmez külfet-i bahş-i cedel
Etdigin da'vâyadır Bürhân-ı Kâti' tercüme
 - 5 Rûmiyâ târîhde mânend cevher-i bî-bedel
Oldu işte t̄alib-i bürhâna nâfi' tercüme

⁵⁵ A.E.-

⁵⁶ A.E.-

Kıt'a

35⁵⁷

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- A.E.26b**
- 1 Hums köyünde yedik hamsin içinde hamsiyi
Ahz edip yevmü'l-hamîsde biz humusda beş paralık
- 2 Ba'de kūy-ı cevzlikde nice kozlar kırıp
Haylice zevk eyledik Lazlar ile bir aralık

36

mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün

K.M.19a

- A.E.26b**
- 1 Gīsū vü haṭṭ u dīde-i āhuñ degil midir
Me'lūf-i kayd u şebūn u hayrān eden beni
- 2 Müjgān-ı çeşm ü gamze vü ebruñ degil midir
Mecrūḥ-ı tır ü nīze vü çevgān eden beni

⁵⁷ K.M.-

NAZM

1⁵⁸(Fotoğraf zahrına yazılmışdır)⁵⁹

mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün

- A.E.26a** 1 Bu resm ile taşvîr-i hülûş eylerim elbet
İşbât-i vücüd itmege bāline ne hācet
- 2 Erbābına ihlāş ile Rūmī eder izhār
Şüretde bile sîretimi fenn-i kıyāfet

2⁶⁰

müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün

- A.E.26a** 1 'Arz itdi cānān bu şabāh bin nāzla haṭṭ-ı yā Vedūd
Böyle şabāhu'l-hayra cān işār eder yüz biñ nuḳūd
- 2 Şehd-i lebinden nūş eden ihyā vü şād olur hemān
Eyler şehādet her gören şāhid budur hazā şühüd

3⁶¹

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- A.E.26a** 1 Bendegān-ı 'aşr huzūr eyleye tebrīk ü dürūd
Ramazān olsa sezā encümen-ārā-yı suūd
- 2 Dā'im ol dāver-dād-āver⁶² İzzet Paşa
Eylesin Rabb-i 'Azīz 'ömr-i 'azīzin memdūd
- 3 Her gün 'ıyd ü şebi ḳādir ola māh-ı şavmıñ
Haḳḳ-ı 'izze-i faḫīmānelerinde mes'ūd

⁵⁸ K.M.-⁵⁹ Kıta'at başlığının altında şu ifade yazılıdır: "Fotoğraf zahrına yazılmışdır."⁶⁰ K.M.-⁶¹ K.M.- ; A.E. nüshasında başlık "Kıta'a-i Tebrikiyye" olarak verilmiştir.⁶² Bu mısradaki "dāver-i dād-āver" kelime grubunu "dāver-dād" şeklinde okursak vezin düzelmektedir.

mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün

K.M.18b

- A.E.26b** 1 Toğundukca mu'aṭṭar kākül-i zülf-i perîşāna
Ser-ā-pā pāre pāre kıldı cismin ey perîşāna
- 2 Düşer mi şānına şāna gibi gönüm esır etmek
Müselsel bend gīsü-yı siyāh-ı 'anber-efşāna

5⁶³

fe'ilātün (fā'ilātün) fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

- A.E.27a** 1 Ey ḥıdīv ibn-i ḥıdīv 'atıfet-efzā-yı cihān
Oldı sāyeñde nice bendelerin mazhar-ı şān
- 2 Çok mudur sāliseden sīneme 'Osmānī nişān
Söyle göğsünde seniñ vardır efendim imān

BEYT

1

fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

K.M.17b

- A.E.26b** 1 Ārzü-yı nazar-ı 'arız-ı verd-i terden
Çeşm-i 'aşık gibi fışkiyye şusuz bir serden

2⁶⁴

mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün

- A.E.27a** 1 Görünce pek mütelevvin bu bezm-i dünyāyı
Yeşil kadeḥ ile içdim şarāb-ı ḥamrāyı

⁶³ A.E. nüshasında bu şiirin başlığı "Kıt'a" olarak verilmiştir.

⁶⁴ K.M.-

TAZMİN-İ MIŞRA' -I MEŞHÜR⁶⁵

1

mef'ülü fâ'ilätü mefâ'ilü fâ'ilün

A.E.27a	Tazmîn:	Āteş zamîr zend-i şitāniñ şerārıdır
	Mışra' -ı meşhūr:	Minķāl kenārı kış gününüñ lālezārıdır

⁶⁵ K.M.-

SONUÇ

- Divan şiirinin, XIX.yüzyılda son temsilcilerinden biri olan Mehmed Muhyiddin Rûmî Paşa (ö.1889) hakkında birbirinin tekrarı niteliğinde kaynaklarda zikredilen bilgiler dışında kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır. Biz bu çalışmamızla Rûmî'nin, hayatı ve edebî kişiliği hakkındaki bilgileri kaynaklar ve divançesinden elde ettiğimiz bilgiler ile detaylandırmaya çalıştık. Şairin özellikle tarih kıt'aları içinde verdiği bilgiler özel hayatının açığa çıkarılması adına önemlidir.
- Pek çok üst düzey devlet görevlerinde ve Rumeli Beylerbeyliği vazifesinde bulunmuş olan şair, saray çevresine yakın olmuş ve bu çevredeki edebî muhite girmiştir. Bu muhitin içinde sadrazam-şair Mahmud Nedîm Paşa ile olan yakınlığı dikkat çekmektedir.
- Divançe'nin ağırlık merkezini oluşturan gazellerinde şairin, “medeniyet, hürriyet” gibi yeni kavramlara ve Divan şiirine getirdiği yeni sevgili tipine yer verdiğini, bu sevgili tipinin Nedîm'in ifadelerini aşan bir yapıya sahip olduğunu görmekteyiz.
- Rûmî, yaşadığı dönemin buhranlı atmosferinden etkilenerek şiirlerinde, sosyal hayattaki bozulmaları dile getirmiş ve yüzyılı hakkında ipuçları vermiştir.
- Rûmî, şiirde Bâkî'yi, münşilikte ise Veysî'yi örnek aldığı şiirlerinde kendisi ifade etmektedir. Bu şairlerin yanı sıra Rûmî'nin, gazellerine yazdığı nazireler ile Fuzûlî ve çağdaşı Mahmud Nedîm Paşa'dan da etkilendiği anlaşılmaktadır. Ayrıca Rûmî'nin bir gazeline nazire yazmış olan Nâmık Kemâl'in, şiirinde kullandığı kavramlara yer verdiği görülen şairin, çağdaşı N.Kemâl'den de etkilendiği görülmektedir.
- Rûmî'nin, tek eseri olan Divançe'sinde şiirlerin sıralanışı bakımından gelenekten çok fazla uzaklaşmadığı görülmüştür. Ancak sıklıkla karşılaşılan dört mısra üzerine kurulan nazım şekillerinin tamamına *kıt'a* denilmesi alışkanlığı sebebi ile şairin, bu başlık altında verdiği 5 manzume *nazm* olarak adlandırılarak tertipten farklı bir sıralama ile sunulmuştur.

KAYNAKLAR

- Abdulkadirođlu, A. (1988). *Dîvân Mustafa Rûmi Efendi* (Birinci Baskı). Ankara: Anıl Yayınları.
- Ak, C. (1987). *Muhibbî Divânı* (Birinci Baskı). Ankara: Kùltür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 763.
- Aksoyak, İ.H. (2005). Müstacabizade İsmet' in Müşterek Şiirleri. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 17, 91-99.
- Akün, Ö. (2013). *Divan Edebiyatı* (Birinci Baskı). İstanbul: İSAM Yayınları, 75-90-93.
- Banarlı, N.S. (1971). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi* İstanbul: MEB Yayınları, II, 808-810.
- Çavuşoğlu, M. (1986). Divan Şiiri. *Türk Dil Kurumu Dergisi*, LII (415, 416, 417),1-17.
- Dilçin, C. (1986). Gazel. *Türk Dil Kurumu Dergisi*, LII (415, 416, 417), 78-193.
- Dilçin, C. (2009). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi* (Dokuzuncu Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 202-503-276.
- Dilçin, C. (Düzenleyen). (1983). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- İnal, M.K. (1970). *Son Asır Türk Şairleri*. İstanbul: MEB, VIII, 1511.
- İnal, M.K. (2013). *Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, I-V, 259-314.
- İnternet: <http://kuran.diyanet.gov.tr/> adresinden 1 Eylül 2014'de alınmıştır.
- İnternet: <http://kuran.diyanet.gov.tr/> adresinden 30 Ağustos 2014'de alınmıştır.
- İnternet: <http://www.iskenderpasa.com/7C7B10A6-E8D0-4943-A205-E317B371C602.aspx> adresinden 30 Ağustos 2014'de alınmıştır.
- İpekten, H. (1991). *Nâilî Hayatı, Sanatı, Eserleri*. Ankara: Akçağ Yayınları, 65-66.
- İpekten, H. (1999). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz* (Üçüncü Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları, 52-57
- İpekten, H. *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ankara: Kùltür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 394.
- Kazıcı, Z. (2011). *Osmanlı Devleti Tarihi* (Birinci Baskı). İstanbul: Kayıhan Yayınları, 350-365-417.
- Köksal, M.F. (2006). *Sana Benzer Güzel Olmaz Divan Şiirinde Nazire* (Birinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları, 27.
- Kurnaz, C. (2011). *Eski Türk Edebiyatı*. Ankara: Berikan Yayınları, 464.

- Kürkcüoğlu, M. A. (2004). *Mahmûd Nedim Paşa Divânı (İnceleme, Transkripsiyonlu Metin, Sözlük)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Levend, A.S. (1984). *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar* (Dördüncü Baskı). İstanbul: Enderun Yayınları.
- Mengi, M. (2011). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi* (17.Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları, 258-272.
- Mermer, A. (2002). *XVII. Yüzyıl Divan Şairi Vecdî ve Dîvânçesi* (Birinci Baskı). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Mermer, A. ve Koç-Keskin, N. (2005). *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü* (Birinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları, 99.
- Mermer, A., Alıcı, L., Bayram, Y., Eflatun, M. ve Koç-Keskin, N. (2006). *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş* (Birinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları, 45.
- Nâci, M. (1978). *Lûgât-ı Nâci*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Okuyucu, C. (2010). *Divan Edebiyatı Estetiği* (Üçüncü Baskı). İstanbul: Kapı Yayınları, 125-161-167.
- Ortaylı, İ. (2005). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı* (Yirmibirinci Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, 13.
- Özgül, K. (2012). *XIX. Asrın Özel Bir Edebiyat Mahfeli Olarak Encümen-i Şuarâ* (Birinci Baskı). Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları,179-180-186.
- Parlatır, İ. (2008) . *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü (Deyimler)* (Birinci Baskı). Ankara: Yargı Yayınevi .
- Parlatır, İ. (2012). *Fuzulî Türkçe Divân* (Birinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları, 304.
- Parlatır, İ. (2012). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü* (Beşinci Baskı). Ankara: Yargı Yayınları .
- Redhouse, J.W. (2009). *Müntahabât-ı Lügât-ı Osmâniyye* (Birinci Baskı). Ankara: TDK.
- Sami, Ş. (2006). *Kâmûs-ı Türkî* (15.Baskı). İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Seyyid, S.A. (1992). *Tuhfe-i Rûmî: Kâdirîler Âsitânes'nin Manzum Târihçesi* (Birinci Baskı). İstanbul: Âsitâne Yayınları.
- Tanpınar, A.H. (1976). *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi* (Dördüncü Baskı). İstanbul: Çağlayan Yayınları, 77.
- Tarlan, A.N. (1981). *Edebiyat Meseleleri*.(1. Baskı). İstanbul: Ötüken Yayınları, 46.
- Timurtaş, F.K. (2005). *Tarih İçinde Türk Edebiyatı* (Dördüncü Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları, 359.
- Tuman,İ. M.N. (1949). *Tuhfe-i Nâili* (Birinci Baskı). İstanbul, I, 384.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi.(1990). Devirler, İsimler, Eserler, Terimler . İstanbul: Dergah Yayınları, VII, 357-358.

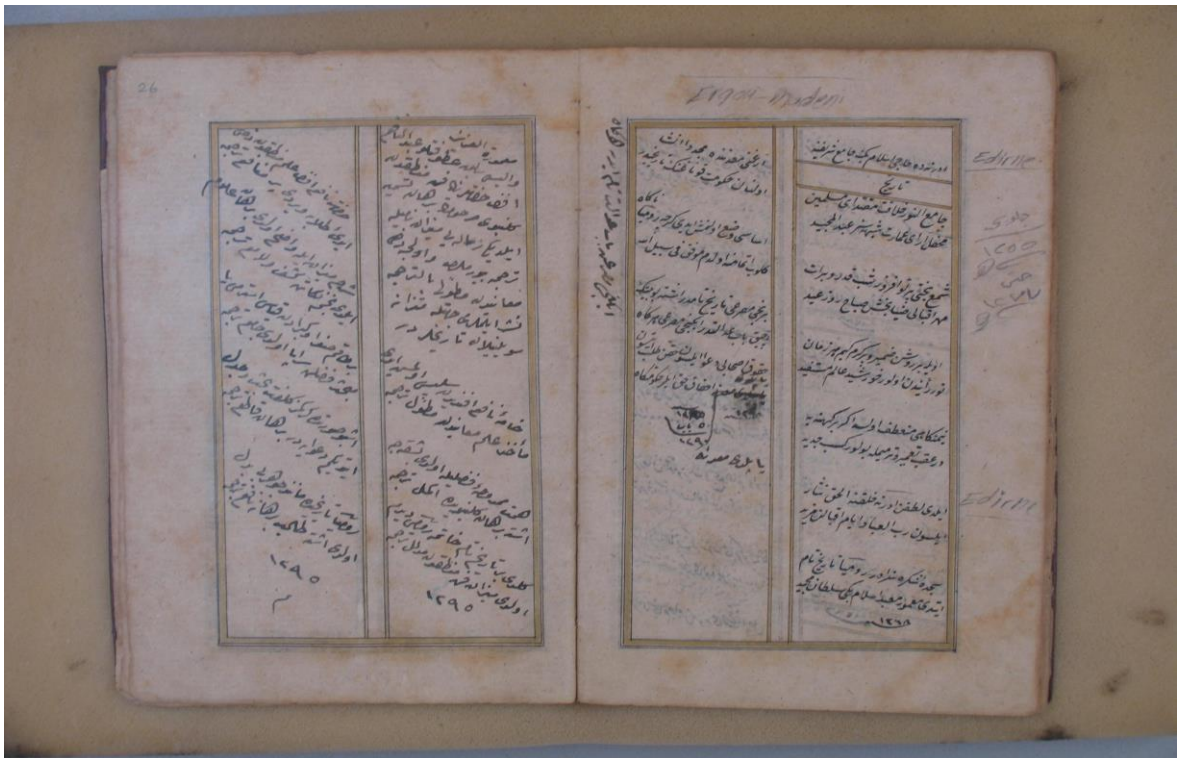
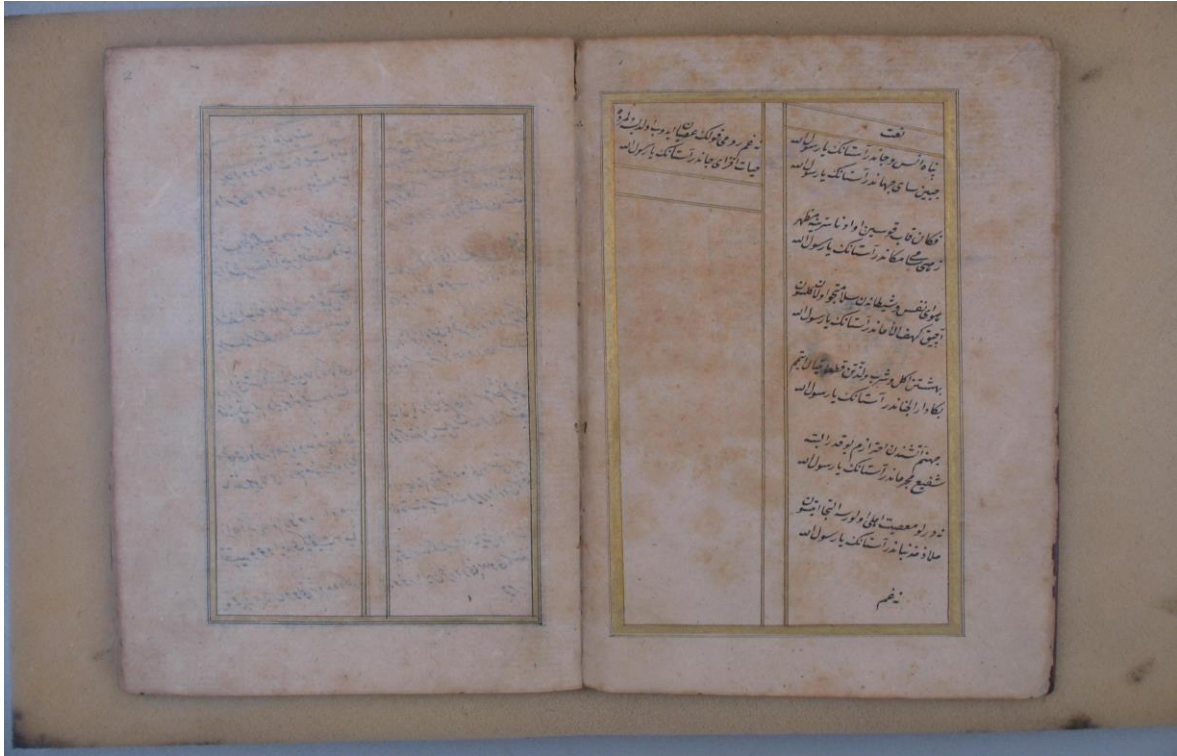
Ünver, İ. (2008). Çeviri Yazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler. *Turkish Studies*, 3 (6), 1-46.

Yakıt, İ. (2003). *Türk- İslâm Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme* (İkinci Baskı). İstanbul: Ötüken Yayınları, 351.

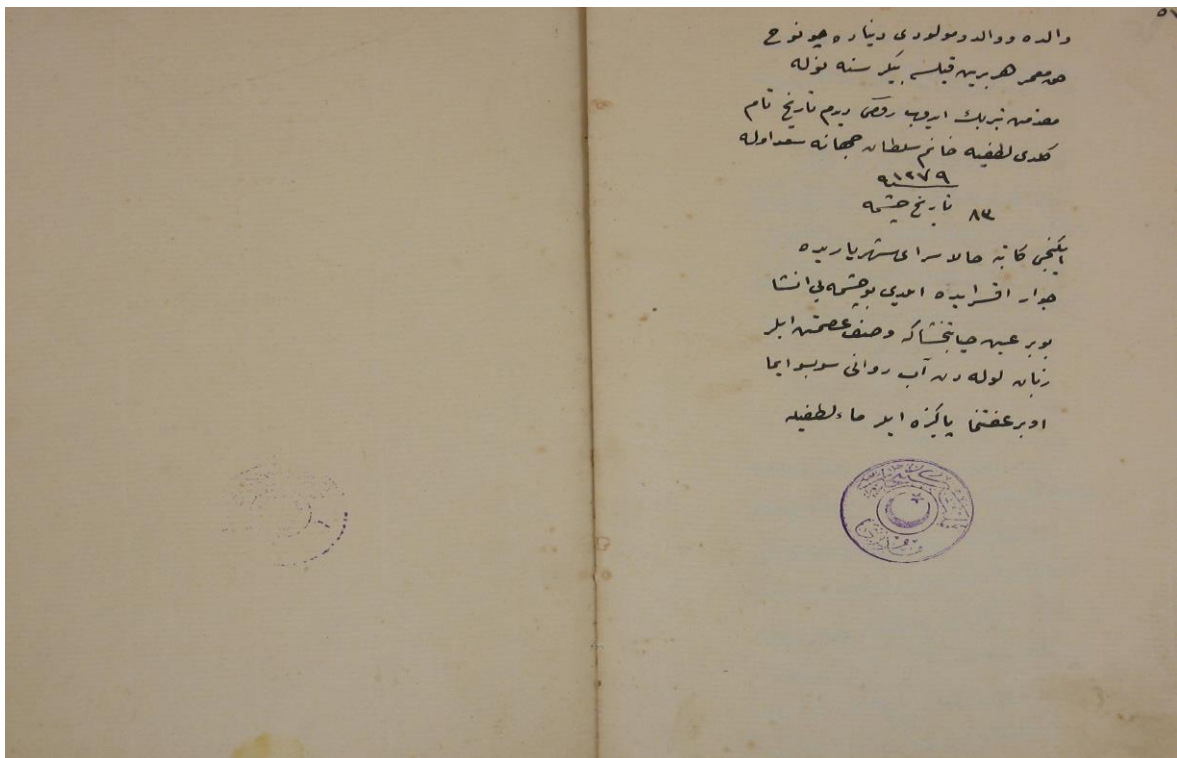
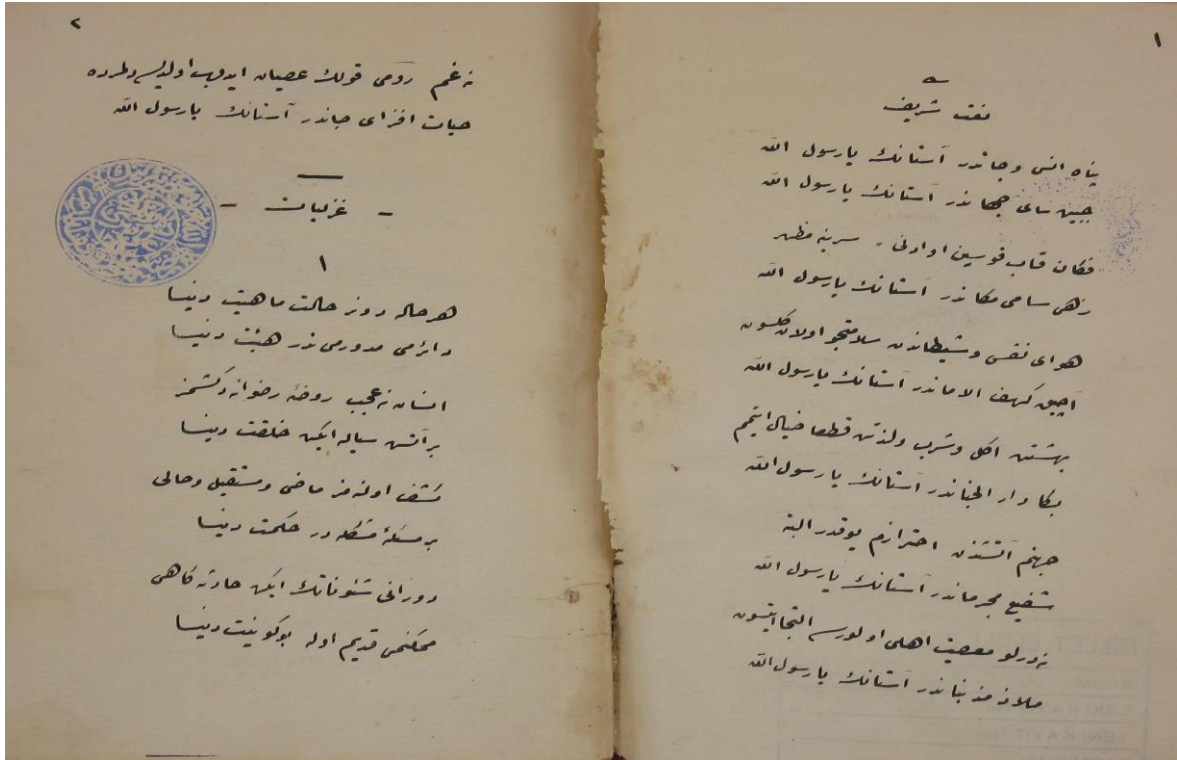
EKLER

EK-1. Metin örnekleri

Konya Koyunoğlu Müzesi Nüshası İlk ve Son Varakları

Millet Kütüphanesi (Alf Emiri Yazma Eserler) Nüshası İlk ve Son Varakları

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : AKKESE, Ayten
Uyruğu : T.C.
Doğum tarihi ve yeri : 28/10/1987 Konya
Medeni hali : Bekâr
Telefon : 05067700573
Faks : -
e-mail : ayten_akkese@hotmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Gazi Üniversitesi/ Eski Türk Edebiyatı	Devam Ediyor
Lisans	Gazi Üniversitesi/ Türk Dili ve Edebiyatı	2010
Lise	Özel Güventaş Lisesi	2005

Yabancı Dil

İngilizce

Hobiler

Kitap okumak, Seyahat etmek, Film izlemek.

GAZİ GELECEKTİR..

Opini gubemat

